

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

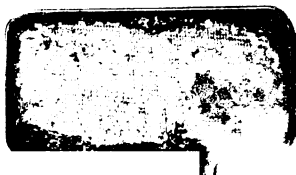
Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

2

F

4

EXAMEN-STUDIËN.

Een handreiking op 't gebied van
taal- en letterkunde, 98

TEN DIENSTE VAN

ADSPIRANT-HOOFDONDERWIJZERS,

DOOR

M. J. KOENEN,

Leeraar aan den Cursus tot Opleiding van Hoofdonderwijzers te Maastricht.

Prijs / 1,—

TIEL. — D. MIJS. — 1891.

72
64

EXAMEN-STUDIËN.

Een handreiking op 't gebied van
taal- en letterkunde,

TEN DIENSTE VAN

ADSPIRANT-HOOFDONDERWIJZERS,

DOOR

M. J. KOENEN,

*Leeraar aan den Cursus tot Opleiding van Hoofdonderwijzers
te Maastricht.*

TIEL. — D. MIJS. — 1891.

Handwritten text in cursive script, possibly a signature or a name, located in the lower center of the page.

VOORBERICHT.

In dit werkje vindt men aanduidingen en vingerwijzingen, beide dienende om den adspirant-hoofdonderwijzer te leeren, hoe hij taalstudie en studie van letterkunde in hetzelfde spoor kan doen gaan, hoe hij de eerste kan bevorderen door de tweede.

Achtereenvolgens komen ter sprake: Tollens, Bogaers, De Génestet, Potgieter, Staring, Beets, Schaepman, Da Costa, Bilderdijk, Vondel; bovendien worden in de Inleiding andere dichters en schrijvers om hun werken genoemd.

Over dichtkunde en dichtsoorten, over maat en rijm, over tropen, over synoniemen, over ontleding, over etymologie en over partikels wordt het noodige ten beste gegeven en wel zoo, dat een of ander gedicht aan vragen over Spraakkunst ten grondslag ligt. Aan analyse van dichtstukken is de noodige plaats ingeruimd, voorbeelden van paraphrase worden gegeven, overzichten van de werken van Bilderdijk en Vondel zijn niet vergeten. Bovendien vindt men nu en dan een losse vraag over Spraakkunst, die tot nadenken kan stemmen. Verklarende aantekeningen zal men hier en daar niet vergeefs zoeken.

Een en ander, in onderling verband, vormt een goed samenhangend geheel; — de adspirant, die de methode in deze bladen gevolgd, ook in ruimeren kring gaat toepassen, zal ondervinden, dat zijn taalstudie vruchtdragend is en tevens practisch met het oog op het examen.

Ik heb mij met voordacht onthouden van het opnemen van examenopgaven: deze toch zijn wel geschikt als krachtmeters, doch vormen geen methode. In dit opzicht geldt de spreuk der Ouden: Non multa sed multum!

En met dit korte woord beveel ik — onder verwijzing naar de Inleiding — deze handreiking beleefdelyk aan in de aandacht van allen, voor wie zij bestemd is.

Maastricht, Augustus 1891.

M. J. KOENEN.

INLEIDING.

Het is bij de studie onzer prozaschrijvers en dichters de vraag van het wat en het hoe. Het programma stelt onder *b.* van art. 3 voor de Nederlandsche taal den volgenden eisch: Eenige bekendheid met de voornaamste voortbrengselen der Nederlandsche letterkunde vooral van lateren tijd. De ondervinding leert, dat de examinerator dikwijls een of ander fragment tot grondslag neemt van zijn onderzoek naar de kennis van de beginselen der Spraakkunst. Op zijn vraag: Wat hebt ge gelezen, noemt de aspirant een of meer werken, — en uit deze kiest dan de examinerator eenig fragment.

Het is moeielijk op te geven, wat er gelezen en bestudeerd moet worden. Ook kan men bezwaarlijk eischen, dat alle stukken en gedichten grondig worden behandeld, degelijk worden verwerkt: waar zou het heen, met het oog op den tijd, als een roman van Schimmel, van Bosboom—Toussaint, van Van Lennep moest bestudeerd worden als een gedicht van Staring of van Potgieter? Daarom, kleine stukken en gedichten — ook fragmenten — kunnen in bijzonderheden, en détail verwerkt worden, de studie er van kan men dienstbaar maken aan taalstudie; grootere gedichten en prozastukken moeten gelezen worden met een potlood in de hand, om de meest schoone plaatsen te merken; men dient ze te begrijpen en te genieten in hun samenhang en voortgang, men dient ze te leeren overzien in hun geheel.

Later bij tweede lezing houdt men zich bij voorkeur op bij de aangestreepte plaatsen, — en na tweede of herhaalde lezing maakt men een kort schema van den inhoud en den gang.

De vraag van het wat is door mij beantwoord in *Woordverklaring*, tweeden druk van *Sprokkelingen* ¹⁾; wat ik daar aanstipte, wil ik hier duidelijkheidshalve inlassen.

Wij beginnen bij de werken van *BREDERO*. In de uitgave der *Nederlandsche Klassieken* (*Leeuwarden*, *Hugo Suringar*) vindt men den *Spaanschen Brabander*, van *BREDERO*, met een schat van aanteekeningen. In dezelfde verzameling zijn opgenomen: *HOOFD'S Warenar*, 2^e druk, bezorgd door *Dr. J. Verdam*, alsmede *Costelick Mal en Voorhout* van *Huygens*, 2^e druk, met aanteekeningen van denzelfden taalgeleerde.

Wie een bijzondere studie van *HUYGENS* wil maken — voor de hoofdakte is het geen vereischte — raadplege de *Huygens-studiën* van den heer *H. J. Eymael* (*Culemborg*, *Blom en Oliviersse*). — Die *Studiën* bevatten veel scherpzinnige opmerkingen.

De *Klassieken* tellen ook eenige meesterstukken van *VONDEL*, als: de *Leeuwendalers* en de *Batavische Gebroeders*, beide met leerzame inleidingen en zeer vele aanteekeningen; het laatste gevolgd door het algemeen geprezen opstel van *Vondels hand: Aanleidinge ter Nederduitsche Dichtkunste*.

OPMERKING. Bij de firma *Wolters* zal een reeks letterkundige werkjes het licht zien met aanteekeningen van den heer *T. TERWEY*. — Elk deeltje is afzonderlijk verkrijgbaar en kost vijftig cent.

Ten slotte vergete men de studie niet van een der groote hekeldichten: *Roskam* of *Harpoen*.

¹⁾ *WOORDVERKLARING*, Aanteekeningen en Beschouwingen, Verklaringen en Toelichtingen in twaalf hoofdstukken. Een boek voor studeerende onderwijzers. Tiel. D. Mijs, prijs f 1,50.

Voor de studie van de minder beroemde dichters en schrijvers der verschillende eeuwen kiest men het best een goede Bloemlezing, bijv. die van den heer R. K. Kuipers, voor de letterkunde der 17^e en 18^e eeuw ¹⁾. Hier vindt men de keur samengegaard, van 'tgeen de veruften van twee eeuwen hebben ten beste gegeven; gedichten van Coornhert, Marnix van St. Aldegonde, Spieghele, Roemer Visscher, Daniel Heyns, Pieter Schrijver, Samuel Coster, Bredero, Starter, Hooft, Anna Visscher, Tesselschade, Van Baerle, Mostaert, Jan Krul, enz. enz. tot Rhijnvis Feith (1753—1824). Ook Proza komt in dezen bundel voor o. a. van Coornhert drie stukken; van St. Aldegonde één stuk; van Hooft uit de Nederlandsche historiën drie stukken, alsmede nog vijf brieven; van Adriaan Poirtérs één stuk, van Vondel de geheele Aanleidinge ter Nederduitsche Dichtkunste; van Johan van Heemskerck, uit de Batavische Arcadia één stuk; van Geraerd Brandt één stuk »Uit het leven van Admiraal de Ruyter nl.: Slag bij Kijkduin; van Justus van Effen twee vertoogen uit den Hollandschen Spectator (waaronder Kobus en Agnietje); van Simon Stijl uit »de opkomst en bloei der Vereenigde Nederlanden” drie stukken en uit het »Leven van Jan Punt”, één stuk; van Le Francq van Berkhey één stuk; uit »De Denker” één stuk, en verder: vijf brieven uit Sara Burgerhart en drie brieven uit Willem Leevend. — Het komt mij voor, dat deze Bloemlezing, met den bijbehorenden bundel aanteekeningen, van goeden dienst kan zijn.

Wil men een anderen weg opgaan, verkiest men de studie van elken dichter of schrijver in 't bijzonder, en die van een of ander meesterstuk in zijn geheel, zoo noemen we

¹⁾ Een bundel aanteekeningen en woordverklaringen verscheen onder den titel: De taal der 17^e en 18^e eeuw.

als vertrouwbaaren gids de *Beknopte geschiedenis der Nederlandsche letterkunde*, van Dr. W. J. A. JONCKBLOET, 3^e druk, uitgegeven door Dr. Georg Penon. Dit werk bezit vooral de verdienste der eenvoudigheid en duidelijkheid, doch geeft voor de 19^e eeuw weleens wat te weinig.

Werken uit de 18^e eeuw. — Uit dit tijdperk kunnen voor afzonderlijke studie genoemd worden:

PIETER LANGENDIJK (1683—1756), de blijspeldichter. De gezamenlijke werken verschenen in het Pantheon van Roelants. Men leze: *De Spiegel der vaderlandsche kooplieden*, ontegenzeggelijk het beste van al de blijspelen, een comédie de moeurs, zooals wij er wellicht geen tweede in onze letterkunde hebben aan te wijzen.

HUIBERT CORNELISZ. POOT (1689—1733), de natuurdichter, een boerenzanger, zooals hij zich zelf doorgaans noemde, in zijn tijd met verbazing aangestaard en alom gevierd. Een keurige Bloemlezing vindt men in het Pantheon, bezorgd door Cd. Busken Huet.

De geboeders van Haren:

WILLEM (1710—1768) en ONNO ZWIER (1713—1779). Hun gezamenlijke dichtwerken zijn uitgegeven, en met aanteekeeningen voorzien, door Van Vloten (Deventer, Ter Gunne) ¹⁾. Van Willem verscheen in 1741: *Gevallen van Friso*, koning der Gangariden en Praziaten, in twaalf boeken, een werk, dat echter geen aanspraak heeft op hooge kunstwaarde — en door de tijdgenooten ontvangen werd als »een onrijpe vrucht”. Het gedicht: *Het Menschelijk Leven* wordt algemeen geprezen en is de kennismaking overwaard (zie Bloemlezing van Kuipers). ONNO ZWIER liet ons *De Geuzen na*, een werk, dat evenmin met groote ingenomenheid werd ontvangen, al was het, dat Bilderdijk er hoog mede liep.

¹⁾ De titel is: *Leven en Werken van W. en O. Z. Van Haren*, Friesche edellui, naar tijdsorde gerangschikt en toegelicht.

Bilderdijk en Feith bezorgden in 1785 een nieuwe uitgave, omdat zij van oordeel waren, dat er ware poëzie school onder die ongenietbare schors. Een gezette studie van de 24 zangen der Geuzen is echter voor de hoofdakke volstrekt geen vereischte. (De Bloemlezing geeft voldoende).

JUSTUS VAN EFFEN (1684—1735), met zijn Hollandschen Spectator, waarin de fouten en dwaasheden der tijdgenooten aan de kaak worden gesteld, geschreven in een stijl, die een merkbare tegenstelling oplevert met hetgeen men gewoon was te lezen. Ook is de toon levendig en aantrekkelijk, hier en daar geeft hij op uitnemende wijze een schildering van zeden. Men neme de uitgave van den heer A. W. Stellwagen, bij J. B. Wolters te Groningen in het licht gegeven. Zij bevat 81 vertoogen met een Inleiding.

ELIZABETH WOLFF, geb. Bekker (1738—1804) en AGATHA DEKEN (1741—1804), twee beroemde Nederlandsche vrouwen, schrijfsters van oorspronkelijke romans. Zij streefden er naar, aan de schrijftaal den ongedwongen, natuurlijken gang van de spreektaal te geven. Bovendien wilden zij een dam opwerpen tegen den stroom van slechte, vertaalde romans. Men leze: De historie van Mejuffrouw Sara Burgerhart of die van den heer Willem Leevend, — beide verschenen in 1886 in nieuw en keurig gewaad bij Gebr. van Cleeff te 's-Gravenhage.

Sara Burgerhart en Willem Leevend zijn van die boeken, welke iets hebben van den aard en de voorrechten der goden, zij blijven altijd jong en frisch, — ondanks hun vreemden vorm. Busken Huet vindt, dat Willem Leevend aanmerkelijk hooger staat dan Sara Burgerhart, ook dat de eerste dezer romans een veel grootere mate van bekwaamheden, meer verscheidenheid van menschenkennis, een rijper ondervinding, een stouter willen en een niet minder vaardig kunnen onderstelt. Intusschen dient de lezer in het oog te houden — bij de veelheid zijner studiën — dat Sara Burgerhart — waarin de schrijfsters al hare frischheid gaven — een derde van den omvang heeft van Willem Leevend.

Met RHIJNVIS FEITH (1753—1824) stapt men ongemerkt over in de 19^e eeuw. Deze dichter, de tolk van het sentimenteele, gaf in 1792 *Het Graf* uit en in 1803 *Den Ouderdom*. De studie van zijn verzen is niet volstrekt een vereischte.

Naast Feith en Bilderdijk staan, als gelijken in jaren nagenoeg:

JAN FREDERIK HELMERS (1769—1813). De Hollandsche natie, verschenen in 1812, is een gedenkstuk van vaderlands-liefde en moed. Uitgegeven te Gouda bij Van Goor.

JACOB VOSMAER (1780—1834). Het leven en de wandelingen van meester Maarten Vroeg. Uitgegeven bij Van Marle te Arnhem.

A. C. W. STARING (1767—1840), de groote Geldersche dichter, verheerlijkt door Beets, geprezen door Busken Huet en Multatuli, in eere gebracht door Potgieter. Zijn verzen zijn geen muziek om van 't blad te spelen, zij willen bestudeerd en niet de loep bekeken worden. Van alle nieuwere dichters verdient Staring de voorkeur; vooral zijn zinnbouw wordt hoog geroemd. Men kieze de volledige uitgave zijner werken, met inleiding van Beets, of de Keur uit Staring, met inleidingen en verklarende aantekeningen van mijn hand, (Groningen, J. B. Wolters).

Verder dienen bestudeerd te worden voor de 19e eeuw:

In de eerste plaats enkele meesterstukken van Willem Bilderdijk, den dichter in wien Vondel herboren werd, den eersten zanger uit het tijdvak der nieuwere Nederlandsche letteren, al staat hij ook met den éénen voet nog in de 18e eeuw. Het is zaak den mensch Bilderdijk (evenals Vondel) meer in bijzonderheden te leeren kennen, omdat hij vóór alles lyrisch dichter is. Men begrijpt den dichter in dit geval niet, zonder den mensch te kennen. In elke geschiedenis der Letterkunde vindt men een min of meer uitvoerige schets van zijn leven. Men verzuime ook niet met zorg te lezen,

wat Simon Gorter in zijn Letterkundige Studiën over Bilderdijk schrijft.

Deze studie is geschreven naar aanleiding van de Bloemlezing uit de dichtwerken van Mr. Willem Bilderdijk, naar tijdsorde gerangschikt en in verband gebracht met zijn leven en brieven, door Dr. J. van Vloten ¹⁾. Deze Bloemlezing, hoe lijk ook, wordt daar zeer aardig vergeleken bij den stompen kerktoren van een bedehuis in een of ander vaderlandsch dorp.

Bilderdijk heeft in alle soorten van dicht proeven geleverd, — meer dan één zijner gedichten kan den naam van meesterstuk dragen. Voor het Leerdicht make men kennis met één of meer zangen van De Ziekte der Geleerden, een moeilijke studie, die echter niet volstrekt noodig is. Het leerdicht: De Dieren is wel geen klokspijs, doch kan met meer goed gevolg bestudeerd worden. Voor het Heldendicht valt aan te bevelen de Ondergang der eerste Wared, algemeen geprezen. Het werk is uitgegeven (2^e druk) bij H. D. Tjeenk Willink te Haarlem, door Mr. S. J. E. Rau, die er aanteekeningen aan toe voegde. Ook make men kennis met de drie gedichten, die aan 's dichters gewaande verwantschap met de heeren van Kleef en Teisterband hun aanzijn danken: Elius ²⁾, Urzijn en Valentijn ²⁾ en het Wiel van Heusden.

De Treurspelen van Bilderdijk zijn geen meesterstukken, en nadere kennismaking valt niet onvoorwaardelijk aan te bevelen. Het laatst van alle noemen wij, als LIERDICHTEN: Napoleon ²⁾, Levenspijn, Aan Koning Lodewijk, Morgenstond, Het genoeg, Aan den Slaap, alle in de Bloemlezing van Van Vloten ook te vinden.

HENDRIK TOLLENS (1780—1856), de volksdichter van den

¹⁾ Leiden, D. Noothoven van Goor, Deventer A. Ter Gunne.

²⁾ Uitgegeven bij D. Mijs te Tiel door den heer P. Kat, met ophelderende aanteekeningen, prijs f 0,40.

nieuwen tijd. Gezamenlijke werken bij Suringar te Leeuwarden, prijs *f* 3.—, vooral te lezen: De Overwintering der Hollanders, of de Verovering van Damiate, afzonderlijk te bekomen tegen den prijs van *f* 0,15. Ook: De Jaargetijden (vooral: De Zomer).

ADRIANUS BOGAERS (1795—1870), een dichter uit de school van Tollens, doch die door rijker ontwikkeling aan zijn verzen soms die diepere opvatting gaf, welke wij bij den meester missen. Gezamenlijke gedichten, uitgegeven bij Tjeenk Willink te Haarlem. Te lezen: De tocht van Heemskerk naar Gibraltar, een voortreffelijk dichtstuk, 4^e druk, afzonderlijk verkrijgbaar. (Tjeenk Willink, Haarlem).

ISAËC DA COSTA (1798—1860), de trouwe leerling van Bilderdijk, „geen zoon der lauwe Westerstranden”, maar een dichter vol gloed en verheffing. Zijn verzen zijn een zorgvuldige studie overwaard. De heer B. S. Van Kloosterhuis gaf bij Sijthoff te Leiden een Bloemlezing uit de gedichten, met inleiding en aant., die zeer bruikbaar is. De Gezamenlijke dichtwerken werden uitgegeven door J. P. Hasebroek, te Arnhem bij D. A. Thieme.

JACOB VAN LENNEP (1802—1868), de lust en de liefde der Nederlandsche natie, overal bekend, overal toegejuicht, romanschrijver en dichter. Meester in de kunst van vertellen. Busken Huet vindt Ferdinand Huyck den besten maatstaf van de gaven des auteurs, en het 5^e deel van Onze Voorouders, de Reisgenooten, verraadt volgens genoemden criticus, misschien een nog grooter talent van vertellen. Doch in Ferdinand Huyck is de eenheid beter bewaard gebleven, en deze roman is de eenige onder V. L. prozawerken, die uitmunt door locale kleur. Eduard van Gelder is (wederom volgens Busken Huet) een fraai gebouwd dichtstuk in zes zangen. Het is op dit gebied het meesterstuk van den legendedichter bij uitnemendheid, zooals Hofdijk Van Lennep betitelt. De samenstelling er van — getuigt de dichter zelf — heeft

hem driemaal zooveel tijd gekost als vroeger die van een der andere legenden.

KAREL LODEWIJK LEDEGANCK (1805—1847), de dichter, die onder de Vlaamsche kunstbroeders den voorrang verdient. Men leze: *De drie zustersteden* ¹⁾ en *Het Graf mijner Moeder*.

EVERHARDUS JOH. POTGIETER (1808—1875), prozaschrijver en dichter van den eersten rang, een der grondleggers en hoofdmannen in het nieuwste tijdvak der Nederlandsche letteren, tevens mede-oprichter van 't maandschrift *De Gids*. Men bestudeere uit den bundel *PROZA: Jan en Jannetje en hun jongste kind, De folio-Bijbel, De Ezellen*; *Hanna*, een beeld uit het Volksleven; *Hoe het Weeuwte uit het hof van Holland gevrijd werd*. Zijn poëzie vult verscheiden banden (uitgave *Tjeenk Willink, Haarlem*), zij is zeer zwaar; men neme de proef met *Afscheid van Zweden*, met een of andere afdeeling van *Den Landjonker*, met *Bronbeek, de Zangeres, Moederrouw* ²⁾.

PIETER AUGUST DE GĒNESTET (1829—1861), de dichter van natuur en waarheid. De gezamenlijke gedichten (kleine druk) zijn voor *f* 0,35 te bekomen, een uitgave van de Elsevier-Maatschappij te Amsterdam. Het best doet men met alle gedichten te lezen; heeft men daartoe geen tijd, zoo vergete men niet: 't *Haantje van den Toren, Jonghollandsch binnenhuisje, Werken — denken — leeren*. De *Leekedichtjes* bewegen zich meest op theologisch gebied en zijn voor den werkelijken leek dikwijls moeielijk te vatten. Men vrage dan opheldering.

¹⁾ In het Pantheon van Roelants te Schiedam gaf de heer Adriaensen, schoolopziener te Antwerpen, twee bundels Vlaamsche poëzie uit.

²⁾ Alle in: *Een Bundel Lieder en Gedichten*, bijeengebracht door Joh. C. Zimmerman. Haarlem, Tjeenk Willink, prijs *f* 0,75.

Onze lijst is reeds lang. En nog zijn we niet aan het eind. Jacob Geel, Bosboom—Toussaint, Hildebrand, Alberdingk Thijm, Lindo, Douwes Dekker (Multatuli), Lodewijk Mulder, J. J. Cremer, H. J. Schimmel, de Oude heer Smits, H. Conscience, E. van Koetsveld, Jonathan (P. J. Hasebroek), H. De Veer, S. Gorter, C. Vosmaer, Cd. Busken Huet onder de prozaschrijvers — en B. Ter Haar, N. Beets, H. J. A. M. Schaepman en Jan Van Beers, onder de dichters, vergen nog de aandacht. Wij zullen naast elk dezer bekende namen één titel plaatsen, daar wij anders voor overlading vreezen. Later, na afgelegd examen, kan de lezer den kring, ook hier, aan de hand zijner letterkundige geschiedenis, gaandeweg uitbreiden.

JACOB GEEL (1789—1862). De man, die het proza van zijn stijve deftigheid wist te ontbolsteren. Men leze zijn beroemd opstel: *Proza*.

MEVR. BOSBOOM—TOUSSAINT (1812—1886), onze meest begaafde romanschrijfster. Men leze *Majoor Frans*, of *De Delftsche Wonderdokter*.

HILDEBRAND (Nicolaas Beets), geb. in 1814. Zijn *Camera Obscura* is steeds bij allen in eere. Het best handelt men, met het geheele werk te lezen en te herlezen, en daarbij *Nauwvijftig jaar* te raadplegen.

JOSEPHUS ALBERTUS ALBERDINGK THIJM (1820—1889), wiens schrijftrant veel oplettendheid van den lezer vordert. Men leze, zoo men het uit de arrondissements-bibliotheek krijgen kan, bijv. een zijner verdienstelijke prozastukken, als: *De Organist van den Dom* (Verspreide verhalen, 1^e deel, blz. 73—79), zoo ook: *Maria Tesselschade* (idem, 1^e deel, blz. 207—262).

MARK PRAGER LINDO (1819—1877), de geestige Oude heer Smits, een onzer gevierde humoristen. Men leze in het vijfde

deel zijner gezamenlijke werken bijv. Een weekje plezier of wel: Familie van ons.

EDUARD DOUWES DEKKER (1820—1887), de groote pleitbezorger voor de rechten van den Javaan. Max Havelaar mag niet ongelezen en onbegrepen blijven. Uit het oogpunt van stijl en stijlsoorten heeft dit boek zijn wedergade niet in onze letterkunde; het is tevens het volledigste en meest harmonische van Multatuli's werken. Busken Huët noemt het een koninklijk boek.

CORNELIS ELISA VAN KOETSVELD, geb. 1807, de schrijver van geroemde novellen. Men leze: Schetsen uit de Pastorie te Mastland.

JOHANNES PETRUS HASEBROEK (Jonathan), geb. 1812; van dezen schrijver leze men Waarheid en Droomen, een werk, bestaande uit een reeks fraaie opstellen, van welke men: De Huisklok, de Haan, het Schaaap en het Album niet moet overslaan.

JACOBUS JAN CREMER (1827—1880), een onzer eerste novellisten, bekend door zijn Betuwsche en Over-Betuwsche novellen, in dialect geschreven. Men leze ook Anna Rooze of Dokter Helmond en zijne vrouw.

HENDRIK JAN SCHIMMEL, geb. 1823, roman- en tooneeldichter, vooral beroemd door zijn groote historische romans; men kiese, omdat het speelt op Nederl. bodem: Sinjeur Semeyns.

HENDRIK DE VEER (1829—1890), schrijver van: Trouwringh voor 't jonge Holland.

LODEWIJK MULDER, geb. 1822, schrijver van den veelgelezen historischen roman Jan Faessen.

SIMON GORTER (1838—1871), schrijver van Arcachon, de meest keurige reisbeschrijving onzer taal, los en geestig van stijl, te vinden als eerste opstel in de Letterk. Studiën, boven reeds genoemd.

CAREL VOSMAER (1826—1888), schrijver van Vogels van diverse pluimage (1872—1876, 2 dln.).

COENRAAD BUSKEN HUET (1826—1886), de meest gevierde stylist van onzen tijd, de criticus, die met onverbidde lijke strengheid geheel het letterkundig Nederland voor zijn vierschaar heeft gevonnist. Men leze uit de 23 deelen der Litterarische Fantasiën en Kritieken enkele opstellen, die handelen over bekende schrijvers en dichters, als over Hooft, Vondel, Poot, Staring, enz. Deze zijn te vinden in eerste deeltjes (prijs van elk f 1.90). — Het Land van Rembrand, het meest uitgebreide zijner werken, is tevens het meest opbouwende en het meest leerzame. Over 't geheel kan men, voor de studie voor de hoofdkate, wel volstaan met het lezen van een der hoofdstukken, bijv. het 3^e: Wetenschappen en Letteren.

HENDRIK CONSCIENCE (1812—1883), de groote Vlaming, de schrijver van meer dan 100 werken, ten deele historisch, waaronder alleszins kennismaking verdienen: De Loteling, Baes Gansendonk, De arme edelman, De Leeuw van Vlaanderen (hoofdwerk).

BERNARD TER HAAR (1806—1880), de dichter van Huibert en Klaartje, Eliza's Vlucht, de St. Paulusrots (een vrij uitvoerig dichtwerk in vijf deelen, te lezen bijv. De reis naar Java).

JAN JACOB LODEWIJK TEN KATE (1819—1889). De Scheping, een beschrijvend gedicht, in zeven tafereelen.

NICOLAAS BEETS, geb. 1814, een verdienstelijk dichter tevens. Bij Kirberger te Amsterdam verscheen een kleine Bloemlezing uit de volledige gedichten, van de hand van Beets zelf.

HERMAN JOHAN ALOIJSIUS MARIE SCHAEPMAN, geb. 1844, een der eerste onder de hedendaagsche dichters. Men leze Aya Sofia.

JAN VAN BEERS (1821—1888), de Vlaamsche dichter in Nederland het meest gekend, met iets weeks en droomends in zijn fraaie verzen. Zijn meest geroemde gedichten zijn: De Bestedeling, De Blinde, De Stoomwagen, Bij 't Kerkportaal, Begg.

En hiermede sluiten wij de lijst af. Op verre na is alles niet opgenoemd, wat op te noemen valt. Namen, als: Van der Palm (Gedenkschrift); Kinker, de geestige postiljon van den Helicon; Limburg Brouwer, de schrijver van het Leesgezelschap te Diepenbeek; R. Snieders, de evenknie van Conscience; Oltmans (Schaapherder); Bakhuizen van den Brink (Vondel met Roskam en Rommelpot); Dr. Jan ten Brink (romanschrijver en criticus); Kneppehout (Studententypen), en nog vele andere, alle met eere genoemd in onze letterkundige wereld, werden niet opgenomen, omdat wij vreesden voor het te veel. Ook van hen, wier naam wij opnamen, is slechts iets genoemd, meestal het beste, soms het meest geschikte. Het veld is zoo uitgebreid, dat men in enkele bladzijden slechts korte aanstippingen of vingerwijzingen kan geven. Meer is echter ook niet noodig, met betrekking tot het doel, dat wij beoogen: Taalkennis door studie der fraaie letteren. Wie lust heeft, later bij meer rustige studie het veld in andere richting te doorkruisen, vindt in zijn Handboeken der letterkundige geschiedenis volop wegwijzing en leering. Misschien gevoelt hij dan wel lust, ook meer naar links zijn onderzoekingen voort te zetten, en van Bredero en St. Aldegonde uitgaande, en al verder zich baan brekende, te komen tot Jacob van Maerlant, den vader der Dietse dichter algader! Ook dit gedeelte van het letterkundig veld — wij wezen er in het begin van dit Hoofdstuk op — geeft bij goede bewerking rijke en overvloedige vrucht.

Vraagt men nu, in welke volgorde de opgegeven werken bestudeerd moeten worden, dan wordt het geval wezenlijk moeielijk. Onder de dichters van den nieuweren tijd kan men gevoeglijk eerst Tollens nemen, dan Bogaers, Bernard ter Haar, Van Beers, Ledeganck, De Genestet, Nicolaas Beets, Schaepman, Da Costa, Bilder-

dijk; — Vondel en Hooft, Bredero en Huygens komen mij als de meest moeilijke voor. De verzen van Poot, van de gebroeders Van Haren, van Langendijk, Helmers en Feith vormen de middelrij. Van de prozaschrijvers van den nieuweren tijd leest men min of meer gemakkelijk: Koetsveld, Cremer, Hildebrand, Lindo, De Veer, Van Lennep, Lodewijk Mulder, Schimmel, Hasebroek; hoogere eischen stellen: Bosboom-Toussaint, Geel, Douwes Dekker, Simon Gorter, Potgieter, Busken Huet. Van de schrijvers der 18^e eeuw leest men met gemak: Jacob Vosmaer, meer inspanning eischt veelal Justus van Effen; Simon Stijl vraagt oplettendheid, en de dames Wolf en Deken vorderen vóór alles geduld en volharding. Van de schrijvers der 17^e eeuw kan men met Geeraardt Brandt beginnen; Johan van Heemskerck vergt vooral geduld; Vondel en Coornhert eischen de volle aandacht, en Hooft eischt gezette studie. —

OPMERKING. De Bloemlezingen van VAN VLOTEN (Tjeenk Willink, Zwolle); de Bloemlezing van DE GROOT, LEOPOLD EN RIJKENS (J. B. Wolters, Groningen); Een Bloemkrans door J. P. DE KEIJSER (Tjeenk Willink, Zwolle), en Nederlandsche schrijvers der vier laatste eeuwen door L. LEOPOLD (J. B. Wolters, Groningen) verdienen verder de aandacht.

De vraag van het hoe wordt in dit werkje in zoover beantwoord, als zij geldt voor kleinere gedichten: van enkele groote gedichten wordt als voorbeeld een analyse gegeven. Een gedicht lokt meer tot détailstudie uit, ook is de taal der poëzie in den regel fijner, schooner, hooger. In dit boekje is het streven drieledig: 1° men wil den adspirant brengen tot analyseering, op grooter en kleiner schaal, 2° men wil hem taalstudie leeren enten op letterkunde, 3° men wil hem leeren schrijven en paraphraseeren.

Daar de Spraakkunst zulk een groote rol speelt bij de

heerschende examen-richting — kan het geen kwaad, dat de aspirant door een of andere op zich zelf staande vraag worde gebracht tot het overstudeeren van een of ander belangrijk punt, dat hij reeds vroeger goed behandeld heeft. Tot dat einde vindt hij hier en daar enkele losse opmerkingen en vragen tusschen de overige nummers in geplaatst.

Datgene, wat over maat en rijm gegeven wordt, is zoo bescheiden mogelijk: eenige kennis van dit onderwerp mag intusschen niet ontbreken. De weg, in dit boekje ingeslagen, werd verkozen boven dien van een geregeld voortloopenden tekst. Wie zijn studie op dit gebied wil voortzetten, vindt bijv. in het werkje van Van Moerkerken ¹⁾ of in het onlangs verschenen Overzicht van de Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde en van hare hoofdvormen in proza en poëzie door J. L. Ph. Duyser ²⁾ daartoe volop gelegenheid. Vóór het examen dient men zich echter te bepalen tot het noodige en moet het zwaarst wegen, wat het zwaarst is. De aspirant moet er naar streven taalkennis te verwerven, en wel taalkennis, die haar grondslag heeft in studie der letterkunde.

De korte mededeelingen over elk der behandelde dichters is er enkel op gericht, de belangstelling te wekken. Van Bilderdijk en Vondel worden beknopte tijdrekenkundige Overzichten gegeven, deels tot leering, deels tot vingerwijzing, hoe ook bij andere dichters te handelen.

De weg der studie is hier vooral de weg van de practijk d. i. vóór alles gaan zelf-doen, zelf-vinden, zelf-zeggen, zelf-schrijven; vooral zelf-schrijven!

Heeft Jacob Geel den raad gegeven: Jongelieden, maakt uwe vingertoppen dikwijls vochtig,

¹⁾ Inleiding tot de Nederlandsche dichtkunst, Middelburg, bij J. C. Altorffer.

²⁾ Groningen, J. B. Wolters.

die raad dient naar de tegenwoordige omstandigheden te luiden: Jongelieden, weest toch niet zuinig op uwe pennen.

Schoone woorden vullen den zak niet!

Gulden lessen over den stijl zijn als gouden appelen in zilveren traliekorven; — het zijn fraaie en kostelijke zaken, maar men loopt gevaar er bij te verhongeren.

Op 't gebied van den stijl is doen een ding van belang. Weinigen is het gegeven een eigen stijl te verwerven, een stijl, die als kunstvorm den schoonheidszin bevredigt en den stempel draagt van individualiteit; genieën als Busken Huet en Multatuli zijn inderdaad witte raven. Edoch, — ook het mindere is voldoende en daarom alle inspanning waard. Een adspirant-hoofdonderwijzer behoeft geen eigen stijl te hebben, hij behoeft geen kunstenaar te zijn met de pen — men eischt enkel van hem, dat hij weet te stellen, d. i. gedachten in goeden voortgang en samenhang, in passenden vorm uit te drukken.

En hier is juist de zwakke zijde van velen. Men bestudeert de Spraakkunst tot in bijzonderheden — en meent op die wijze ook met den stijl klaar te komen.

»In de spraak, zegt Geel, is de stijl niet meer een bloot middel van oefening, maar zelf doel geworden, en de spraakkunst wordt als het middel beschouwd. Velen, die de spraakkunst goed verstaan, meenen stijl te hebben. Zij hebben er eenen, maar misschien niet in dien zin, waarvan ik later spreken zal.» —

Het is dan ook door alle Commissiën van Examen in de jaarlijksche verslagen met duidelijke woorden gezegd, dat er zooveel worden afgewezen, omdat hun schriftelijk werk zooveel te wenschen overlaat. Er was gebrek aan oefening, wellicht was er geen oefening: men schrijft dan in het wilde, óf men is niet voldoende meester van zijn pen.

De groote Vondel heeft in zijn Aenleiding ter Nederduitsche dichtkunste aan jonge dichters wenken gegeven, die ook jonge onderwijzers ter harte mogen nemen, waar het den stijl betreft, als:

a. »Het overzetten uit vermaerde Poëten helpt den aenkomenden Poëet, gelijk het kopieeren van kunstige meesterstukken den Schilders leerling.»

b. »By trappen klimt men eenen toren op, en niet zonder trappen, ten zy met gevaer van den hals te breecken. D'een bereickt langsamer, d'ander sneller den top der volkomenheit, hoewel men hier naulijx volkomenheit vint, om dat die de maet van 's menschen vermogen overtreft.»

c. »Beveel het papier niet terstont alles wat u in den zin schiet, maar toetst uwe inbeeldingen, vonden en gedachten ofze der penne en den dagh waardigh zijn.»

d. »Maer om veiliger en vaster te gaen, geef uwe dichten niet in uwen eersten yver aan den dagh (= in het licht). Laetze een goede wijl onder u rusten: ga' er dan eens en anderwerf, ja zevenwerf met versche zinnen over; want ons oordeel is, naer de gesteltenis der herssenen, gelijk de lucht, zomtijts helder, zomtijts betrocken.»

Inderdaad bij het stellen komt het aan op de rechte keuze van modellen, welke wij willen navolgen; — wij moeten van meet af beginnen en langzaam opklimmen; — wij moeten veel ernst bezitten; wij moeten ons niet overhaasten: Elk ding zijn eisch! En verondersteld, dat wij in al deze punten niet te kort schieten, zoo moeten wij toch op onze hoede zijn, en ons niet door blinde bewondering voor een of ander beroemd schrijver laten verleiden tot nabootsing of naäperij. Daarom gelde voor ieder: Wees u zelf! »De kleenen — zegt Vondel — leeren aen stoelen en bancken gaen: daer na, stouter en steviger geworden, durvenze afsteecken, en behoeven geene ondersteunsels meer.»

Een der meest nuttige steloefeningen is — naast het opstel — de paraphrase. Deze oefening leert wikken en wegen, met zorg kiezen en goed ontleden. Men verzuime echter het vrije stellen (opstel) niet, want wie altijd aan den leiband loopt, leert niet op eigen beenen gaan.

Tot beter begrip van de stof, die in de volgende bladzijden behandeld wordt, geven wij hier vooraf eenige opmerkingen ten beste over de beteekenis van 't woord poëzie of dichtkunst, alsmede over de hoofdsorten van gedichten, terwijl we tevens zullen verwijzen naar modellen, die de studie overwaard zijn. Ook over proza en over maat en rijm zullen wij vervolgens iets in 't midden brengen.

Het woord poëzie komt van het Latijnsche woord *poësis* en dit weer van een Grieksch werkwoord, dat *maken, scheppen, voortbrengen* beteekent. Het woord *gedicht*, *dichter* hangt etymologisch samen met het Latijnsche *dictare*, dat *dicteeren, schrijven, opstellen, verzinnen* beteekent. Een *dichter* werd in de Romaansche taal eens *trouvère* (= *vinder*) genoemd. Deze laatste benaming doelt op de gave der phantasie, die hem in hooge mate moet bedield zijn: de verbeeldingskracht dient scheppende werkzaam te kunnen zijn; de ware dichtkunst heeft haar bron in het gemoed, de phantasie verleent alles een ongewoon licht, het schoonheidsgevoel leidt de keus en de schikking der deelen, het gezond verstand is de ordende en regelende factor.

Da Costa omschrijft de gaaf der poëzie door: *Gevoel, verbeelding, heldenmoed!* Nog een middel moet den dichter ten dienste staan: *meesterschap over de taal!* *Bilderlijk* drukt dit uit door te zeggen: *Wees meester van de taal, gij zijt het van 't gemoed!*

Ook het meer technisch gedeelte nl. de versbouw dient door oefening zoódanig onder 's dichters macht te staan, dat dit een willig werktuig is in zijn hand.

Reeds bij de oude Grieken en Romeinen stond de dichtkunst hoog in eere, hooger zelfs dan haar zuster de toonkunst. Haar beoefenaars zijn te allen tijde beschouwd als lievelingen der goden en eenigermate als profeten (DA COSTA, De gaaf der poëzy).

Over de vier hoofdsoorten van gedichten, als: lyrische, epische, dramatische en didactische poëzie en de verschillende afdeelingen van elke soort kunnen wij hier slechts weinig in 't midden brengen. Wij stippen slechts aan.

a. De lyrische poëzie, als onmiddellijke uiting der verhevenste gevoelens, verdient de eerste plaats en staat in nauw verband met de toonkunst. Onze groote dichters, als: V o n d e l (reizangen), B i l d e r d i j k (Napoleon, Liefde tot het vaderland), S t a r i n g (Lentezangen), D a C o s t a (Voorzienigheid), N i e u w l a n d (Orion) enz. enz. hebben op lyrisch gebied meesterstukken geleverd.

Naar den vorm, doch vooral naar inhoud en strekking, onderscheidt men: Het geestelijk lied (godsdienstige ode), de h y m n e (psalm, lofzang), de o d e (hooggestemde lofzang, gewijd aan een bepaald onderwerp), het w e r e l d l i j k l i e d (als: bij S T A R I N G: Een Geldersch lied, Wapenroep, Krijgslied, enz. ook het Volkslied), de e l e g i e (klaagzang, als bij B e e t s: Aan een spelend kind, B o r g e r, Aan den Rijn); het s o n n e t (klinkdicht), de d i t h y r a m b e (lofzang ter eere van den wijn, of De drinkliederen), de c a n t a t e (V A N A L P H E N, De Starrenhemel). — In al deze dichtsoorten geeft de dichter vrije uiting aan zijn gevoel, aan zijn hartstocht; grootsche gewaarwordingen, die zijn hart vervullen, stort hij uit. — Deze gedichten werden bij de Grieken voorgedragen onder het tokkelen van de l i e r, vandaar hun naam.

b. De e p i s c h e poëzie vormt naar inhoud en voorstelling

de tegenstelling van de lyrische; is deze geheel subjectief van aard, gene streeft naar objectiviteit: de persoonlijkheid des dichters treedt zoo min mogelijk op den voorgrond. De voornaamste soorten van epische dichtkunst zijn: Het epos (heldendicht, BILD. Ondergang der eerste wereld); de idylle (Grieksch = afbeelding, beeldje; STARING, De Verjaardag, De Vorstin in 't dorp); de ballade en romance (TOLLENS, Hondentrouw, BILDERDIJK, Urzijn en Valentijn, Floris IV, Het Wiel van Heusden), beide van Romaanschen oorsprong; de dichterlijke vertelling (STARING, de Hoofdige boer, Het vogelschieten, Jaromir); de sage, de mythe (vertelling), als: Karel ende Elegast; de legende (Nederlandsche legenden, als: Eduard van Gelder door J. v. LENNER, de Paradijsroos enz.; het dieren-epos (vanden vos Reinaerde). In deze dichtsoort wordt steeds gehandeld over 'tgeen geweest, geschied is; de dichter verhaalt: levendigheid en afwisseling zijn hoofdvereischten, de taal en de versmaat moeten geëvenredigd zijn aan den inhoud om den gewenschten indruk teweeg te brengen; in het heldendicht vooral dient de taal sober en stout, de schildering breed en aangrijpend te zijn.

c. De dramatische poëzie is eigenlijk een verbinding van het epische en van lyrische element; de eigenschappen van deze beide hoofdsorten dienen in het drama verwezenlijkt te zijn. De gebeurtenissen worden niet verhaald, maar voorgesteld als voor onze oogen plaatsgrijpend: aanschouwelijkheid en waarheid zijn dus hoofdvereischten; — de dichter laat door de spelers dikwijls eigen gevoel, eigen gedachten en gewaarwordingen, eigen zienswijze uitdrukken, en in zoover kan het gedicht lyrisch heeten. — Het woord drama is afkomstig van een Grieksch woord, dat handelen beteekent: het geheele gedicht moet dus zoo ingericht zijn, dat het vertolkt, vertoond, gespeeld

kan worden. Men onderscheidt twee hoofdsoorten van tooneelspelen: het treurspel of de tragedie (VONDEL, Gijsbrecht van Aemstel, Palamedes), en het blijspel of de comédie (BREDERO, Spaansche Brabander; HOOFT, Warenar; LANGENDIJK, Spiegel der Nederlandsche Kooplieden). — Naast deze twee staat het zangspel of de opera, van Italiaanschen oorsprong (VAN LENNEP, Haarlems Verlossing); deze soort wordt door onze dichters weinig beoefend.

d. De didactische poëzie is meer een uiting van het verstand dan van het gevoel: zij is uiteraard subjectief, daar de dichter eigen zienswijze en overtuiging bij den lezer ingang wil doen vinden. In dit opzicht is deze dichtsoort verwant aan de lyrische poëzie; haar ontbreekt echter in den regel gloed en verheffing: het onderwerp is meestal wijsgeerig of wetenschappelijk. Tot de didactische poëzie behooren: 1°. het Leerdicht (BILDERDIJK, Ziekte der geleerden); 2°. het Beschrijvend gedicht (BILDERDIJK, Het Buitenleven; DA COSTA, de Barre rots; CAMPHUYSEN, Maysche Morgenstond); 3°. het hekeldicht of de satyre, waarin de dichter de gebreken, verkeerdheden, ondeugden van personen of standen aan de kaak stelt of de vooroordeelen, dwaasheden, van zijn tijd over den hekel haalt, zoowel die van afzonderlijke standen als die van een geheel volk (VONDEL: Roskam, Harpoen, Geusenvesper; HUYGENS: Costelick mal; DE GENESTET: St.-Nicolaasavond); 4°. het puntdicht of epigram, 'twelk letterlijk bijschrift beteekent, d. i. een tweeregelig opschrift op een tempel of een grafsteen. De grootste deugd van een epigram is kortheid: een kernachtige, diepe gedachte, een geestige inval, een treffende opmerking, een grappig voorval worden in eenige versregels puntig en toch dichtertlijk onder woorden gebracht. »Het puntdicht is geheel aan scherts of geheel aan

schimp gewijd, lachen en hekelen is de toon, die er in heerscht." (Bakh. v. d. Brink). Onze taal bezit een schat van puntgedichten, als: de BIJSCRIFTEN van Brandt, Vondel, Bilderdijk; GRAFSCHRIFTEN van Hooft, Vondel, Brand; OPSCHRIFTEN van Vondel (Weeshuis), Staring (Begraafplaatsen); ANEKDOTEN van Staring (Kievitsei, Aangebrend, Hondengevecht); WOORDSPELINGEN van Huygens, SPREUKEN van Cats, enz. enz.

Het woord proza, mede van Latijnschen oorsprong, (de bet. is: rechtuitgaande rede) drukt voor ieder de tegenstelling van poëzie uit; het proza is de taal van den dagelijkschen omgang, de taal der wetenschap, van het onderwijs enz. Deze taal heeft minder haar bron in 't gemoed en de verbeelding dan in 't gezond verstand; zij is de uiting van het wikkend oordeel, van den wil.

De taal der poëzie is aan andere wetten gebonden dan het proza; het doel van beider gebruik is ook zeer verschillend; poëzie is vóór alles een kunstvorm; haar taal is de gave van den kunstenaar-dichter, zij wil treffen, bekoren, behagen; proza kan kunstvorm zijn, doch streeft vóór alles naar duidelijkheid, naar causaal verband, naar logischen voortgang en samenhang; poëzie wil vooral werken op den schoonheidszin, op de verbeelding, op het hart; het proza wil leeren, wil betoogen, wil overtuigen.

Het behoeft niet gezegd te worden, dat hiermede zoo algemeen mogelijk het verschil is aangestipt; beide, als uitingen van den menschelijken geest hebben echter natuurlijk ook zooveel gemeens, dat de grenzen moeielijk zijn aan te wijzen en deze weleens in elkaar vloeien als de kleuren van den regenboog. Vandaar, dat ook volgens het taalgebruik,

de vorm beslist: wat aan maat en rijm of aan maat alleen gebonden is, heet poëzie, — het overige heet proza. Maat en rijm vormen het uiterlijk, het kenmerk van een gedicht; de leer, die de wetten van den gang en den bouw van een gedicht behandelt, heet prosodie of versificatie (= versbouw).

De versmaat wordt geheel door den toon beheerscht; zij maakt het wezen uit van een gedicht, zij is hoofdvereischte; het rijm is een versiersel, een middel tot bevordering van de welluidendheid; het rijm is langs Romaanschen weg in de Germaansche en dus ook in onze poëzie gekomen. Soms versmaden de dichters het rijm en schrijven dan rijmlooze verzen, als Bellamy (1757—1786), bijv. in: Aan mijne Vrienden:

Als wij, op den weg des levens,
Aan den kant van 't stille water,
In een koele schaduw rusten;
Als de lieve zuidewindjes,
Dartlend, door mijn lokken, spelen,
En der bloemen frissche geuren,
Door de zuivre lucht verspreijen;
Dan gevoel ik al den wellust,
Dien Natuur mij doet genieten . . .

Evenzoo bezigt Staring rijmlooze verzen in zijn Jamben.

Omgekeerd is er een tijd geweest, — het was toen men schaven en likken en vijlen als een hoofdbezigheid van een dichter beschouwde, — dat men het rijm een hoofdvereischte van een gedicht noemde. Pieter Gerardus Witsen Geysbeek (1774—1833) meende zich verdienstelijk te maken door de uitgave van een Nederlandsch Rijmwoordenboek, waarin de bruikbare rijmwoorden, uit de beste dichters bijeenverzameld, voorkomen.

‘Dit kostelijk boekje’ verscheen in 1829 en beleefde in 1849 een tweeden druk, en dat ondanks het hekeldicht (satyre) van Jan den Rijmer (Gouverneur) in den Groninger stu-

denten almanak (1833), waarin o. m. verzen voorkomen, als :

O Witsen Geysbeek! inventeerder
 Van 't vers-laptuig naar 't nieuwe licht,
 Versma niet, dichtrental-formeerder,
 Mijn-dankbaar galmend klinkgedicht!

en :

Thans gaat het rijmen
 Afgedrieduivekaters snel,
 Verzen te lijmen
 Is kinderspel.

Is dus de maat het uiterlijk kenmerk van een gedicht — innerlijk onderscheidt de echte poëzie zich evenzeer van het proza, en wel door verheffing en gloed, door een streven naar het schoone en ideale: hier bestaan intusschen graden; doch al komt zij in sommige soorten volgens Starings woord »de dagelijksche wijze van spreken nabij (Verjaardag),» toch dient zij iets te hebben van dat eigenaardige, 'twelk getuigt van des dichters aesthetisch gevoel en zijn streven naar hooger. Elk onderwerp kan poëtisch zijn, het hangt er maar van af, of de tooverstaf des waren dichters het aanroert. De Genestet heeft het bewezen door zijn Jong-Hollandsch binnenhuisje, en de regels van het vierde couplet:

Poëzie schuilt overal,
 Overal, mijn vrinden!
 't Is de vraag maar, wie haar al,
 Wie ze niet kan vinden....

zijn hem wis uit het hart geschreven.

Bij het lezen van een versregel onderscheidt men betoonde en onbetoonde lettergrepen. Die eigenaardige afwisseling van toonverheffing en toondaling heet rhytmus of cadanz (= val). Een of twee onbetoonde lettergrepen met een betoonde tot een rhytmische (= evenmatige) eenheid (rhytmus, van 't Grieksche rhythmos = gelijkmatige, afgemeten beweging, klankmaat) verbonden, vormen een versvoet of toonslag. Hoe stelt

men het onbetoonde gedeelte van den voet (de thesis) voor, en hoe het betoonde (de arsis)? De voeten worden gescheiden door een verticaal streepje.

Elken versregel noemt men wel een vers; — een vers kan bestaan uit één of meer voeten. Dat er ook een-voetige verzen zijn bewijst het volgende:

Vrinden	Regel.
In den	Vlegel,
Bouw,	Keer
Hou	Neer,
Dorschend,	Als gij
Torschend,	Al blij
Hag,	Maat
Slag,	Slaat.

Le Francq van Berkhey.

OPGAVEN. 1°. Zoek eens verzen van twee, drie, vier, vijf, zes voeten (zie voor dit laatste TOLLENS' Overwintering. Merkt gij in Tollens' verzen halverwegen ook een scheiding of stemrust of verssnede (caesuur)?

Aldus wordt deze voorgesteld:

\vee — | \vee — | \vee — || \vee — | \vee — | \vee — |
 Nog hield | het schrik | lijk pleit || van dwang | en vrij | heid aan |

Dit indeelen van een vers naar de tijdmaat en de betoning — noemt men scandeeren (uit het Latijn.)

Scandeer nu eenige verzen uit uw letterkundig leesboek. Merkt gij overal de caesuur op?

2°. Men noemt het rijm staand of mannelijk, als het vers eindigt op een betoonde lettergreep; het heet slepend of vrouwelijk, als het eindigt op een toonlooze lettergreep. Merk in dit opzicht nu iets op over de rijmklanken in gedichten, uit een of ander letterkundig leesboek.

3°. Gepaard is het rijm, als het tweede vers rijmt op het eerste, het vierde op het derde, enz.; gekruist als het derde vers rijmt op het eerste, het vierde

op het tweede enz. Omarmend, als een paar rijm-
regels een paar andere omsluiten, als:

Met oogen, die als kolen branden,
Sluipst Gudel rond en spuwt venijn,
Niets faalt haar om een slang te zijn,
Dan gladder vel en nieuwe tanden. (Staring)

gebroken is het rijm, als van gekruiste paren slechts
één paar rijmt, als:

Een leven vol wissling,
Een lokaas der jeugd,
Een manlijke roeping,
Een strik voor de deugd. (Van Zeggelen.)

Zoek nu van elke soort een paar voorbeelden, en bepaal
de rijmsoort in eenige willekeurige gedichten.

4°. In het proza, ook in de spreektaal, komen meermalen
rijmklanken (assonanten) voor, als: goed en bloed. Dit
bewijst voor de welluidendheid van het rijm in 't algemeen.
Geef eenige rijmklanken.

5°. In de oud-Germaansche poëzie kende men geen eind-
rijmen; de halfverzen, waaruit een door de caesuur in tweeën
gesneden versregel bestond, werden aan elkaar verbonden,
doordat in beide de meest betoonde lettergrepen met dezelfde
letter (vocaal of consonant, maar gewoonlijk consonant) aan-
vingen. Dit noemt men allitereerende verzen. De
alliteratie (van 't Latijn *litera* = letter, dus samen-
lettering) of het stafrijm komt nog voor bij dichters
en prozaschrijvers, ja, zelfs in de spreektaal. Eenige voor-
beelden zijn:

Om land en luid' gebracht (Wilhelmuslied).
Den Emmanuël eindlijk, mijn Heiland en Heer (Da Costa).
Velden, geel van golvend goud (v. d. Bergh).

en in de spreektaal: in rep en roer, vóór dagen
dauw, enz. Zoek van elk geval de noodige voorbeelden.

HENDRIK TOLLENS Gzn. (1780—1856).

1. Tollens is de volksdichter van den nieuweren tijd. Bogaers noemt hem Neerlands geliefkoosden volksdichter, Beets, de lust en de liefde der Nederlandsche natie. Critici als Busken Huet hebben den staf over zijn talent gebroken; en Jonckbloet zegt: »Naarmate de aesthetische opvoeding van het volk vooruitgaat, zal de glans van Tollens' roem als Dichter wel wat tanen.» Laatstgenoemde omschrijft aldus de dichterlijke gave van Tollens:

»Tollens was ontegenzeggelijk een Dichter, maar geen Dichter van den eersten rang, vooral geen scheppend genie. Zijne verbeelding slaat de wijk niet zeer breed uit, zijn gevoel is niet zeer fijn, zijn smaak niet altijd even zuiver, en eene onloochenbare oppervlakkigheid kleeft hem aan. — Maar hij heeft oorspronkelijkheid, ten minste een eigen trant, doorgaans natuurlijk, ofschoon wel eens tot gemaaktheid overhellend.

Deels ondanks, deels door dat alles is hij de gevierde volksdichter geworden; want wat zijn volk voelde en dacht, voelde en dacht hij mee, en drukte dat, naar de bevattelijkheid der menigte, in aantrekkelijke vormen uit.»

Onder de drie soorten van dicht, die de nationale sympathie moesten opwekken (romances, huiselijke gedichten, en zinnebeelden) spannen de eerste de kroon. Tot deze rekent men ook de meer uitvoerige verhalen of tafereelen, als: De Overwintering op Nova-Zembla, en Damiate. Het eerste van deze twee is het meest populair,

vooral door het onderwijs. Daarom zullen wij er hier eenige regels aan wijden. Het bevat vijftien Tafereelen, die men als volgt zou kunnen aanduiden:

1. Vs. 1—50. Historische inleiding en Afvaart.
2. Vs. 51—54. Aanroeping der Muze of zanggodin.
3. Vs. 55—126. Storm. Scheiding van Heemskerk en De Rijk.
4. Vs. 127—166. Landing op Nova-Zembla.
5. Vs. 167—250. Beschrijving van het eiland. De eerste nacht, op het eiland doorgebracht. De morgen.
6. Vs. 251—282. Het sloopen van het schip.
7. Vs. 283—302. Het bouwen der hut.
8. Vs. 303—338. Den aanval der beren afgeslagen.
9. Vs. 339—370. Leefwijze, voordat de Poolnacht invalt.
10. Vs. 371—490. De lange, bange nacht, en het leven in de hut. Zondagsviering. Noorderlicht.
11. Vs. 491—542. Strengte koude. Bedwelming.
12. Vs. 543—566. Afsterven van Barends.
13. Vs. 567—626. Wanhoop en uitredding.
14. Vs. 627—630. Vaarwel aan 'teiland.
15. Vs. 631—718. Terugtocht. 't Wederzien van De Rijk. Aankomst in Nederland.

De dichter van dood en graf, vergankelijkheid en jammer, nl. Feith, heeft zooveel invloed op Tollens uitgeoefend, dat ook dit meesterstuk soms overslaat tot het sentimenteële. Busken Huët drijft danig den spot met al die »jammerklachten en smeekgebeden, zuchten en jeremiaden.” Alarmist van zijn eigen onderwerp, schijnt de dichter aanhoudend te vragen: »Wat deden ze in de kou?” vervolgt de strenge criticus. En elders heet het: »Heemskerk schreit, als Rijk uit het gezigt is; Barendsz, als de poolnacht invalt, en nogmaals als hij zijn einde voelt naderen; zondagsavonds schreijen de maats in den wijnkroes; één hunner verhaalt schreiend van zijne schreiende vrouw, en als zij te Cola een Hollandsch schip zien liggen, zetten zij het allegader op een schreijen (vers 684). Inderdaad, er komen in de Overwintering niet zoo zeer te veel ijsbeeren, als wel te veel zuchten, te

veel ontsteltenissen, te veel benaauwdheden, en in één woord te veel onmanlijke aandoeningen voor." — Edoch! in de dagen, toen Tollens zijn tafereelen ten beste gaf in de voor-naamste steden van ons land, was zoo'n »beetje weekheid" mode, en niemand is ongestraft een kind van zijn tijd.

Over den smaak valt niet te twisten. Hoe het zij, er zijn vele gedeelten in het bekende gedicht, die door de meest strenge kunstrechtters geprezen worden, en wij hebben die onder de tafereelen met bredere letter aangeduid. Het gedicht, zegt Busken Huet, telt regels bij menigte, die in aller geheugen zijn blijven hangen, deels in ernst, deels met ironische bijgedachte:

Hier heeft de wintervorst zijn zetel opgeslagen.
Niet laffer is de held, die menschlijk is van aard.
En rekent d' uitslag niet, maar telt het doel alleen . . .

OPMERKING. Onder de voortreffelijkste plaatsen rekenen wij vers 35—42. Op hier en daar een enkel stopwoord na, vormen deze regels, zegt Huet, een Hollandsch strandgezicht, hetwelk Ludolf Bakhuizen noch Adriaan van de Velde geweigerd zouden hebben te onderteekenen.

Verder noemen wij het 5e tafereel als zeer goed geslaagd: op den achtergrond »het doodlijk wit, dat op den omtrek kleeft" — meer naar voren de ongelukkige bemanning, »die zich door de sneeuw, die nederstuift laat dekken"; nog meer op den voorgrond: een hongerige beer, »die vreemden roofbuit riekt" — en verder vs. 216—250 verandering van tafereel: de opgeschrikte manschap, het doorbreken van den morgen, het bloedig spoor, het gestrande schip; Barends geheel op den voorgrond; algemeene bedrijvigheid.

Vervolgens: het 9e tafereel. De koude in 't Behouden Huis, zoo meesterlijk geteekend in de laatsten trek:

En de ingedragen sneeuw, die aan hun hoosblok zit,
Valt op de vuurplaat af, maar blijft er droog en wit.

De Zondagsviering in het 10e tafereel, ook door Jonckbloet geprezen, met haar inleiding, vs. 413—424, welke inleiding het volgens Huet ditmaal wijnt van al het overige — wordt algemeen geroemd; — jammer, dat die maat, »zoo licht aan 't weenen", er de vroolijkheid een weinig komt storen! Wat al fraaie groepen: mannen, geschaard om den dampenden ketel, starend in den wasem; mannen, het hoofd

ontblootend, luisterend naar Gods heilig woord, door één hunner voorgelezen; mannen, klinkend naar vaderlandsch gebruik, met kroes en beker; mannen, zich scharend om het triktrakbord, den vollen buidel, zonder sparen, leegend; mannen, luisterend naar den makker, die zijn plaats houdt bij het vuur en zijn Landslied doet klinken, 't Wilhelmus van Nassouwen.

Over de beschrijving van het Noorderlicht (vs. 471—490) zijn de meeningen verschillend; de één vindt ze prachtig en vol verf, een ander drijft er den spot mede, als Huet, die aan een vuurwerk op de Maas denkt. Hoe het zij, Tollens toont hier, wat men met het Nederlandsch vermag; men noeme deze beschrijving bont, de moedertaal spreidt er haar rijkdom in ten toon.

Ten slotte: Het wederzien in het laatste tafereel. Hier vindt men zooveel levendigheid van voorstelling, — dat men medeleeft met de ongelukkigen, deelt in hun blijdschap, jubelt in hun vreugde. Deze levendigheid treft te meer als tegenstelling van het eentonige in de voorafgaande gedeelten.

Historische aanteekeningen over den tocht zelve, over Vasca de Gama, Houtman en Van Noord, Heemskerck, De Rijk en Barends, Dathenus, enz. enz. laten wij achterwege; evenmin willen we in 't bijzonder gaan aanduiden, waar de dichter het pad der geschiedenis verlaat en in strijd komt met het dagboek van den tocht, bijgehouden door een der manschappen nl. door Gerrit de Veer, en het laatst uitgegeven door David van Lennep. Het strookt meer met ons doel, de aandacht te vestigen op enkele tekortkomingen op 't gebied van taal; Tollens is geen Staring, geen Bilderdijk. Het ontbrak hem aan vorming, een gebrekkige opleiding — het onderwijs eener zoogenaamde Fransche school van die dagen — was slechts zijn deel. Vandaar, dat deze volksdichter, ondanks al zijn toewijding, zich nooit heeft kunnen vrijmaken van zeker iets in taal en stijl, dat men kortweg gebrek aan zuiverheid zou kunnen noemen. Ook in dit meesterstuk zijn verzen, die niet in elk opzicht door den beugel kunnen, en bij al den eerbied voor de nagedachtenis van den Dichter, dienen wij den studeerende

te waarschuwen; hij zou zich anders wellicht aan den schijn vergapen.

Tollens bezigt meermalen *zich*, waar dit woord best gemist kan worden, bijv. vers 119:

Een mist omvangt hen, de ijzel kleeft *zich* aan hun lompen.

Vs. 206: Een sneeuwen meiboom steekt bevrozen *zich* naar buiten.

Vs. 433: Of aller ziel en zang smelt luidkeels *zich* ineen.

Vs. 467: Zoo komt men d'avond door, zoo wislen *zich* de weken.

In vs. 702 is 't gebruik van *zich* voor *elkaar* af te keuren:

Matroos en scheepsvoogd, vriend en vreemde, knaap en man
Omarmen *zich* dooreen

In vers 580: De dorre handen *slaan* wringend *zich* ineen

is de wederkeerende vorm foutief; wij bezigen liever den lijdenden.

Niet onberispelijk zijn regels, als:

Vs. 66: Zoo reppen zij *zich* voort, de teugels *uitgesneld*.

Vs. 222: Zij zien hun makkers lot in 't *langgesleurde spoor*.

Vs. 308: Een aantal beren

Belegert hen in 't huis en houdt hen *omgesloten*.

Vs. 321: En alles klimt hem na

En schrijdt *zich* om den nok of zit den schoorsteen *rond*.

Vs. 337: En als een lauwerkrans, op 't veld van eer *gemaaid*,

Siert hen de bonte muts

Vs. 352: Soms schiet een ijsbeer toe,

En valt den achterste aan, *het nekbeen ingenepen*.

Vs. 354: zijn prooi, die 't *met den dood betaalt*.

Vs. 505: Dan zit het volk bedrukt,

En *hoort* den stormwind *aan*, die door den schoorsteen vaart.

Vs. 517: Die toevoer komt hun wél, *terwijl* de leefocht kort.

Vs. 634: Vervoeren zij hun boot langs 't *onafmeetbaar ijs*.

Vs. 667: Toch *steken zij haar in*, en geven aan de baren

Hun ranken bodem prijs

Als niet geheel vlekkeloos kan men aanwijzen:

Vs. 4: De kneuzende oorlogsvracht *beploegde* Vlaandrens beemden.

Een vracht of last *kneust, drukt, verplet*.

Vs. 9: En de *Ooster-Indiaan*, op Java's kust begroet.

Indianen zijn de oude bewoners van Amerika.

Vs. 17: Reeds grijpt *Van Noord* het roer.

Van Noord begon zijn tocht eerst in 1598.

Vs. 20: Hij *waakt* zijn nachten *door*

liever: Hij doorwaakt zijn nachten.

- Vs. 29: Het stout besluit staat vast en *stap aan stap* gaat voort.
De dichter bedoelt: 'en gaat *stap aan stap* voort; . . . maar een besluit, dat *voortgaat*?
- Vs. 57: Uit deernis met de ramp, die 't *opzet* kosten zou.
In *opzet* ligt meestal een minder edele bedoeling.
- Vs. 101: Zoo ver ik *reik* en staar, waarheen ik wende of keer . . .
De bedoeling is: zoover *mijn blik* reikt . . .
- Vs. 105: Niet *laffer* is de held, die menschlijk is van aard.
Het ware beter te zeggen: Niet *laf* (toch) is de held . . .
- Vs. 160: Ginds steekt een landtong uit! zij naadren haar! zij *komen!*
Bedoelt de dichter: zij *komen aan*, zij *arriveeren*?
- Vs. 203: En vreemden roofbuit *riekt* . . .
De dichter bezigt hier *riekt* ter wille der welluidendheid.
- Vs. 279: En bakent d'omtrek af, *waarin* men 't huis zal bouwen.
Zal men een huis bouwen: *in* den omtrek?
- Vs. 320: En alles klimt hem na, langs spar en bint *gekropen*.
Ware het hier niet beter: *kruipende*?
- Vs. 324: Daar brandt het eerste schot hun schriklijk door de *vachten*.
Vacht wordt niet gebezigd voor de huid van een beer.
- Vs. 427: Dan dekt de ketel 't vuur, waar zij zich rond om scharen,
En hunkren naar den disch, en in den wasem staren.
De zinzbouw is hier niet onberispelijk.
- Vs. 516: En discht het wildbraad op, dat ze in de strikken *winnen*.
Zegt men wel: wild in strikken *winnen*?
- Vs. 543: Maar nauw 't gevaar ontsnapt, dat hen had aangevallen,
Genaakt een nieuwe slag . . .
De zinzbouw is hier niet te verdedigen.

Laat ons ten slotte niet eindigen met het aanwijzen van vlekken en vlekjes van allerlei aard. Er zijn inderdaad zoo veel schoonheden in De Overwintering aan te wijzen, dat het gemakkelijker valt te beginnen — dan te eindigen. — En daar Tollens een dichter is, tot wiens eer en lof men kan zeggen, dat men hem kan begrijpen en lezen zonder 't opslaan van woordenboeken, glossariën, verklarende aantekeningen, enz. zal ook het aantal te verklaren woorden en uitdrukkingen niet zoo groot zijn.

Eenige toelichting schijnt ons niet overbodig bij woorden, als: landzaat (vs. 3), tuig en stengen (vs. 73), romp

en opstal (vs. 83), zwerk (vs. 90), de schooten vieren (vs. 116), loef en lijwaarts (vs. 125), takel, blok en kabeltouw (vs. 153), heul (vs. 159 en 572), monstereu (vs. 212), zich botvieren (vs. 229), sliet en slegel (vs. 281), breeuwt (vs. 294), bulsters (vs. 300), jachtroer (vs. 317), tromp (vs. 326), kroft (vs. 328), verhalen (vs. 353), moutwijn (vs. 367), hoosblok (vs. 369), verkeerren (vs. 380), aanschennen (vs. 399), rantsoen (vs. 416), verkeerbord (vs. 457), bliksemflits (vs. 483), veege (vs. 588), luwen (vs. 595), naven (vs. 599), talen (vs. 606), opboeien (vs. 615), vermaard (vs. 630), onverwrikt (vs. 650), zwalpen (vs. 669), lepelblad (vs. 674), gloort (vs. 678), zich omhoog palmen (vs. 690), deerniswaard (vs. 705), omsingelt (vs. 713).

Wij zullen de verklaring niet geven, het aan den lezer overlatend, door zoeken en nadenken, tot een inzicht te komen.

OPMERKING. De uitgever van *Tollens' gedichten* is *Hugo Suringar* te Leeuwarden. Gezamenlijke gedichten, prijs f 3.00.

OPGAVE. Men analyseere de Verovering van Damiate, door elk der tafereelen van een titel te voorzien.

OPMERKING. Wil men meer van Tollens lezen, dan kieze men: *De Jaargetijden*, *Clara en Ewoud* (tafereel: *Ijsgang en dijkbreuk*), *Winter*, *Bedelbrief in den langen winter van 1844 en '45*, *de Vogelen*, *Goeden nacht van de armen aan de rijken*. — Uit deze titels blijkt, dat Tollens ook watersnood- en dijkbreukzanger is; mede dat hij door zijn Muze de weldoener der armen wilde wezen. De *Bedelbrief* bracht zeshonderd gulden op en de *Goeden nacht* achttienhonderd gulden: de gezamenlijke dichten dezer soort deden nagenoeg tienduizend gulden storten in den schoot der armen. Dat was de kunst van Tollens! door geen dichter vóór of na hem verstaan. »Het is eene kroon, die niemand hem kan rooven.»

ADRIANUS BOGAERS (1795—1870).

2. De dichter Bogaers is met Willem Messchert (de Gouden Bruiloft!) een leerling uit de school van Tollens. Hij overtreft den meester in taalkennis en door keurigheid van vorm. In 1795 te 's-Gravenhage geboren, in 1811 reeds advocaat te Hoorn, later vice-president van de arrondissements-rechtbank te Rotterdam. Hij was een beoefenaar van taal- en letterkunde. Zijn gedichten vormen ééne bundel; *Jochébed* en de *Togt van Heemskerk naar Gibraltar* zijn afzonderlijk uitgegeven. Deze beide zijn geroemde dichtstukken, *Jochébed* is zijn eersteling. *Heemskerks tocht* werd geschreven als antwoord op een prijsvraag van de Hollandsche Maatschappij van fraaie kunsten en wetenschappen en door deze met goud bekroond. Ook vele balladen en romancen verdienen de aandacht. Hier volgt een klein fragment uit de ballade *Teunis Ruwhart*.

TEUNIS RUWHART.

(Fragment.)

- Sneeuw bestuift de rieten daken,
 IJzel blinkt, waar 't beekje gleed;
 Buiten haalt men kille kaken;
 Toch is 't Ruwhart nog te heet.
5. Groot en klein, bij 't vuur gekropen,
 Klaagt bij 't vuur nog van de kou;
 Ruwhart zet zijn vensters open:
 Wat of Ruwhart schorten zou?
- Wie een duit kon overwinnen,
 10. Stak zich in een duffelsch kleed;
 Ruwhart draagt een buis van linnen,
 En zijn voorhoofd glimt van 't zweet;
 Om zijn nap moge ijs zich korsten,
 Hij bekoelt niet nacht of dag;
15. Gloeien blijft hij, gloeien, dorsten: —
 Wat of Ruwhart schorten mag?

De heer Jan Lighthart zegt in *School en Studie* (jrg. 1890) van het paraphraseeren ¹⁾: »De zaak schijnt zoo klaar als de dag: wie paraphraseeren wil, moet kunnen lezen en schrijven, d. w. z. de leesstof opnemen en in een anderen, duidelijker, vorm weergeven.

In 't lezen kan men zich oefenen door — lezen. Wie den dichter — toch immers ook een mensch? — wil verstaan, zorge slechts zelf een mensch te wezen, ontwikkelde zijn geest door opmerken, nadenken en omgang met beschaafden, gesprek en lectuur.

En wie den inhoud van 't gelezene stuk poëzie of proza in zijn »eigen taal» moet weergeven, verzekerde zich bijtijds van een eigen taal,» waarover hij heer en meester is, die op zijn wenken vliegt.

't Komt dus alles maar aan op geestesontwikkeling en stijloefening, houd u aan dit tweetal, en de paraphrase lukt vanzelf.»

De aangehaalde woorden leggen den vinger op de wonde. Het paraphraseeren eischt: ontwikkeling en stijloefening, of in engeren zin: kennis van lezen en schrijven.

Geen beter middel om goed te leeren lezen dan het ontleden. Daarom:

1°. Maak mondeling de zinsontleding van bovenstaande coupletten, en benoem zoo juist mogelijk het zinsverband. Het is opmerkelijk, dat het tegenstellend verband hier zoo'n rol speelt. Hoe zou dat zoo komen?

2°. Hebt ge den zin in regel 8 en 16 hoofdzin of bijzin genoemd? (Let op zijn vorm!). Waartoe dient hier het voegwoord of?

3°. Is waar (regel 2) een voegwoord? En hoe benoemt

¹⁾ Paraphrasis of paraphrase, uit een Grieksch woord, dat bet.: daarbij spreken, iets aan een rede toevoegen (een uitbreidende, verklarende, ophelderende omschrijving, overzetting van een tekst); paraphraseeren = omschrijven, verklaren.

ge toch (regel 4)? Vindt ge het niet opmerkelijk, dat zoo weinig verbindingswoorden voorkomen? Vul in, wat de dichter in dit opzicht heeft weggelaten.

4°. Maak eenige taalkundige opmerkingen over de vorming, de buiging, of den dienst van: bestuiven, rieten, ijzel, heet, nog, open, moge.

5°. Kent gij ook verschil tusschen glimmen en blinken? Evenzoo tusschen een glimlach en een grimlach? En hoe komt men er toe te zeggen: Ergens een glimp aan geven?

6°. *Beproof in uw eigen taal de gedachten van den dichter uit te drukken, zóó dat het ieder duidelijk is, dat gij hem goed begrijpt.* De afscheiding der coupletten vervalt daarbij natuurlijk.

Een van de fraaiste gedichten van Bogaers is De Dooi. Het is de taak des lezers dit gedicht in drie gedeelten in eigen taal weer te geven, telkens twee coupletten.

DE DOOI.

Herademt, herademt, geteisterde streken,
 Zoo lang overheerd van den Wintertiran!
 Hij zag in het Zuiden het dreigende teeken
 En, vluchtende, zweept hij zijn snuivend gespan.
 Ilem volgen, met spijt op de norsche gezichten,
 De Noordlijke vlagen, zijn bulderend heer:
 Wel schieten ze in 't zwichten
 Nog enkele schichten,
 Maar (ijdele woede!) ze wonden niet meer.

Als blijde heraut van gelukkiger dagen
 En eerste verkwikker na lijden en schrik,
 Vertoont zich, op purperen wolkjes gedragen,
 De Dooi, een meewarigen traan in zijn blik.

Een zoeltje overzweeft de bestorvene landen;
 't Is 't goedige zuchtjen, ontglipt aan zijn borst:
 Met ijvrige handen
 Ontslaakt hij de banden,
 Om beemden en bergen gesmeed door de vorst.

Nog nauwlijks gevoelt, in haar ijzigen kerker,
 De beek den verwarmenden vingerendruk,
 Of, worstelend, helpt ze haar vrijheidsbewerker
 En rukt ze wat rest van haar boeien, aan stuk:
 Weer schallen heur zangen; het leed is vergeten!
 Haag urne hervult ze met vloeiend kristal, .
 En, 't gruis van haar keten
 Rondom zich gesmeten,
 Ontspringt ze de bergen en hupt ze in het dal.

Haar toeven geschenken, wat zoomen ze nadert:
 Zoo zoekt ze de golven des machtigen Rijns,
 En, prat op den schat, in het ronde vergaderd,
 Betaalt ze den Vorst haar verachterden cijns.
 Ook hem is het feest, schoon het harte des trotschen
 Nog wrokt op de macht, die hem hield in de klem:
 Hij slingert de schotsen
 Verwoed op de rotsen
 En kondigt zijn zege met dondrende stem.

En de oevers herhalen zijn jublende kreten
 En trillen van vreugd om den heuglijken keer;
 De sneeuwige pij, op hun schoudren gesmeten,
 (Die schamele lompen!) ze werpen ze neer:
 Hun worden (ze weten het) mantels geweven
 Van rankenden wingerd en bloesemend ooft,
 En de eiken hergeven,
 Eer maanden verzweven,
 Voor ijzige kappen, hun kransen op 't hoofd.

Zie! ginder ontsluiten de nevelverschieten
 En toonen de zon in een zee van azuur;
 't Herglanst in de dropplen, alom aan het vlieten;
 Erkentlijke tranen der blijde Natuur!
 o Weelde der hope! Gebergt en valleien,
 Maakt vaardig de groene banieren der vreugd!
 Vlecht, wouden en weien,
 Uw bloemen, uw meien!
 Gods Engel genaakt, die de schepping verjeugd!
 A. Bogaers.

3. SYNONIEMEN zijn woorden of uitdrukkingen, die bij veel overeenkomst in beteekenis een kenmerkend verschil hebben. Het is vooral het taalgebruik, dat het verschil vaststelt: daarom is het bij de studie der synoniemen (= woorden verwant naar de beteekenis, zinverwante woorden; de term ontstond uit een Gr. woord *synonymos* = van gelijke benaming) vóór alles zaak, het gebruik bij goede schrijvers en dichters, ook van dat in de levende taal te raadplegen. Bij de behandeling dienen alzoo de voorbeelden voorop gesteld te worden. De etymologie kan slechts in enkele gevallen diensten bewijzen.

Een bewijs: wettig — wettelijk — wettisch.

a. Deze drie woorden zijn door middel van de achtervoegsels -ig, -lijk, -isch van denzelfden stam nl. *wet* afgeleid en zijn uit kracht dezer uitgangen van verschillende beteekenis.

-ig = overeenkomende met, inhoudende, voorgeschreven door (hier dus een andere bet. dan de gewone: hebbende, met zich brengende, voorzien van). *Wettig* beduidt aldus: overeenkomstig, volgens de wet, door de wet voorgeschreven of bepaald.

-lijk = behorende tot, begrepen in, een deel uitmakende van. **Wettelijk** is dus behorende tot, een deel uitmakende van de wet.

-isch, sch achter een zelfst. nw. heeft dezelfde kracht als de genitief van dat grondwoord. Een **wettisch** man is een man van de wet, een man die handelt naar de wet, die nimmer, in welk opzicht ook, van de wet afwijkt.

Het springt in 't oog, dat eene behandeling van synoniemen, op bovenstaande leest geschoeid, geen aanbeveling verdient. Het is duidelijk, dat de etymologie hier het kind is van de rekening; want ongemerkt is zij de onderdanige dienaar geworden van het taalgebruik, dat haar leelijk bij de ooren trekt: zij is gerekt, geperst, verminkt, omdat zij diensten moet bewijzen, waartoe zij niet geschikt is. De Spraakkunst moge nog zoo nauwkeurig de kracht van elk der achtervoegsels aangeven of de beteekenis en de grenzen van deze trachten vast te stellen, — er is op dit gebied zooveel verloop in de taal, dat men beter doet op een eenigzins ontwikkeld taalgevoel te rekenen, dan de aanstipningen der Spraakkunst voor alles, d. i. voor alle gevallen als bindend en dienstig te beschouwen. — In de bovenstaande etymologische behandeling der synoniemen is de etymologie gefatsoeneerd naar het taalgebruik, omdat men tot een verklaring wilde komen, die van te voren al vaststond!

Het is veel beter de etymologie met vrede te laten, dan haar geweld aan te doen: de woordgronding (etymologie van 't Gr. *etymos* = het ware en *logos* = leer) geeft dan ook geen antwoord op de vraag: Wat is er van de huidige beteekenis, neen, zij is van historischen aard, zij opent de deur van het verleden en geeft een blik op de wording van het woord, op zijn geschiedenis; zij is vorschend naar den oorsprong, de geboorte, den groei, — en uit samenvatting van vele gelijkheden komt zij langs deductieven weg, ten dienste van de Spraakkunst

tot een algemeenheid, tot eenen regel, een wet voor de kracht, de beteekenis van eenig achtervoegsel: zij generaliseert. Is het dan een goede methode zulk een wet als algemeen bindend te erkennen, de rollen juist om te wisselen en te zeggen: Zóó is de huidige beteekenis, volgens de regels der etymologie? Neen, hoe schoon een wetenschap de woordgronding moge zijn, — op zich zelf en uit een historisch oogpunt, — bij 't vaststellen van de huidige beteekenis der woorden, bij 't behandelen van synoniemen komt men verder door het gezond verstand en het taalgebruik te raadplegen. Deze zijn in dit geval de beste gidsen.

Wettig — wettelijk — wettisch.

1°. Een wettig huwelijk, een wettige reden, een wettige overeenkomst, een wettige daad, een wettige verkiezing, wettige erfenamen, een wettige overeenkomst, een wettige benoeming.

2°. Een wettelijk voorschrift, een wettelijke verplichting, een wettelijke bepaling, een wettelijke regeling.

3°. Een wettisch burgemeester, een wettisch ambtenaar, een wettisch Christendom, een wettische opvatting.

ZINNEN. Het is geen leugen spreken, geen misleiden, geen opstaan tegen de wettige macht, indien men hen, die men lief heeft, tegen ongeval beschermt. (Busken Huet.)

.... En tot een kerreckhof en asch- en puynhoop maecken

Mijn oud, mijn wettigh erf. (Vondel, Gijsbr.)

Het onderwijs op bewaarscholen wacht nog steeds op wettelijke regeling.

Wie Huets critiek leest, komt tot de overtuiging, dat Bilderdijks godsdienst een louter wettisch christendom was.

Een burgemeester, die bij zijn ambt volgens letter en vorm der wet te werk gaat, desnoods met voorbijgaan van den geest der wet, is een wettisch burgemeester.

Een vrij juist beeld van een wettischen ambtenaar vindt men bij Van Lennep in Claes Gerritsz. (Roos v. Dek).

OVEREENKOMST. Uit de voorbeelden blijkt, dat het drietal synoniemen beteekent: in meerdere of mindere mate met de wet in verband staande, met de wet voeling houdende, volgens de wet.

VERSCHIL. Wat wettig is, draagt het kenmerk van echtheid; het wordt erkend door de wet, ook door de wet van billijkheid en recht. — Wettelijk is al hetgeen voortvloeit uit de bepalingen, de voorschriften der (geschreven) wet, het woord bet.: voorgeschreven bij de wet, overeenkomstig de wet. — Wettisch heeft een ongunstige beteekenis, het woord doet denken aan bekrompenheid, aan een zich vastklemmen aan de letter van de wet: aan het stellen van den vorm boven den zin, den geest, de bedoeling.

Behandel op deze wijze:

insluiten — omringen — omgeven.

in naam van — uit naam van — op naam van.

dankbaar — erkentelijk.

opstand — oproer.

valsch — onecht.

in spijt van — ten spijt van.

4. Een woord heeft slechts reden van bestaan, in zoverre het een beteekenis heeft; een klank zonder beteekenis of een woord, waarvan wij de beteekenis niet vatten, is een muntstuk zonder waarde. Men meene echter niet, dat aan een woord door het taalgebruik altijd slechts ééne beteekenis gehecht wordt: in dit geval zou de taal zooveel woorden moeten bezitten (of kunnen vormen), als zij begrippen uit te drukken heeft (of zou hebben), als er betrekkingen zijn aan te duiden. Bij het openslaan van het woordenboek

blijkt duidelijk, dat één woord soms vele begrippen kan beteekenen, velerlei diensten als betrekkingwoord kan bewijzen. Een enkel voorbeeld uit VAN DALE ten bewijze:

KAM: 1°. getand werktuig om het haar te ontwarren of bijeen te houden; 2°. overeindstaande vleezige uitwas op den kop van sommige vogels, ook op den kop van vele slangen en op den rug van de kamhagedis; 3°. weverswerktuig; 4°. de kam eener ra: fries van het galjoen (zeewezen); 5°. overeindstaand houtje onder de snaren van een strijkinstrument of gitaar; 6°. het uitstekende gedeelte van eenen helm; 7°. tand op den omtrek van een rad om in een rondsel te grijpen. — Ziedaar zeven beteekenissen van één woord.

OF. Dit partikel bewijst als onderschikkend voegwoord, zoo'n tal van diensten, dat het artikel of bijna een aflevering beslaat van het Woordenboek der Nederlandsche taal. Ook bij Van Dale beslaat het heel wat ruimte.

Enkele voorbeelden:

1. Het is onzeker, of hij komen zal.
De vraag is, of wij er op tijd zullen zijn.
Ik weet niet, of gij de waarheid zegt.
Ik twijfel er aan, of ik er wel kan zijn.
2. Geen oog, of 't gloeit van dankbre vreugd,
Geen boezem, of hij smelt.... (BOGAERS, Redding).
Er was niemand, of hij was bewogen.
Er is geen mensch, of hij moet sterven.
3. Of je onzen goeden dokter geloofde, als hij zegt, dat er krankten zijn, waar geen kruid voor gewassen is, en kwalen, waar geen kunstjes voor helpen. (POTG. Weeuwteje).
Of je trok naar Zuid en Noord,
Of je ging naar Oost en West,
Of je kwam tot schat en staat,
Thuis, dáár was je toch het best. (Heije).
4. Hij deed, of hij mij niet kende.

Uit het hier gezegde blijke — de lezer kan zelf het getal voorbeelden door nadenken en nazoeken vermeerderen — dat: 1° de taal de middelen niet bezit om elk begrip, elke betrekking door een afzonderlijk woord te beteekenen; 2° dat

het menschelijk geheugen te kort zou schieten om zulk een woordenschat te bevatten en te beheeren. — Er moeten dus aan een zelfde woord meer dan ééne beteekenis gehecht worden; — doch: deze beteekenissen zijn geen wild dooreengeworpen massa: er is samenhang, verband; — de beteekenissen houden voeling: Zie bijv. bij kam; — alle bet. van of hebben hun grond in de aloude beteekenis van of = indien (Engelsch if).

Op welke wijze de overgangen, de schakeeringen in de beteekenissen geschieden? In de eerste plaats, wat de beteekenis der begripswoorden betreft door keeringen, wendingen in de beteekenis (tropen). Het woord troop, trope is ontstaan uit het Grieksche woord trópos = wending, keer. Ook de aardrijkskunde kent dit woord, als in: de tropen (= landen tusschen de keerkringen), de tropische gewesten. Evenzoo in Vondel (Rei van Edelinghen).

Oock daer de sonne neemt haer keer.

DE LEZER DIENT BIJ DEZE STUDIE IN 'T OOG TE HOUDEN, DAT ELKE TROOP ÉÉN DER WIJZEN IN 'T LICHT STELT, WAAROP EEN WOORD IN ONEIGENLIJKEN, OVERDRACHTELIJKEN d. i. FIGUURLIJKEN ZIN KAN GEBEZIGD WORDEN. Niet enkel bij dichters en prozaschrijvers, maar ook in de taal van 't dagelijksch leven vindt men aanhoudend de woorden in overdrachtelijken zin gebezigd. Om zich daarvan te overtuigen sla men het eerste gedicht het beste op, — van STARING bijv.: DE WINTER:

De Winter heeft, hoe grijs van kin,
Een kleur als melk en bloed...

Het geheele gedicht is één beeld: De winter wordt voorgesteld onder het beeld van een kloeken grijsaard. — In het

fraaie gedicht: Aan de Eenvoudigheid, wordt deze deugd ons voor den geest getooverd in de gestalte van een nimf.

Doch ook in minder ruimen zin nl. in betrekking tot één begrip op zich zelf vindt men woorden en uitdrukkingen bij dichters en prozaschrijvers in niet-eigenlijken zin gebezigd, bijv. in Poots Meesterstuk: Het Akkerleven, in verzen, als deze:

't Zij de welgemeste stal,
 't Zij de boomgaard hem verzade,
 't Zij de kruidben niet te loom
 Op zijn lage tafel koom'.
 Als de lente 'tland beschildert,
 Als de zomer zweet en gloeit,
 Ploegt en spit hij onvermoeid.
 Als de winter 't woud verwildert,
 Houdt hij den beroekten haard
 Met zijn vrienden, rond van aard...

OPMERKING. Stal noch boomgaard verzadigen den landman, maar wel datgene, wat zij bevatten, opleveren; de kruidben bevat wel het voedsel, zij zelf voedt niet; de lente is geen schilder, de zomer zelf kan niet zweeten, de winter zelf kan het woud niet wild (d. i. ruw, woest maken), dat doen de stormen, de vlagen. — De kruidben kan niet loom zijn, de persoon, die ze op tafel moet zetten kan traag zijn; — de tafel van den landman is eigenlijk niet lager dan die van den rijken stedeling (laag = nederig, onaanzienlijk); — rond beteekent hier oprecht, niet geveinsd of huichelachtig.

Wat de spreektaal aangaat, kan men opmerken, dat het gebruik der figuurlijke taal zeer veelvuldig is: kopjes hebben ooren, schoenen neuzen, naalden oogen enz. En hoeveel uitdrukkingen, als: over de brug komen (betalen), inlichtingen geven (ophelderen), op den voorgrond stellen, lont ruiken, veld winnen, enz. enz. alsook spreuken, spreekwijzen, zegswijzen zijn niet geheel en al beeldspraak. Er is bijna geen begripwoord, of het heeft een of meer

overdrachtelijke beteekenissen, ja, somwijlen is ons de overdrachtelijke beteekenis beter bekend dan de eigenlijke of oorspronkelijke beteekenis, soms ook is deze geheel verloren gegaan; als: de plaat poetsen (er van door gaan), zich uit de voeten maken (= zich uit de paardenvoeten maken of zich van den grooten rijweg verwijderen, binnenwegen, zijpaden inslaan), iemand uit het krijt jagen (krijt = kampplaats bij steekspelen), ergens een speldje bij steken (volgens een oude gewoonte een lange speld als *jusqu'ici* gebruiken), het onderspit delven (= het verliezen: wat is een onderspit?), enz. Bovendien, een begripswoord is niet de afdruk van het denkbeeld, maar de aanduiding er van; vandaar dat er zeer weinige in hun ware, d. i. hun etymologische beteekenis gebruikt worden; zoo komt *feest* van *festus* (= heerlijk), *phantasie* van een Gr. woord, dat *doen zien* bet. enz. Doch op dit veld liggen voetangels en klemmen.

Wij keeren terug tot de tropen en zullen nu een korte verhandeling doen volgen over:

a. de *metaphóra*, de allegorie, de *antonomasia*.

b. de *metony'mia*.

c. de *synecdóche*.

Ook over de *hyperbóle*, de *apostrophé*, de *emphásis*, de *periphrase*, de *antithesis*, de *climax*, de *ironie*, — wel eens redekunstige figuren genoemd —, zullen wij een enkel woord in 't midden brengen.

De tropen noemt men wel figuren der verbeelding; de redekunstige figuren worden wel eens figuren der hartstochten genoemd.

Uit een grammaticaal oogpunt noemt men de *metaphora*, de *antonomasia*, de *metonymia*, de *synecdoche* wel tropen in engeren zin, omdat de wen-

ding zich enkel bepaalt tot één begrip d. i. tot het figuurlijk gebruik van één woord of ééne uitdrukking; de overige figuren heeten, bij wijze van tegenstelling, tropen in uitgebreider zin, omdat het figuurlijke hier niet gebonden is aan de keus van één woord — en alzoo de grenzen der Spraakkunst overschrijdt.

a. De METAPHORA (van een Grieksch woord, dat overgedragen beteekent) noemt een voorwerp met den naam van een ander, waarmede het eenige gelijkenis heeft, als: het oog van een naald, het oor van een kopje, de poot van een tafel, de mond van een kanon, rozen op de wangen, een stalen voorhoofd, een ijzeren gestel, blinde gehoorzaamheid, de storm loeit, de wind huilt, het water zingt, enz. Deze troep omvat het zelfst. nw., het bijv. nw., het werkwoord, en komt het meest van alle voor. Hij berust op vergelijking, op overeenkomst, zonderdat deze evenwel door een vergelijkend voegwoord wordt aangekondigd.

Zoo vindt men in den volzin: Hij streed als een leeuw een vergelijking, doch in: Philips Willem van Oranje! ook hij, een leeuw gesproten uit leeuwen (Da Costa) een metaphora.

De metaphora (leenspreuk) is in 't algemeen de aanduiding van een begrip door een passend beeld; iets levends wordt voorgesteld door iets, dat levenloos is of abstract: God blijve uw schild! — iets, dat zonder leven of abstract is, wordt voorgesteld door iets levends: Kunsten en wetenschappen bloeiden! — het ééne levende wezen wordt vervangen door een ander, als: Nero was een tijger, — enz. enz. Eigenschappen, hoedanigheden van levende wezens of van levenlooze voorwerpen worden toegekend aan levenlooze dingen en omgekeerd, als: gezonde taal, levende en doode strijdkrachten,

een geslepen bedrieger, een verwaterde stijl, een rooskleurige toestand; — dezelfde opmerking geldt voor werkingen: Het schip vloog in de lucht, een oproer aanblazen, iemands goeden naam bekladden, enz. In den regel eischt de duidelijkheid, dat de metaphorsch gebezigde zelfst. n.w. als praedicaat voorkomen, soms nog voorzien van een nadere bepaling, als: Een goed boek is een schild tegen de verveling, vleierij is het vergif der vriendschap, enz. echter ook: hij putte uit die bronnen voor dat werk, de spreker raakte in vuur.

Dikwijls wordt het levenlooze als levend en handelend, denkend en sprekend, gevoelend en lijdend voorgesteld; in dit geval worden aan het stoffelijk doode, aan het abstracte, aan het denkbeeldige, eigenschappen toegekend, die terstond aan een mensch, een persoon doen denken. De metaphora heet dan personificatie (persoonsverbeelding). Deze troop is zeer geliefd bij dichters, omdat zij de aanschouwelijkheid en levendigheid van uitdrukking zeer verhoogt. Oudere en nieuwere dichters maken van de personificatie gaarne gebruik. Staring bijv. in AAN DE EENVOUDIGHEID:

Breng mij, zachte Eenvoudigheid,
Waar de stulp uw schreden beidt,
Die de wijnstok half omvangt;
Daar de bloeitak over hangt.

Leid mij tot uw klein gezin,
Als een trouwen jonger, in;
Doe mij, luistrend naar uw mond,
Waarheids echte leering kond

Eenzoo in: DE WINTER:

De Winter heeft, hoe grijs van kin,
Een kleur als melk en bloed.
Hij tafelt lang; schenkt naarstig in;
En 't maal bekommt hem goed

In Tollens' Overwintering vindt men regels, als deze:

En Neerlands weeke grond hijgde onder 't wicht van wee.
 Kastielje kromp terug voor Maurits heldendegen...
 Europa zag, verbaasd, het rijzend wonder wassen...
 Heel Neerland zendt haar wensch ten hemel. Opgetogen
 Ziet zij haar kindren voor haar eer ten kamp gevlogen...
 enz. enz.

De Vlaamsche meester-zanger Ledeganck geeft prachtige voorbeelden van dezen troop in zijn schoon gedicht: De drie Zustersteden; als:

AAN ANTWERPEN.

O Koningin der Schelde,
 Wat overschoone dag,
 Toen ik u laatstmaal zag!
 Gij trokt uw muren uit naar 't lommer van den velde,
 En waart gedost in feestgewaad,
 En droegt den lach op 't lief gelaat....

De oude Grieken stelden allerlei deugden en ondeugden, krachten en machten als personen voor: de wijsheid door Minerva, de liefde door Amor, enz. Evenzoo kennen wij nog de Nederlandsche maagd, de stedenmaagden, enz.

Wordt een metaphora uitgewerkt of voortgezet, dan ligt het voor de hand, dat de geheele voorstelling van het onderwerp zinnebeeldig zal zijn. Deze wijze van gedachte-uiting raakt het eigenlijke onderwerp der behandeling niet, maar zweeft er boven. Zij eischt van den lezer vindingrijkheid en vernuft en vaardigheid van toepassing. De zinnebeeldige voorstelling (allegorie) is een heerlijk middel om op de verbeelding en den schoonheidszin van lezer of hoorder (of toeschouwer bij beeldende kunsten!) te werken: de kunstenaar weet in en door haar diepgelegen opvattingen te veraanschouwelijken. Een gevoel, een gedachte, een waarheid — in 't algemeen iets, dat niet onder 't bereik der

zinnen valt, wordt op zinnebeeldige wijze voorgesteld. De dichter, de schrijver bezigt in dit geval niet één of meer beelden ter opluistering, neen... de geheele gedachte wordt op beeldende wijze uitgedrukt, en die beeldspraak vormt een schoon, samenhangend geheel. Duidelijkheid is een der eerste vereischten van de allegorie (Lat. allegoria van een Gr. woord, 'twelk beteekent: iets anders zeggen); de phantasie, die haar schept, moet in den dienst der waarheid staan, en alles samen moet beantwoorden aan de eischen van het schoone. De personificatie is in den regel een harer hulpmiddelen.

Tot de korte allegorieën zou men ook metaphora's kunnen brengen, welke een of andere zedenkundige waarheid onder een beeld veraanschouwelijken en welke men vindt in spreekwoorden of leenspreukige gezegden, als: Al regent het varkens, Jan Salie krijgt er geen borstel van, Hooge boomen vangen veel wind, Als het kalf verdronken is, dempt menden put, enz. enz. én: iemand in het harnas jagen (= boos maken), een lans met iemand breken (= ridderlijk strijden), een oog in 't zeil houden (= waakzaam zijn), in de bres springen (= iemands verdediging op zich nemen), iemand de loef afsteken (= iemand voorbijstreven), ergens zijn anker laten vallen (= zich ergens voor goed vestigen), het over een anderen boeg wenden (= het op andere wijze beproeven), enz.

In onze letterkunde zijn verder fraaie uitgewerkte allegorieën aan te wijzen; zij verhoogen de schoonheid van het dichtstuk, als bij Da Costa:

Philips Willem van Oranje! ook hij, een leeuw gesproten
uit leeuwen, en zich-zelf het leeuwenhart bewust, —
maar ach! als een wiens aart kunstmatig werd gesust,
wiens oog verdofte, die het tergende beletsel
van 't houten traliewerk en splinterig staketel!

verafschuwt, en ontziet; dan weér een oogenblik
 zijn staat vergetende, den tuin vervult met schrik,
 wanneer hij ver in 't rond dat diep gebrul laat hooren,
 waaruit de Woudvorst blijkt. (Nieuwpoort, vers 550—558.)

Ook kan de allegorie een geheel dicht- of prozastuk omvatten: zij is dan soms van aanzienlijken omvang. Dergelijke allegorieën zijn: Jan, Jannetje en hun jongste kind van Potgieter, De beste Vriend van De Génestet, Een nieuw lied van een meisje en een schipper van Staring, Scheepspraet van Huygens, Aan de Beurs van Amsterdam van Vondel:

O, Vruchtbre akker, gront van steen,
 Die zich, ten oirbaer van 't gemeen,
 Laet alle middagen bezaeien
 Met koopzaet, eël en milt van aert,
 Dat goude en zilvere oesten haert,
 Daer duizenden genot van maeien, enz. enz.

Wordt de metaphoor uitgewerkt tot een dichterlijk verhaal, dan heet zij parabel; wordt zij uitgewerkt tot een dichterlijke vertelling, waarin dieren of onbezielde voorwerpen optreden en als menschen spreken en handelen, dan heet zij fabel. (De Ganzen van Bogaers).

Ten slotte kan hier de antonomasia (naamverwisseling) nog genoemd worden, omdat zij evenals de metaphoor op overeenkomst berust. Deze troop is eigenlijk die der bijstelling d. i. in plaats van den eigennaam geeft hij een soortnaam, als: Hier ziet gij den koning der dieren (= den leeuw); hij was de Nestor der vergadering (nl. de oudste); de geschiedwerken van den Nederlandschen Tacitus (= Hooft); hij is geen Cicero (= redenaar); hier is nu onze Benjamin (= jongste), enz. Zoo bezigt men een antonomasia, als men in plaats van Hooft zegt: Nederlandschen Tacitus, van Vondel: Agrippijnschen zwaan, van Scipio: den overwinnaar van Hannibal. Door de wisseling van namen

roept de spreker of schrijver plotseling een bekend beeld of feit voor de aandacht; de hoorder of lezer mag dan vlug zijn in de toepassing, hij wordt gedwongen tot denken en zijn belangstelling wordt verhoogd.

b. De *Metonymia* (een term, ontleend aan de Grieksche taal) is een troep, die niet als de *metaphora* berust op vergelijking; de bet. is over-naam, overnoeming. In plaats van het eigenlijke zelfst. nw. bezigt men een ander, dat een begrip vertegenwoordigt, hetwelk met de eigenlijke naam in een of ander verband staat. Het is bijv. een *metonymia*, als men de plaats noemt, waar de menschen zijn in plaats van de menschen zelve, bijv.: De geheele stad hoest en proest (Hild.); de wal is stom en ijst (Bogaers); zoo zegt Bilderdijk in *Elius* (couplet 6) van den toren:

Zijn trans bespiedde 'tgantsche land.

Evenzoo: als men de stof noemt in plaats van het voorwerp, dat er van gemaakt is, als: Hij viel door 't moordend staal, en (*Elius*, couplet 64):

Wat, Hemel! wil dit huwlijks goud...?

Verder, als men het teeken noemt in plaats van het beteekende, als: De Halvemaan gaat onder (Da Costa); Kastielle kromp terug voor Maurits heldendegen (Tollens); Hij wil, dat Neerlands vlag Euroop den doortocht wijz'. Hij behaalde vele lauweren. Het Turksche kromzwaard deed soms Europa sidderen.

Verder: als men het bevattende noemt in plaats van het bevatte, als: Een glas op iemands gezondheid drinken; en *Elius* (couplet 114):

De schoone Heile selv' gaat voor,
De slappe boog te rekken,
En, met haars Vaders hart in 't oog,
Den krijgsmoed op te wekken.

Evenzoo: Rome en Kartagho voerden een hevigen strijd.
De onbeschaafde landen van Afrika.

Verder: als men de oorzaak (middel) noemt in plaats van het gevolg, als: Hij leeft van zijn pen, van zijn rente, van den akkerbouw; — hier sluit bij aan: de overdracht van 't voortgebrachte op den bewerker, als: Wij lezen Cats, gij leest Hooft, enz.

Verder, als men het abstracte noemt in plaats van het concrete, als:

De Herfstmaand had haar taak voleind,
De vreugd was in Terborg. (Staring).

d. i. er ware vele vroolijke kermisgangers. Evenzoo: De deugd moet dikwijls lijden, de ondeugd zegepraalt meermalen. De metonymia is de troop van het attriboot, d. i. de betrekking der verwisselde begrippen is zoodanig, dat zij door een tweeden naamval of een voorzetsel kan aangegeven worden, als: De geheele stad (= de bewoners der geheele stad) hoest en proest; de wal (= de menschen op den wal) is stom en ijst. Soms dient enkel een bijv. nw. om de verhouding weer te geven, als: De vreugd was in Terborg (= Vroolijke kermisgangers waren er.)

c. De SYNECOCHE (van een Grieksch woord, dat mede opnemen, samenvatten beteekent) is de troop van verdeling en vereeniging, ook wel genoemd gedeeltelijke aanduiding.

Zij noemt een belangrijk of eenig in 't oog springend deel in plaats van het geheel als: de kiel, de bodem, een zeil voor het schip, evenzoo: een stad van drie duizend zielen (mensen), de krullebol kwam de kamer ingesprongen, oude snorrebaarden, hij werkt voor zijn dagelijksch brood, zijn hart hangt aan zijn goud;

verder: het enkelvoud in plaats van het meervoud, als: Hier treurt het Weeskind met geduld; de voorzitter nam

het woord, de appel valt niet ver van den boom, evenzoo in couplet 191 van Elius:

Dees ééne kreet gaat op en stuit
Op hollen hoog en wanden....

verder: een bepaald getal voor een onbekend of onbepaald, als: Een vrouw is duizend mannen te arg; honderd malen op één dag zegt hij: waratje; een ons geluk is meer waard dan een pond verstand;

verder: de soort in plaats van de individuen, als: De jeugd wil vrij zijn, enz.

Onder de redekunstige figuren noemden wij het eerst de hyperbole. Men noemt haar ook wel de figuur der overdrijving en vindt ze in voorbeelden, als: De gansche stad hoest en proest, men verkondigt het van de daken, zij zwemt in tranen, hij baadt in weelde, zijn roem klonk heel de wereld door, hij heeft een hemel op aarde, hij kan alles leeren wat hij wil, zijn naam heeft reeds den schrik verspreid langs d'Oceaan, evenzoo: pijlsnelle vlucht, hemelhooge bergen, marmerbleek gelaat enz. uitdrukkingen, die door een veelvuldig gebruik de hyperbolische kracht grootendeels verloren hebben. — Gaat de hyperbole de natuurlijke maat al te ver te boven, dan wordt zij *bombast*; deze ziekelijke figuur is zeer in zwang als reclame.

De apostrophe (aanspraak, toespraak) bestaat als figuur hierin, dat de spreker of schrijver een of ander, meestal onbezield voorwerp, als een persoon gaat toespreken. In den regel wordt het woord gericht tot den lezer of den hoorder, — doch bij 't bezigen van deze figuur wendt de spreker of schrijver zich onverwachts tot één of meer personen, die hij in zijn opgewekte verbeelding als vóór zich ziet. Zoo bij Hildebrand in Jongens: Gegroet, gegroet, gij vroolijke en gezonde, lustige en stevige knapen; gegroet, gegroet, gij

speelsche en blozende hoop des Vaderlands! Zoo Haafner: Doch genoeg van de viervoetige dieren; zijt nu ook op uwe beurt mijn onderwerp, schoon gepluimde luchtbewoners, die in deze uitgestrekte wouden door elkanderen zwiert... Zoo Ledeganck in de reeds bovengenoemde schoone verzen: De drie Zustersteden:

O diep gezonken Vorstenstad ¹⁾
 Eer ooit mijn voet uw grond betrad,
 Kende ik alleen u in uw luister....

De *emphasis* (aanwijzing) is de figuur van den nadruk: haar kracht ligt in haar soberheid, als: Wees nu toch geen kind! Laat ons als mannen handelen! Ook de arme is uws gelijke, hij is een mensch, hij is uw broeder.

De *periphrasis* (omschrijving) wordt gebezigd, als men een of andere zaak, om welke reden ook, niet bij haren naam wil noemen, of wel, als men met deftigheid of zwier een algemeen bekende zaak door het aanduiden van kenmerken wil beteekenen; men vindt deze figuur zoowel in lageren als in hoogerem stijl, bijv.

De laatste stak uit de koperen tabaksdoos eene niet on aardige tijd passeering in den mond. (C. O.)

Eilaas, als eens die Sterke naakt,
 Die 't snoer van liefde en leven slaakt!
 Wij zwichten.... (Staring, De Vorstin.)

Bilderdijk omschrijft in het Offerfeest (Ondergang der Eerste Wareld, eerste zang, vers 349) het varken aldus:

En 't borstlig ondiër, met den snuit in 't slijk gebukt.

De *antithesis* (tegenstelling) is een der fraaiste rede-kunstige figuren. Zij doet, door twee tegengestelde begrippen naast elkaar te plaatsen, elk dezer te beter uitkomen. Zoo zegt Vondel van den Burgemeester C. P. Hooft in Roskam:

Een hoofd vol kreuken, een geweten zonder rimpel.

¹⁾ Brugge.

Bilderdijk maakt van deze figuur meermalen een treffend gebruik in Hét Waarachtig goed:

Wat zoudt ge, o blinde, 't licht; wat zoudt ge 't *zijn* verklaren,
Die nooit dan ijdlen schijn, nooit waarheid mocht ontwaren!
(vers 203—204).

Aas der wormen,
Beheerschen wij 't bezielde; en, koning van 't Heelal,
Verkwijnen we in behoefte, en jammren zonder tal!
(vers 57—58).

Het is duidelijk, dat met mate en met oordeel van deze figuur gebruik moet gemaakt worden; daar al te veel hier vermoeit, en valsch vernuft op verkeerde wegen kan voeren.

De climax of gradatie (klimming) is een figuur, waarbij het eerst geplaatste door het volgende steeds overtroffen wordt; zij bestaat uit op elkaar volgende bewoordingen, die eenzelfde begrip steeds krachtiger uitdrukken, als:

Heerlijk bosch van 's-Gravenhage! nooit volprezen lustwarand!
Lielingsplek van Hollands Tuinmaagd! pronksieraad van Nederland!
Van Lennep.

Waar zijn thans die daden, die deugden, die zonden! Geteld,
geteld, gewogen, — mogelijk ook te licht bevonden bij Hem, tot wien
de geest reeds was weergekeerd. Van Oosterzee.

Zie, de oude kroningsstoelen staan daar ginds nog even vast als
voor vijfhonderd jaar, en de gekroonde hoofden, die elkander reeds
sinds eeuwen op die stoelen verwachtten, vervingen, ver-
drongen, rusten reeds bij geheele rijen in dat stof.

Van Oosterzee.

De ironie (spotspraak) is de figuur der tegenstelling, in zooverre men namelijk eenigszins schertsend of spottend het tegendeel zegt van 'tgeen men bedoelt: de lof wordt berisping, de berisping tot lof; het vroolijke dient tot aanduiding van het treurige en omgekeerd. De spreker (schrijver)

bezigt dus in plaats van de eigenlijke uitdrukking de tegenovergestelde, doch uit zijn toon, uit den samenhang blijkt maar al te goed zijn bedoeling! Zoo is men ironisch, als men tot een slordigen leerling zegt: *Wat ben je netjes op je boeken!* of tot een vluggen leerling: *Neen, jij blijft zeker zitten, want je bent de domste van de klas.* Evenzoo, als men bij regen of onweer zegt: *Mooi weertje, vandaag!* enz. Zoo bezigt Hildebrand deze figuur, als hij den heer Bruis het tafereel laat gadeslaan in den zeegroenen koepel en dan besluit: *Het was doctor Deluw, zijne beminnelijke gade en zijn bloeiend kroost, of als hij Klaartje Donze laat zeggen: Nu, ik verlang ijselijk om dat wonder van geleerdheid eens te zien.* Hildebrand noemt dit zelf blijkbare ironie. — Gaat de ironie over in schamperheid, dan wordt zij bijtende spot (sarcasme); zij loopt dan gevaar diep beledigend, grievend te worden voor hem, dien zij betreft; als Klaartje Donze door Tante Vernooy op alle wijzen met Gerrit Witse is verveeld, dan eindigt zij, na reeds het wapen der ironie gebezigd te hebben, op min of meer sarcastischen toon: *Zoo'n wijs heer zal op mij niet letten, en ik ben ook tegen zooveel geleerdheid niet opgewassen.* Evenzoo zijn de heer en Mevrouw Van Hoel sarcastisch in hun toon, als de candidaat, ter gelegenheid van het feestmaal, hen gaat begroeten (C. O. blz. 248): — Het slot is: *»Zoo meen ik het toch niet,»* hernam Gerrit al weder, nu eerst bemerkende, dat de heer Van Hoel aan 't gifzuigen was."

Uit al het voorgaande blijkt, dat de taal velerlei wegen inslaat om de beteekenis van een woord te vermenigvuldigen of in een eigenaardig licht te stellen; bij dat alles speelt de phantasie een groote rol, doch deze wordt steeds in 't rechte spoor gehouden door het gezond verstand; want dit beheerscht het al: zoodat gezond verstand en eenig taal-

gevoel dadelijk doen beseffen, waar de spreker de grenzen van den goeden smaak te buiten gaat, als in:

Op 't veld der letterkunde is Vondel de vruchtbaarste korenhalm.

Napoleon wist alle hinderpalen te overwinnen, over alle struikelblokken te zegevieren.

Het blijft een nuttige oefening — het verband op te sporen tusschen het eigenlijk en het figuurlijk gebruik van woorden en uitdrukkingen. Niet om telkens met kinderachtige angstvalligheid uit te maken, welke der genoemde tropen in toepassing is gebracht, — niets zou meer dwaas zijn! — maar om door te dringen in zin en bedoeling van het taalgebruik: men leert de taal zóó achterhalen. De korte aanstippingen, die wij boven gaven, strekken enkel om de hoofdmanieren aan te geven, de wijzen aan te duiden, welke kunnen voorkomen.

OPGAVE. Hoe zou men er toe gekomen zijn de woorden: hinderpaal, stortvloed, zwaartepunt figuurlijk te gaan bezigen. — Bezig deze woorden in uitdrukkingen of in zinnen op overdrachtelijke wijze, — en geef voor elk eenige synoniemen.

De fig. toepassing der onderstreepte woorden, uitdrukkingen, zinnen te verklaren:

Licht en schaduw hebben zich over de heide samengesmolten tot eene onzekere schemering, en de duisternis treedt buiten het dennenbosch, om de gansche landstreek te overvleugelen. HOFDIJK, Een avond op de Heide.

Door de struiken heengedrongen,
 Staan wij op d' omkransten kop;
 Door een tooverroede ontsprongen,
 Rijst daar 't prachtig landschap op.

B. TER HAAR, Een Landschap bij ondergaande zon.

De oude (huiszorg, Judith), weet heel goed, dat ik buiten de Haarlemmer Courant nooit eenig papier van gewigt krijg, en vooral, dat mijn balans zoo eenvoudig is als een bakkerskerfstok — blz. 27. JONATHAN, Het Album.

Hij heeft zeer zeker grondbeginselen, die zijn oordeel en zijn gedrag besturen, en die vaststaan als een Gotische muur — blz. 47. KOETSVELD, Pastorie van Mastland.

Het is toch treurig, dat de meeste menschen de zweep noodig hebben, om dragelijke wezens te blijven — blz. 49. Idem.

Bij de meeste menschen worden op zekeren leeftijd de hersens gesloten, en daarna geen entrébiljetten meer uitgegeven — blz. 50. Idem.

Hetgeen, volgens de berichten van mijn oom, 's mans carrière het meest had gedwarsboomd, was zijne verregaande onnoozelheid en daaraan geëvenredigde menschenvrees — blz. 49. HILDEBRAND, C. O.

Of zult gij, die daar beurtelings een frisschen beet uit een zelden appel doet, in later jaren nooit gewaar worden dat het noodig is, den appel in een hoek te nemen, en alleen op te eten; ja, de schillen weg te stoppen, en de pitten te zaaien voor uwe nakomelingschap — blz. 3. Idem.

POTGIETER zegt van den Aanspreker, Proza blz. 48:

Waarom schiep, waarom schoort onze ijdelheid eene kostwinning, die aldus versteent?

blz. 281:

Het (bezoeken van den Schouwburg) was hem eene soort van veiligheids pijp voor aandoeningen.

blz. 284:

Daar zijn er (onder de kantoorbiedenden), voor wie de

schaduw en zich verlengen, zonderdat zij hun ruste aankondigen.

blz. 293:

Het is, of men schroomt, onze jongelingen den toets te doen doorstaan, waarop het verkeer met verre vreemden hunne zeden stellen zou. Waarlijk, de moed van het voorgeslacht, de jeugd aan die vuur- en waterproef te onderwerpen, pleit voor de beginselen, welke zij deze inscherpte.

blz. 310:

Er was een tijd, waarin de winzucht een' adelbrief ontving, door hare verzustering met de wetenschap.

blz. 312:

Er was een tijd, dat Holland in menig vak van studie de vraagbaak der beschaafde wereld werd.

blz. 380:

In het huis van Poots vader heerschte welvaart, — niet de rijkdom des koopmans, door onderneming op onderneming, met den tooverstaf des handels verhonderd- of verduizendvoud.

blz. 384:

Riekt het in onze dagen nog niet naar den mutsaard, zoo gij al de kleingeestige bewonderaars van Grieken en Romeinen op den Bloksberg wensch?

blz. 394:

Hij stapte toen naar de deur, de twee spotzieke tafeltjes weêr langs, niet zonder eene veer te laten.

blz. 401:

Maar genoeg, maar te over, om mij te doodverven voor een' man van den achteruitgang.

blz. 415:

Geloof en gevecht gingen zamen in de diligence, als zeiden ze: »Broeder! geef mij de hand!»

5. Er wordt geen examen voor onderwijzer, 'tzij voor hoofd- of (hulp)onderwijzer, afgenomen, of de ontleding komt aan de beurt. En dat is goed. Voor den onderwijzer in 't algemeen is grondige bedrevenheid in 't ontleden een vereischte, omdat taal zijn vak is, en hij doorgedrongen dient te zijn in de bijzonderheden er van. Het is vooral de taalkundige ontleding, die waarde heeft voor den beoefenaar der Spraakkunst (het speciale vak des onderwijzers); de zinsontleding en de redekundige ontleding eischen gezond verstand, een goed inzicht, een scherp onderscheiden. Ieder, die goed leest, ontleedt goed, en omgekeerd is dit ontleden (nl. zinsontl. en redek. ontl.) een uitstekend middel tot verstandelijk lezen. Ieder, ook hij, die buiten het onderwijs staat, moet deze ontleding kennen — zij het zonder toepassing van methode of geijkte termen: een architect, die bestekken bestudeert; een advocaat, die een ingewikkelde zaak wil ontwarren; een kamerlid, die eenig artikel van een wetsontwerp verdedigt of bestrijdt of amendeert — enz. enz., zij allen dienen die kunst goed te verstaan. De taalkundige ontleding bestaat enkel voor de scholen, voor het onderwijs, voor de examens: zij steunt deels op de zinsontleding en op de redek. ontleding (gezond verstand), deels op de wetten, regels en indeelingen der Spraakkunst. In de lagere school mag men haar niet te hoog opdrijven, omdat de leerlingen nog weinig kennen van Spraakkunst; doch bij de examens kan men haar niet missen, omdat zij een toets is van spraakkunst-kennis en dwingt tot fijne taalkundige onderscheiding. Bij vele examens blijkt uit de taalk. ontleding veelal, van welk gehalte de taalkennis van den candidaat is.

Het doel van alle ontleding is 't verkrijgen van een juist begrip van 't geheel. Verliest men dit uit het oog, dan is het ontleden een dood werk. Tot het verkrijgen van dit juiste begrip is kennis der onderscheiden leden of deelen,

ieder op zich zelf, niet voldoende: ook 't verband tusschen de leden onderling moet worden in 't oog gevat en blootgelegd.

De taalkundige ontleding doet letten op den dienst van elk woord in 't bijzonder, van elk woord als eenheid, zij is woordontleding; de redekundige ontleding eischt het nasporen van de betrekking, waarin de leden van den enkelvoudigen zin tot elkaar staan, zij is dus begripsontleding; de zinsontleding dwingt tot een onderzoek naar 't verband, waarin de ééne zin staat tot den anderen in het samengesteld geheel. Door toepassing van deze drievoudige ontleding leert men zich rekenschap geven, *a.* van den inhoud, *b.* van den vorm der uitgedrukte gedachte. Het begrijpen van den inhoud is een eerste vereischte, — doch de inhoud beslist niet bij ontleding: vóór alles is de vorm het richtsnoer. Daar echter de vorm in onze taal den ontleder wel eens in den steek laat — veel is afgesleten en gelijkgeworden, niet altijd bestaan vormen voor allerlei schakeeringen, ook is uit den vreemde een of andere vorm overgenomen! — dient het gezond verstand altijd op de wacht te staan, wil men zich niet aan den vorm vergapen, bijv. Is in den volzin: Salomon zeide: De vreeze des Heeren is het beginsel der wijsheid, het tweede lid een hoofdzin, omdat hij er den vorm van heeft? Neen, zegt het verstand, hij hangt af van zeide uit den hoofdzin, het is een voorwerpszin, die optreedt in de gedaante van een hoofdzin; — de vorm misleidt in dit geval. Bij omzetting wordt die voorwerpszin onderwerpszin, en dan blijkt eerst recht, dat hij van ondergeschikten aard is.

Vóór alles blijft de DIENST, door zin of woord verricht, het meest zekere kompas. Zinnen, als:

Wie niet hooren wil, moet voelen,
 Hij blijft, wie hij is,
 Ik roep, wien ik spreken moet,
 Hij sprak tot wie er om hem stonden,

heeten naar den dienst, welken zij in den samengestelden volzin bewijzen: onderwerpszin, praedicaatszin, voorwerpszin, bepalingzin. De verklaring van de beteekenis leidt hier van den weg:

Hij, die niet hooren wil, moet voelen,
 Hij blijft degene, die hij is,
 Ik roep hem, dien ik spreken moet,
 Hij sprak tot hen, die er om hem stonden.

Door verandering van vorm is ook de dienst veranderd, en de benoeming der zinnen zal nu tevens anders moeten zijn.

Zinnen, als: Ik zie het paard den ploeg trekken, Ik hoor den knaap een lied zingen, brengt men ter ontleding het best eerst tot den Nederlandschen vorm terug, als: Ik zie, dat het paard den ploeg trekt. Ik hoor, dat de knaap een lied zingt. De ontleding naar den vorm leidt hier tot moeielijkheden, omdat de vorm uitheemsch is. In dit geval is wijziging van vorm een vereischte. Dit is echter niet het geval in zinnen, als: Het regent, Het sneeuwt; door verandering van vorm, als: Regenen heeft plaats, ontstaat een geheel andere zin. Wil men bovenstaande zinnen naar den vorm ontleden, dan kan men dit op twee wijzen doen, als:

Ik — Onderwerp van: zie.
 zie — Gezegde van: ik.
 het paard — Voorwerp van: zie.
 trekken (= trekkende) — Bepaling van: het paard.
 den ploeg — Voorwerp van: trekken.

of wel:

Ik — Onderwerp van: zie.
 zie — Gezegde van: ik.
 trekken — Voorwerp van: zie.
 het paard — Onderwerp van: trekken.
 den ploeg — Voorwerp van: trekken.

TER ONTLEDING.

Zij is het, die hij later de zijne hoopt te noemen, zoo ze in zijn afzijn hem niet vergeet, en dat zal ze niet, ze heeft het hem vóór zijn vertrek plechtig beloofd (CONSCIENCE, Loteling).

De lezer vinde een leiddraad in het volgende.

VRAGEN en OPGAVEN. 1°. Uit hoeveel enkelvoudige zinnen bestaat deze samengestelde volzin? Benoem ze.

2°. Hoe noemt gij het in: zij is het; — is dit woord een persoonlijk of een bepalingaanduidend voornw.? — En hoe heet dan de zin: die hij later de zijne hoopt te noemen?

3°. Wat kan het voegwoord zoo beteekenen als inleider van eenen bijzin?

4°. Waarom noemt ge dat in: dat zal ze niet, een aanwijzend voornaamwoord?

5°. Welke beteekenis heeft het in: Ze heeft het hem beloofd? Is dit het nu toch een persoonlijk voornw.?

6°. Kan het ook onbepaald voornw. zijn? In hoeverre komen de onbepaalde voornw. met de persoonlijke overeen, in hoeverre verschillen zij? Wat eigenaardigs hebben de persoonlijke voornw., dat bij geen der andere voornw. wordt aangetroffen?

7°. Waarom noemt gij die in: die hij later de zijne hoopt te noemen, een betrekkelijk voornw.? Wat beteekent deze term betrekkelijk? Hoe benoemt ge die in: Die hem eens tegenwerkte, is nu zijn beste vriend. Die eens wandlen moest, zat nu parmantig op een ros (STARING). Het was een roerend oogenblik voor die er om hem stonden.

8°. Is de zijne hier zelfstandig of bijvoeglijk gebezigd.

9°. Bij dichters en in verheven proza vindt men meermalen het voornaamw. mijn, mijne, praedicatief gebezigd, als:

Heel dees dag is uw, weest blij, komt weder vóór den avond.

DAUTZENBERG, Verrassing.

Mijne is de bodem, waar ge op drukt!
 Mijne is die damp, dien gij doet rooken,
 Mijne is die schepping vol van wondren,
 Mijne is de dag, de maat, de duur!

DA COSTA, (Orléans).

Maar, waar van Dichtkunst spraak mag zijn,
 zoo roemt niet, volkeren! want Bilderdijk is mijn!

DA COSTA, (Bilderdijk).

Evenzoo: Uw is de eer, dit boek is mijn, enz.

Is dit mijn nu een persoonlijk of een bezittelijk voor-
 naamwoord?

TWEEDE OPGAVE.

Een Landhuis stond aan de Arn'. Het mag er nóg wel staan!
 Een Brug lag daar drie honderd pas v a n d a a n,
 Verscholen achter 't wilgenloover.

Op korte scharrelbeenen ging

De Heer van 't Huis, Pandolf, meest elken dag daarover,
 Nadat hij eerst zijn middaguiltjen ving.

Wat derwaarts heen zijn wandeling

Bepaalde, was een Wei', met runders, wier gelijken
 In heel den omtrek niemand had.

Zijn lust was naar dat vee te kijken,

Terwijl hij op een heuvel zat,

Tot dat het licht begon te wijken. (STARING, V a m p y r.)

OPGAVE. Te maken: de zinsontleding, met aanduiding van
 het zinsverband, en dit schriftelijk. De redekundige ontleding
 mondeling — evenzoo de gespatiëerd gedrukte woorden.

6. Tot de studie der Spraakkunst behoort ook die der
 etymologie: zij opent het oog voor het samenstel der woorden,
 elk als een eenheid opgevat: zij is deels van historischen,
 deels van bespiegelenden aard, omdat zij 1° terugvoert
 in het verleden der taal en 2° omdat zij langs den weg der
 analogie tot inzicht brengt van den dienst en de beteekenis
 der samenstellende leden, der voor- en achtervoegsels. Wij
 kunnen in dit boekje volstaan met een verwijzing naar de

spraakkunstwerken en geven enkel eenige oefeningen ter toepassing.

VRAAG. Met welken stam brengt ge elk der volgende woorden in verband?

beduiden, etmaal, heiland, kregel, dorpel, heinde (en verre), bevroeden, verminken, baldadig, bevestigen, te berde brengen, overtollig, likdoorn, opvijzelen.

7. Gij weet, dat een woord benoemd wordt naar den dienst, dien het bewijst. Bezig het partikel (rededeeltje) dan eens als vergelijkend voegwoord, als tegenstellend voegwoord, ook als bijwoord.

8. Bezig het woordje wat als vragend voornw., als onbepaald voornw., als betrekkelijk voornw. (met en zonder antecedent), als bijwoord (welk?).

9. Er is onderscheid tusschen:

Er waren tien personen buiten de kinderen,

Er waren tien personen zonder de kinderen.

Zeg eens duidelijk, wat elke zin beteekent. Stel eveneens het verschil in beteekenis in 't licht tusschen wegens en van wege.

10. Wat beteekent: bij verstek, en wat bij ontstentenis?

11. Behandel de beteekenis van: in gevaar van,
op gevaar van,
en ga van voorbeelden uit.

PIETER AUGUST DE GENESTET. (1829—1861.)

12. Deze dichter werd in 1829 te Amsterdam geboren, bezocht de Latijnsche school aldaar, deed in 1847 het staatsexamen, werd student aan het Amsterdamsch Atheneum en aan het Seminarium der Remonstrantsche broederschap en begon in 1852 zijn werk als Remonstrantsch predikant (Moordrecht, Delft). Theoloog in den vollen zin van 't woord is hij nooit geweest, hij vond de wetenschap onbegrijpelijk dom en droog: hij zocht verpoozing in letterkundige studie. Als predikant besteedde hij veel zorg aan den vorm en trok een aanzienlijke schare. In 1859, na zeven jaar arbeidens, legde hij zijn ambt reeds neder: zijn zwak gestel en een diep geschokt gemoed (dood van gade en kroost) ontnamen hem allen lust. Hij vestigde zich te Rozendaal bij Arnhem (in den winter van 1860—61), doch stierf er reeds den 2en Juli van dit jaar. Zijne dichtbundels waren: Eerste gedichten (1851), Leekedichtjes (1861) en Laatste der Eerste (1861). — Onder zijn gedichten worden geroemd: De Sint-Nikolaasavond, Fantasio, Het Haantje van den toren, Aan Iedereen, Jonge roeping, Jong-Hollandsch binnenhuisje, Werken, denken en leeren.

Hij huldigde de leer: Wat waar en gezond, rein en natuurlijk is, slechts dat is schoon.

DE GENESTET is de dichter van natuur en waarheid. Zijn gedichten zijn als een spiegel van het hoofd en hart des vervaardigers. Zij onderscheiden zich door schoonheid en losheid van vorm, door aangenamen humor, die niet schroomt aan dwaasheid en vooroordeel een welwillende terechtwijzing toe te dienen. Vooral de vorm bezit een hooge mate van volkomenheid: daarom zijn ze als aangewezen tot taalstudie, tot ontleding.

Onder het vele schoone, dat de beide bundels bevatten, heeft niets meer de belangstelling gewekt dan de Leekedichtjes. Het zijn meestal kleine versjes van twee, vier tot acht regels, epigrammatisch van vorm. Zij bewegen zich op theologisch gebied. De oudste dagteekenen van 1857, de meeste van 1859 en 1860; in dit jaar dichtte De G. bijna niets anders. De dichter mengt zich in den strijd der wijsgeeren en godgeleerden met geen andere wapens dan de pijlen van zijn vernuft: hij is echter geen medestrijder, hij acht zich op godgeleerd gebied een leek, d. i. een oningewijde, een onmondige, doch spreekt als zoodanig zijn oordeel uit over de strijdende partijen,

Zij kon vertellen als een fee,
 vol dartle phantazij,
 En op haar lippen zweefde graag
 de schalksche plagerij.

Toch was ze ook ernstig ja en vroom —
 doch somber was zij nooit!

30. Haar ernst was in geen rimpel, neen,
 maar in een lach geplooid.
 Dat vroolijk hartje was ook diep,
 doch in zijn diepte scheen
 Een licht van Liefde en Hoop! dus wierp
 het stralen om zich heen.

OPMERKING. De lezer zal wel in de gelegenheid zijn, het schoone gedicht in zijn geheel te bestudeeren: hij zal dan wel doen met voor elk couplet den korten inhoud te benoemen, als:

- a. Naaste oorzaak der ziekte.
- b. De kunst is machteloos tegen de tering.
- c. Gesteltenis der arme lijderes.
- d. Het dobberen der lijderes tusschen hoop en vrees.
- e. De levenslust harer prille jeugd.
- f. De zorgeloosheid harer jeugd.
- g. De vroolijkheid harer jeugd.
- h. De ernst van haar gemoed.

De lezer dient op deze wijze voort te gaan. En als hij nadenkt, kan hij zoo den inhoud van 't geheele gedicht, in groote trekken, weergeven of schetsen.

VRAGEN EN OPGAVEN. 1°. Noem de hoofdzinnen, die ge vindt in de acht coupletten.

2°. Hoe heet de zin: wie haar zag (regel 4)?

3°. Hoe heet de zin: waar haar teedre kracht bezweek (regel 11).

4°. Hoe benoemt ge den los daar heen geworpen vragenden zin in regel 14?

5°. Hoe heet de zin: dus wierp het stralen om zich heen (regel 32).

6°. Is maar (regel 1) een voegwoord of een bijwoord?

7°. Is sneeuwjacht (regel 1) hetzelfde als jacht-sneeuw?

8°. Geef synoniemen voor wit in regel 4.

9°. Welk partikel is sedert in regel 5? Wat kan sedert naar zijn dienst meer zijn?

10°. Wat is grievend staal (regel 6), en welken troop merkt gij hier op?

11°. Hoe benoemt ge »een blijde lentegaard» in de redekundige ontleding?

12°. Welke beteekenis heeft als (regel 9), en kent ge nog andere beteekenissen van dit veelgebruikte voegwoord?

13°. Hoe noemt ge de bepalingen: 't hart vol hoop en met plannen rijken geest?

14°. Welk partikel is waar (regel 11)? Bezig waar als voegwoord van plaats. Is waar bij De G. ook voegwoord van plaats?

15°. Welk partikel is trots (regel 12). Geef synoniemen.

16°. Hoe verklaart ge de beteekenis van het partikel toch in regel 13?

17°. Hoe verklaart ge het gebruik van 't in regel 16?

18°. Maak mondeling de redekundige ontleding van couplet 5.

19°. Verklaar in regel 22 de bet. van: vol kinderzin.

20°. Hoe benoemt ge niets in regel 23?

21°. Wat beteekent de beeldspraak in regel 25 en 26?

22°. Waarbij behoort »vol d'artle phantazij» in regel 27?

23°. Hoe benoemt ge het woord graag in regel 28?

24°. Hoe benoemt ge toch, ja, vroom en doch in regel 29?

25°. Hoe benoemt ge neen in regel 30?

26°. Hoe benoemt ge ook in regel 31?

27°. Hoe benoemt ge dus, het, om, heen in regel 32?

28°. Geef synoniemen voor: toch (regel 1), overhaast (regel 2), ontroerde (regel 4), sluipend (regel 6), kruis (regel 9), lijdzaamheid (regel 11), vleugjes (regel 12), dobberen (regel 15), beter (regel 17), bezielde (regel 20), kinderzin (regel 22), wond op (regel 24), schalksche (regel 28), somber (regel 29), dat hartje was diep (regel 31), stralen (regel 32).

13. Als tweede proeve van 's dichters meesterschap over den vorm, geven wij het weemoedige gedicht, LIEFDE, dagteekenend uit het jaar 1859, het sterfjaar zijner echtgenoot.

L I E F D E.

Die ik het meest heb liefgehad, —

't Was niet de slanke bruid, met wie 'k in 't zoeter leven
Mocht dwalen op het duin en droomen in de dreven,
Wier hand mij leidde op 't rozenpad;

5. 't Was niet de jonge en teedre vrouw,
Die, goede genius, mijn hart, mijn huis bewaakte,
Die mij het leven, ach, zoo licht en lieflijk maakte,
Met al den rijkdom harer trouw!

»Zoo was 't de moeder van uw kroost,

10. Die u, gelukkige, voor 't offer veler smarte,
Deed smaken, onvermengd, het reinst geluk van 't harte,
Des levens liefelijksten troost?"

Neen! — die ik 't meest heb liefgehad,

Dat was mijn kranke; 't was de moede, de uitgeteerde,
15. Van wie ik leven beide en hopen sterven leerde,
Toen 'k weenend aan haar sponde zat.

Tot beter begrip stellen wij eenige vragen:

1°. Wat onderscheidt het derde couplet van de beide

voorgaande, en waarom staat het tusschen aanhalingsteekens?

2°. Is de zin: Die ik het meest heb liefgehad, niet de spil, waarom de geheele inhoud zich beweegt, — noemt gij dezen zin dan niet een hoofdzin?

3°. In welk verband staat »goede genius” in regel 6 tot het overige? En evenzoo het woord ach! in regel 7? Idem gelukkige in regel 10?

4°. Wat bedoelt de dichter met »des levens liefelijksten troost” in regel 12? En kent ge nog andere gedichten van De Genestet, waaruit blijkt, dat hij een kindervriend is? Blijkt dit ook niet uit zijn verhandeling over kinderroepzang?

5°. Hoe kan de dichter zeggen: Niet de slanke bruid, niet de jonge en teedere vrouw, niet de moeder, MAAR de kranke heb ik het meest liefgehad? 't Is toch ééne en dezelfde persoon?

6°. *Beproof dit gedicht in eigen taal weer te geven en begin bij »de kranke.”*

14. De Leekedichtjes zijn geplaatst achter de eerste gedichten, doch, ofschoon zij in rang staan vóór de Laatste der eerste, zijn zij over 't geheel van ouder dagteekening. De dichter leidt ze bij den lezer in:

Broeder, die dit boekje leest,
'k Heb gerekend op uw geest.
Zoeke of legge uw oordeel, in
't Vluchtig rijm, den rechten zin!...

Elk dezer dichtjes draagt een doorlopend nummer, zij zijn 114 in getal. Het eerste (1857) luidt aldus:

WAAR EN HOE.

Niet in de scholen, neen, heb ik gevonden,
En van geleerden, och, weinig geleerd;
Wat ons de wijzen als waarheid verkonden,
Straks komt een wijzer, die 't wegredeeneert.

't Leven alleen is de school van het leven,
 Levens-ervaring het heilige boek,
 God! door Uw wijzenden vinger geschreven,
 Daar ik niet vruchtloos de waarheid in zoek.

Zelf moet gij 't zoeken en zelf moet gij 't vinden,
 Mensch, in uw hart, in het Woord, in uw lot,
 Anders zoo spelen de wervlende winden,
 Mensch, met uw hart, uw geloof en uw God.

OPGAVE. Het is de taak van den lezer duidelijk te maken,
 in welk verband de titel staat tot den inhoud. Dezelfde taak
 geldt voor

II.

INDIVIDUALITEIT.

»Wees u-zelf!» zei ik tot iemand;
 Maar hij kon niet: hij was niemand.

in welk leekedichtje men een theologischen zin kan zoeken,
 of ook wel een algemeene strekking als doelend op karakter.

Dat de dichter zelf goed begrijpt, hoe weinig gewicht deze
 dichtjes in de schaal legden op dogmatisch gebied, tot be-
 eindiging van den fellen kamp bijv., leert nummer

XXXIV.

LEEKEDICHTJES.

»Zoo'n dichtje, nu, wat wil dat zeggen,
 Op wetenschappelijk gebied?»
 Niets, — doch het leere ú overleggen,
 Wat waar en heilig is, wat niet.

Doch tevens blijkt er uit, in welke richting De G. gaarne
 de eens opgewekte beweging had zien gaan.

In nummer LX geeft ons de dichter in een enkelen trek
 de richting aan, waarin ook zijn Muze streeft:

LEEKEGEBEDJE.

Verlos ons van den preektoon, Heer!
 Geef ons natuur en waarheid weer!

Nummer LXXXIX lijkt wel een raadsel:

MET SCHADE EN SCHANDE.

AAN?

Met schade en schande wordt men wijs,
 Jawel! met dien verstande,
 Dat men de schade stelle op prijs,
 En God dank' voor de schande!

Maar wie de schae zich-zelf verheelt,
 Van schande niet wil hooren,
 Wordt door de les, hem toebedeeld,
 Nog dommer dan te voren.

Hoe dit alles te rijmen?

Eenzoo te verklaren: CVIII, luidende

MORAAL.

Schoon het Haantje van 't Vernuft
 Soms moet koning kraaien,
 Moogt gij 't Haantjen in de borst
 Nooit den nek omdraaien.

Ook hier dient men de godsdienstige strekking niet te vergeten. Het hart moet ook zijn deel hebben.

Nu en dan vindt men onder het tal een kernachtige omschrijving, als in CXI:

HUMOR.

Een rijke taal vol geest en — ingehouden tranen,
 Vol zin, — ook zéér geschikt tot leeren en vermanen,
 Mits maar de vrienden haar verstaan,
 Want velen klinkt ze als Grieksch; voor andren weer — profaan.

De lezer sla de C. O. van Hildebrand eens open, en leze wat deze humorist zegt op blz. 33 en volgende.

15. Onder de synoniemen onzer taal verdienen vooral de aandacht die, welke door middel van voor- of achtervoegsels van hetzelfde of nagenoeg hetzelfde grondwoord zijn

gevormd. Om onze gedachten helder en onderscheidenlijk uit te drukken, geeft zij ons de keus tusschen woorden, als: buigbaar en buigzaam, machteloos en onmachtig, vrijheid en vrijdom, begraving en begrafenis, kinderlijk en kinderachtig; eerlijk, eerzaam, eerbaar, enz. Ook wettig, wettelijk, wettisch (zie blz. 42) behooren tot deze groep.

De behandeling van deze en dergelijke synoniemen (zoo althans mogen ze genoemd worden) is uit een tweeledig oogpunt aan te bevelen: 1° zij leidt tot studie van de Spraak-kunst, 2° zij opent het oog voor de groote kracht van het taalgebruik. Ook hier dienen overeenkomst en verschil te worden aangegeven.

Een paar voorbeelden.

a. **Ontrouw en trouweloos.** Wie een verbintenis breekt, wie in een of ander opzicht een belofte niet nakomt, wordt beschuldigd van **ontrouw**. Men noemt hem **trouweloos**, dien men in geen enkel opzicht vertrouwen kan. **Ontrouw** wordt slechts van enkele, op zich zelf staande gevallen gebezigd, het is meestal een verzuim van plicht, van verplichting; men kan een enkelen keer **ontrouw** worden aan zijn beginselen, een dienaar kan **ontrouw** zijn, als hij zijn meester in den steek laat, doch **trouweloos** is hij daarom nog niet. **Trouweloosheid** wordt gebezigd van al de handelingen van een persoon, van zijn karakter; **trouweloos** wordt in éénen adem genoemd met **valsch**, **verraderlijk** en is dus veel sterker dan **ontrouw**, bijv. Een **ontrouwe knecht**, een **trouweloos hart**.

b. **Draagbaar en draaglijk.** Elk voorwerp, dat licht genoeg is, gedragen te worden, is **draagbaar**; het woord wordt alleen in eigenlijken zin d. i. van stoffelijke zelfstandigheden gebezigd: al wat in eigenlijken zin gedragen kan worden, is **draagbaar**.

Dragelijk komt enkel voor in betrekking tot onzinnelijke zelfstandigheden; koude en hitte kunnen dragelijk, kunnen ondragelijk zijn, ze zijn dan te verdragen, te dulden, te lijden of niet, evenzoo is pijn dragelijk al dan niet. Uit deze bet. van dragelijk ontwikkelde zich die van lijdzaam, tamelijk, middelmatig, bijv. Dit opstel is draaglijk.

c. **EERBAAR, EERZAAM.** Beide woorden hebben de beteekenis gemeen: overeenkomstig, samengaande met eer. Eerbaar heeft betrekking op het woord eer in den zin van onschuld, kuischheid, de tegenstelling van eerbaar is dus zonder eer, onteerd; eerzaam duidt het bezit van eer aan als voortvloeiende uit het karakter. Wie rein is van zeden, is eerbaar, een eerbare jongedochter; wie in al zijn handelingen blijk geeft van eer en deugd, is eerzaam: een eerbare huisvrouw.

Behandel evenzoo:

onschuldig — schuldeloos.
denkbaar — denkelijk.
buigbaar — buigzaam.
kenbaar — kennelijk.

16. De kracht van het taalgebruik blijkt uit de volgende vragen:

Is een verdeeling hetzelfde als een indeeling?

Is aankondigen hetzelfde als verkondigen?

Is een betoog hetzelfde als een vertoog?

Is een voorbeeld hetzelfde als een toonbeeld?

Is twijfelen hetzelfde als weifelen?

Is niet-gelukkig hetzelfde als ongelukkig?

Is onder 't oog brengen hetzelfde als onder de oogen brengen?

EVERHARDUS JOHANNES POTGIETER. (1808—1875.)

17. Onder de nieuwere dichters is POTGIETER zeker degene, die de grootste mate van studie eischt. Potgieters verzen zijn evenmin als die van Staring een muziek om van 't blad te spelen: zij willen gelezen, herlezen, ontleed en bestudeerd worden. Wij geven enkel als proeve één gedicht en nog wel een, dat niet tot de meest ingewikkelde behoort. De lezer dient het eerst goed te ontleden en dan couplet voor couplet *in eigen taal weer te geven.*

AFSCHEID VAN ZWEDEN.

Mijn boot ligt schomm'lende op de ree;
 Maar eer de zee
 Van u mij scheidde,
 o Land!
 Waarin des winters hand
 Zijn glinsterende tente spant,
 En toch de geest van 't Oost mij beidde;
 Die, schoon hij in uw barre lucht
 Noch palmwijn biedt noch dadelvrucht,
 Aartsvaderlijk mijn schreên behoedde
 En door der vriendschap zoet genucht
 't Gemis van 't lief te huis vergoedde:
 o Svea-land! o gastvrij oord!
 Uw lof galme in mijn afscheid voort,
 Eer nog uw gordel bruine rotsen
 In 't deinzend blaauw mijn blik ontschiet
 En louter golven om mij klotsen, —
 Versmaad des vreemd'lings offer niet!

Vaartwel! vaartwel! mijn ziel vergeet
 In lief noch leed
 U, verre Vrinden!
 Mij heugt, —
 Een blijde droom der jeugd —
 Uw heusche zin, uw gulle vreugd,

Elk uur dat ons bijeen mogt vinden,
 Op grijs gebergte, in lomm'rig dal,
 Aan feest'lijk maal, bij hoorngeschal,
 Natuur en weelde t'zaam genoten!
 Of, liefste erinn'ring boven all',
 De harten voor elkaer ontsloten!
 't Zij spiegland meir of statig woud
 Getuige was van zoeten kout,
 Getuige was van zoeter fluistren,
 Als 't rijk gestarnte van uw trans
 Een teedrer bede mogt beluistren
 Dan loofgespeel of golfgedans!

Weest nog gekust, weest nog gegroet!
 Laat uw gemoed
 Mijn beeld bewaren!

Op zee

Ter vaderlandsche ree

Drage ik de hoop des weérziens meè:
 Onz' vriendschap trots' de vlugt der jaren!
 Verrast mij! Rust op reis naar 't Zuid
 Een wijle in onze vlakten uit:
 Mijn welkom zal aan d'Amstelboorden
 U streelen in het zoet geluid
 Der zangerigste taal van 't Noorden! —
 Koom' tot mij, wie als balling zwerv'
 Uit Svea's lucht, van Svea's erf:
 Ik zal hem vragen noch verwijten
 Wat kruis hij draag', wat drift hij boet',
 Maar van uw jongste beë mij kwijten,
 Hem troosten als uw vriend, uw bloed!

POTGIETER is een onzer grootste letterkundigen van deze eeuw. Te Antwerpen had hij, als leerling op een handelskantoor reeds omgang met den Vlaamschen letterkundige Willems; — hij volbracht in 1831 een handelsreis naar Zweden en vestigde zich in 1833 te Amsterdam, waar hij zijn verder leven doorbracht. Als redacteur van *De Muzen*, Nederlandsch tijdschrift voor de beschaafde en letterkundige wereld (1834—1836), en later als een der ijverigste redacteuren en medewerkers van *De Gids* (in 1839 opgericht) maakte hij door zijn bijdragen zijn naam beroemd als schrijver van groot talent; in 1866 verliet hij eerst

de Redactie van dit Tijdschrift. Zijn bundels proza en poëzie zijn uitgegeven door Tjeenk Willink te Haarlem: — Proza, een bloemlezing, uitgezocht door zijn vriend Busken Huet — is in de schoolwereld algemeen bekend; van zijn gedichten bevelen wij aan: Een bundel liederen en gedichten, bijeenverzameld door Joh. C. Zimmerman, 3e druk (beide Tjeenk Willink te Haarlem). In den bundel Proza worden 'tmeest geroemd: Jan, Jannetje en hun jongste kind, en Het Rijksmuseum: beide zijn zware stukken; lichtere zijn: Blaauw bes, De Ezelinnen, 't Weeuwte uit 't Hof van Holland; Hanna, een beeld uit het volksleven. De Zusters, met prachtige, fijne toetsen, is niet voltooid. Potgieter was geen taaleleerde, vandaar dat men in zijn proza wel eens afwijkingen zal bespeuren van de regels der spraakkunst. Zijn poëzie is heerlijk schoon, als men weet door te dringen tot de kern, doch zij eischt veel moed, veel studie.

VRAGEN. 1°. Welke soort van rijmen bezigt de dichter?

2°. Uit hoeveel voeten bestaan de verzen? Gij zult er wel eenige scandeëren.

3°. Zooals ge hoort, bezigt P. de achterlange voetmaat, — het zijn dus j a m b e n. Jambische verzen van één voet komen zelden voor; het bekende grafschrift op Coornhert door Spieghele geeft er een voorbeeld van. Kunt ge in een of ander letterkundig leesboek ook j a m b e n vinden van 2, van 3 voeten?

OPMERKING. De j a m b e heeft een lichten, gemakkelijken gang; j a m b e n van 7, van 8 voeten komen zelden voor; des te meer vindt men de zesvoetige jambische verzen. Deze soort vindt men vooral in deftige versificatie, als in het heldendicht:

$\begin{array}{ccccccc} \vee & - & | & \vee & - & | & \vee & - & || & \vee & - & | & \vee & - & | & \vee & - & | \\ \text{Ik} & \text{zing} & | & \text{den} & \text{on} & | & \text{der} & \text{gang} & || & \text{van} & \text{d'eer} & | & \text{sten} & \text{wa} & | & \text{reld} & \text{grond} & | \\ & & & & & & & & & & & & & & & & & & \text{BILDERDIJK, Ondergang.} \end{array}$

of in het leerdicht:

$\begin{array}{ccccccc} \vee & - & | & \vee & - & | & \vee & - & || & \vee & - & | & \vee & - & | & \vee & - \\ \text{Van} & \text{hier} & | & \text{wie} & \text{vreug} & | & \text{de} & \text{zoekt} & || & \text{mijn} & \text{zang} & | & \text{ontspringt} & | & \text{aan} & \text{'t} & \text{hart.} \\ & & & & & & & & & & & & & & & & & & \text{BILDERDIJK, Waarachtig goed.} \end{array}$

of in het beschrijvend dicht:

$\begin{array}{ccccccc} \vee & - & | & \vee & - & | & \vee & - & || & \vee & - & | & \vee & - & | & \vee & - & | \\ \text{Zie} & \text{langs} & | & \text{zijn} & \text{twee} & | & \text{lings} & \text{slijn,} & || & \text{dien} & \text{fel} & | & \text{len} & \text{Sa} & | & \text{faman} & | & \text{der.} \\ & & & & & & & & & & & & & & & & & & \text{DA COSTA, De Stoom.} \end{array}$

De zesvoetige jambische verzen hebben in den regel de caesuur in 't midden, d. i. achter de derde lettergreep; deze maat wordt ook wel alexandrijn genoemd naar de Fransche berijmde romans over Alexander den Grooten, werken in de middeleeuwen geschreven. Naar men wil, werden dergelijke jambische verzen het eerst gebezigd door Alexander de Bernay en zijn ze naar hem genoemd. Gewoonlijk rijmen de versregels paarsgewijze — en de paren met staande en slepende rijmen wisselen elkaar geregeld af: ook door het vallen van de caesuur regelmatig achter den derden voet — krijgen de jamben licht iets eentonigs. Dit eentonige verdwijnt echter onder de hand van meesters als Da Costa en Bilderdijk; bij Cats is de jambe de eentonigheid zelve. Ook in het treurspel werd de jambe veel aangewend:

Die zorgt | en waecht | en slaeft || en ploegt | en zwoeght | en zweet |

VONDEL, Palamedes.

Hier wordt ze wel afgewisseld met kortere jambische voetmaten om de eentonigheid wat te breken. Het statige van den alexandrijn heeft iets, dat met onzen volksaard in overeenstemming is. Bij onze jongere dichters is hij niet meer zoo hoog in eere: zijn bloeitijd schijnt voorbij te zijn.

18. Een van Potgieters schoonste prozastukken — wellicht een der schoonste uit geheel onze letterkunde — is: Het Rijksmuseum te Amsterdam. De aanhef van dit meesterstuk luidt aldus: »Er was een tijd, waarin de weegschaal der volkeren van Europa door hare vorsten niet ter hand werd genomen, of de Hollandsche maagd, aan hunne zijde op het regtsgestoelte gezeten, wierp er mede haar oorlogszwaard of haren olijftak in en deed door deze bijwijlen den evenaar overhellen; — gij, die het leest, als ik, die het schrijf, wij waren er getuigen van, hoe zij, vóór luttel jaren, met hare partij voor de vijfschaar gedaagd, vonnis ontving van wie haars gelijken, hare minderen zijn geweest.»

De gespierde taal lukt vanzelf uit tot analyse.

1°. De lezer zal de afzonderlijke zinnen opgeven, ze be-noemen en het verband aanduiden, waarin de verschillende leden tot elkaar staan.

OPMERKING. Of (regel 3) en hoe (regel 7) eischen nadenken en nazoeken.

2°. Hoeveel zinnen hebt gij gevonden in: Gij, die het leest, als ik, die het schrijf, wij waren er getuigen van?

3°. Is er (reg. 1) hier het onderwerp en was een tijd het gezegde? Welke diensten kan er bewijzen?

4°. Zet den bijv. zin (waarin.... genomen) in den bedrijvenden vorm om. Waarop heeft men te letten, wat den vorm des werkwoords betreft, bij het omzetten?

VRAGEN. a. Zijn er ook transitieve w. w., die alleen in den bedrijvenden vorm voorkomen?

b. Bestaan er ook zinnen, waarin een intransitief w. w. in den lijdenden vorm voorkomt? Wat weet ge van hun ontstaan en hun beteekenis?

c. Zijn er ook intransitieve w. w., die tot de soort der transitieve overgegaan zijnde in den lijdenden vorm worden gebezigd? En wat valt in dit opzicht op te merken over: baten, schaden, gehoorzamen?

d. Kunnen omgekeerd alle lijdende werkwoorden in den bedrijvenden vorm worden omgezet? Wat dunkt u van geboren worden?

e. Wat valt op te merken bij de omzetting van werkwoorden, als: noemen, heeten, verklaren, achten, maken, prijzen, schatten, rekenen, kiezen, enz.?

f. Hoe zet ge om: Ik benijd hem. Ik benijd hem dat voorrecht. Ik leer hem. Ik leer hem de aardrijkskunde. Ik onderwijs hem. Ik onderwijs hem de geschiedenis. Ik betaal hem. Ik betaal hem de rekening. Ik verzoek hem. Ik verzoek hem ontslag enz.? Is de bet. van elk paar gelijknamige werkw. telkens dezelfde?

g. Een zin, als: Ik wasch mij, of een als: Ik schaam

mij, kunnen niet omgezet worden. Is het waarom in beide gevallen hetzelfde?

h. Is het ook gebruikelijk zinnen om te zetten, als: Ik hoop, dat gij slagen zult. Ik weet niet, of ik kan komen?

i. Is het gebruikelijk zinnen om te zetten, als: Ik hoop u morgen te zien. Ik weet niet, hoe het aan te leggen. Vader te verliezen was harder slag? (Potgieter).

k. Is er omzetting mogelijk bij zinnen, als: Het sneeuwt groote vlokken. Het regende geschenken. Hij ademt wraak. De zaken gingen den kreeftengang. De soldaten stierven den heldendood. Hij liep zijn schoenen scheef. Hij staart zijn oogen blind? Waarom niet?

l. Wat valt er op te merken bij 't overbrengen in den lijdenden vorm van zinnen, als: Leer uw les. Geef den arbeider zijn loon. Ontneem het kind dat mes?

m. Is deze omzetting goed: Ik heb het hem van harte gegund: Van harte werd het hem door mij gegund?

n. Wat valt op te merken bij omzetting van zinnen, als: Men vertelt dat praatje door de geheele stad?

o. Kunnen zinnen, als: Ik heb hem pogente redden. Gij zult hem trachten over te halen. Hij heeft mij wenschen te spreken ook omgezet worden?

p. En wat dunkt u in dit opzicht van: Ik zie het paard den ploeg trekken. Ik hoor den knaap een lied zingen. Ik voel de golven het strand beuken?

5°. Welke andere betrekkingswwoorden kunt ge bezigen voor waarin?

6°. Welke is de oorspronkelijke bet. van of (reg. 3)? En wat bet. of in zinnen, als: Het is zoo donker niet, of wij kunnen nog wel zien. Hij heeft zoo iets nooit gedaan, of hij heeft er later berouw over

gehad. Een vraagstuk kan niet zoo moeielijk zijn, of hij lost het op?

7°. Hoe ontleedt ge redekundig: Zij deed door deze bijwijlen den evenaar overhellen.

8°. Hoe ontleedt ge redekundig: Zij ontving vonnis van wie haars gelijken, hare minderen zijn geweest.

9°. Ontleed taalkundig: Er, ter, mede, deze, getuigen, vóór, wie, haars, gelijken.

10°. Wat merkt ge op over 't geslacht van het zelfst. nw. tijd?

11°. Bestaat waarin uit twee bijwoorden, of beschouwt ge in als voorzetsel? Wat leert u: waarmede, waartoe en het oude daaraf (waaraf) in dit opzicht? Bestaan er geen voorw. bijw., waarin het tweede lid een voorzetsel is?

12°. Weegschaal klonk oorspronkelijk waaghe, waagschaal; is de bet. van weegschaal en waagschaal thans dezelfde?

13°. Hoe heet de troop: de Hollandsche maagd?

14°. Hoe heeten de tropen: oorlogszwaard en olijftak?

15°. Hoe verklaart ge de vorming van bijwijlen?

16°. Met de vijf schar bedoelt Potgieter de conferentie te Londen (20 Dec. 1830—27 Jan. 1831; Frankrijk, Engeland, Oostenrijk, Pruisen en Rusland). Doch hoe komt hij tot de vorming van dat woord? En wat bedoelt Palamedes, als hij zegt:

Beklaegh, beschuldigh ons ter vierschaer van de reden:

Zet uw bewijzen op, daer gelt bescheit en blijk.

OPMERKING. Reden bet. hier rede = verstand; — bescheit = bewijsstuk; — blijk = bewijs.

19. POTGIETER schrijft (Proza, blz. 13): Ik zou de koorts krijgen van ergernis, als ik weer naar zijne pijpen dansen moest.

Evenzoo blz. 14:

Bildderlijk moest me tot hem optrekken.

blz. 18:

Of hij ons vertellen wilde, wat hij Jannetje in dat tweelicht al toefluisterde.

blz. 30:

Waarom had Antje haar ook zien voorbijkomen, op het oogenblik, dat haar die muizenesten over Eefje door 't hoofd maalden?

blz. 50:

Dat papier koopen en verkoopen ter beurze gaat niet zonder een vast en vlug hoofd, hetgeen te ieder oogenblik waarheid van logen weet te schiften, hetgeen onder al dat gewoel, gedruk, gerel, dagen kan tellen en breuken deelen!

blz. 103:

Zoo iemand kon u om al uwe posten brengen.

blz. 281:

Laat mij voorzigtig zijn, — ik ga den man in een scheef licht voorstellen. —

blz. 380:

Daar lagen zij vóór Poot op tafel, zijne verzen, die, ja roemzucht hem had aangespoord uit te geven.

Wat hebt ge uit een taalkundig oogpunt aangaande deze volzinnen op te merken?

ANTONI CHRISTIAAN WINANDUS STARING. (1767—1840).

20. De dichter Beets getuigt van STARING:

»S t a r i n g behoort tot die dichters, die bij uitnemendheid gezegd kunnen worden hunne taal meester te zijn. Hij kent haar beide door studie en door gebruik; het is echt, het is zuiver, het is eigenaardig Nederduitsch, het is de Moedertaal, die hij te lezen geeft, en waarmede hij doet wat hij wil". Het valt moeielijk in eenige regels de verdienste van een dichter als Staring te schetsen; daarom geven wij, onder

verwijzing naar werken over Letterkundige geschiedenis, slechts de volgende aanstippen.

Staring is de dichter van dichterlijke vertellingen (romances), zangen en puntdichten. Onder de eerste noemen wij: Het Vogelschieten, De Vampyr, De twee Bultenaars, Marco, De Verjongingscuur, Jaromir in vier zangen; onder de tweede: Herdenking, Oogstlied, Meizang, Lentezang, Aan de Eenvoudigheid; onder de laatste: Het Vroeg kievitsei, Verschillende uitleg, Meester en leerling, Dagelijksch doen enz. enz. Nog dienen vermeld de Kerkgezangen, alsmede de kindergedichten Fohi's bezoek en St. Nicolaas.

Staring heeft betrekkelijk weinig gedicht, maar hetgeen hij gaf, is doordacht, gekuischt, doorwrocht, afgewerkt: zijn taal is meesterlijk door bondigheid, gepastheid, zuiverheid en gemakkelijkerheid: zijn woordvoeging (zinbouw) is die van een meester: hier kan hij ons aller leermeester zijn. Zijn verzen winnen bij ontleding, zij willen juist van zeer nabij beschouwd worden: eerst bij tweede, derde, vierde beschouwing krijgt men oog voor de voortreffelijkheid van den vorm en de daaraan geëvenredigde waardij van den inhoud. (Volledige Gedichten met een Inleiding van Beets, Volksuitgave, Zutphen, W. J. Thieme; — Keur uit Starings gedichten, met inleiding en aanteekeningen, door M. J. Koenen. Groningen, J. B. Wolters).

Onder de dichterlijke vertellingen munt Ivo uit door fraaiheid van zinbouw en door zeldzame zeggingskracht. Van dit gedicht is de aanhef aldus:

I V O .

- Vond Ivo, sinds een jaar, zijn eenzaam huis te ruim,
 Ten leste scheen hem ook de lucht, bij 't ademen,
 Te zwaar, in Vrieslands vichte dalen.
 Hij dacht: »'k Heb vrouw noch kind, noch zaken, die 'k verzuim,»
5. En liet zijn moorkop tot een uitlandsch togdje zaalen.
 De lente te gemoet, zou 't regt op 't zuiden aan,
 Vooreerst naar Akens veste gaan:
 Daar wou' de Jonge Vries den Held zijn dank betalen,
 Die 't Vriesche Volk de Vrijheid gaf,
10. En waslicht offren aan het Keizerlijke Graf.

Wat taal den weg langs werd gesproken,
 Hij sprak zijn snitsch ¹⁾, maar bragt, den geldbuil in de hand,
 Elk, tot in Aken toe, zijn meening aan 't verstand.

- Hier had hij nu een kaars voor Charlemagne ontstoken;
 15. Twee vaamen ²⁾ lang, en dik naar advenant;
 Tot Vrieslands eer was zij allengs verbrand;
 En de Offeraar thans opgebroken,
 Had niet de Min een plan gesmeed,
 Waar tegen 't reisplan schipbreuk leed.

OPGAVEN. 1°. Ziedaar een klein staaltje van Starings verhaaltrant. *Beproof eens, in eigen taal uit te drukken, wat de dichter zegt.*

2°. Een ruim veld voor taalkundige studie ligt hier open. Zinsontleding (en zinsverband). Denk goed na bij de benoeming van zinnen, als in: vers 4, vers 11; vers 18.

3°. De redekundige ontleding (begripsontleding) kunt ge wel mondeling maken, let dan vooral op 't verband; bijv. waarbij behooren de leden:

bij 't ademhalen (vers 2); de lente te gemoet (vers 6); den geldbuil in de hand (vers 12); waar tegen (vers 19).

4°. De taalkundige ontleding (woordontleding) wordt gevraagd van: te ruim, ten leste, te zwaar, zijn moorkop, wat taal, elk, tot in Aken toe, naar advenant.

5°. Is er verschil tusschen: sinds een jaar en sedert een jaar?

6°. Wat beteekent hier: eenzaam huis? Wat is een eenzame weg?

Bepaal het verschil tusschen eenzaam en eenig.

7°. Wat beteekent bij in de uitdrukking: bij 't ademhalen? Geef andere voorbeelden.

¹⁾ Snitsch = Sneeksch, Friesche taal.

²⁾ Een vaam, vadem = 1,67 M.

8°. Zoudt ge ook schrijven: een uitlandsch tochtje?
 Bezig eens: inlandsch, inheemsch.

9°. Zegt men wel: Ik wil u mijn dank betalen?

10°. Weet ge, in verband met vers 10, ook iets over de
 verhouding van keizer Karel tot de stad Aken?

11°. Zoudt ge ook zeggen, dat hij elk zijn meening
 aan 't verstand bracht? En wat drukt dit aan hier uit?

12°. U is zeker de spraakkunst-fout in regel 17 niet ontsnapt?

13°. Waarom schrijft Staring in regel 18 de Min met
 een hoofdletter? En met welk doel bezigt hij op andere
 ongewone plaatsen kapitale letters?

21. In het schoone en kernachtige gedicht »Aan de stad
 Parijs» blijkt het, hoe Staring denkt over den grooten Napoleon,
 den Korzikaan, die ook over ons land zooveel ellende bracht. Niet
 rechtstreeks, maar zijdelings blijkt ons dat, want het gedicht is gericht
 tot »des Waerelds hoofdstad»; deze wordt als een persoon (personifi-
 catie) door den dichter als volgt toesproken:

AAN DE STAD PARIJS.

In Maart 1815.

Wart Gij het niet, die, breinloos uitgespat,
 Den mijter en de kroon in 't slijk vertradt;
 Die 't zaad des oproers zaaidet, wijd en breed;
 Die voor den Korzikaan in 't bloedperk streedt;
 5. Tot de Overwinning, daar uw trots van zong,
 Snel rugwaart in uwe eigen muren drong?

Gij waart het! Gij! En als gij, bleek en bang,
 Nu 't vonnis toefdet van uw ondergang,
 Doorsneed het staal, tot uw verderf ontbloom,
 10. Den band, waarin 't Geweld uw vrijheid sloot;
 Behieldt ge uw Prooi, vergaderd van alom;
 Het siersel van paleis en heiligdom;
 Vergode Kunst, te schendig saamgehaald:
 Een Krijgstrofee, waaraan de lauwer faalt!

15. En gij...? Des Waerelds Hoofdstad, in uw waan!
 Hebt ge iets, uit dank, voor 's waerelds heil gedaan?

- Uw moed, eens blind misbruikt, herleefde hij,
 Tot steunsel der verjongde maatschappij?
 Viel, op uws Konings wenk, de Dwingeland,
 20. Met diefsche list gekeerd van Elba's strand?

Laaghartige! — verschoond door zwaard en dolk,
 Toog hij — toog, neven hem, dat oorlogsvolk —
 Aan spade en spoel, aan orde en rust ontwend —
 Dat, zonder wet, alleen zijne aadlers kent.

Eerst enkele VRAGEN:

1°. In het eerste couplet bezigt de dichter den vragenden vorm. — Heeft hij wel iets te vragen? — Hoe hangt de inhoud van het tweede couplet met dien van het eerste samen? Wat verwijt Staring de stad Parijs in het derde couplet? Wie is de laaghartige in het vierde couplet?

2°. Waarvan zijn mijter en kroon in vers 2, en spade en spoel in vers 23 de zinnebeelden? Hoe heeten dus deze tropen?

3°. Wat bedoelt de dichter, als hij zegt in vers 3: Gij zaaidet, wijd en zijd, het zaad des oproers, vooral met dat werkwoord zaaïen? Het zaad heeft tijd noodig om te ontkiemen, tot wasdom te komen.

4°. Kunt ge dat »rugwaart” in regel 5 duidelijk maken?

5°. Zeg met eigen woorden, wat gij leest in couplet II, en let er op, dat Geweld (regel 10) = Napoleon; ook, dat regel 12 een bijstelling is; dat »schendig samengehaald” = geroofd, gestolen, en dat vergode kunst (regel 13) en krijgstrofee (regel 14) al weer bijstellingen zijn. En hebt ge wel eens gehoord van Het Louvre, waarin zoovele kunstschaten worden bewaard?

6°. In couplet III klinkt een meer berustende toon, vooral in de vier eerste regels. — De toon wordt weer bitter in de beide laatste regels, waar het Napoleon, den Dwingeland, geldt. Maak eens goed duidelijk, wat Staring volgens de twee eerste regels van de stad Parijs verwacht had, — let

vooral op de uitdrukking: verjongde maatschappij.

7°. Wie wijst de dichter aan met »dat oorlogsvolk” in couplet IV? Verklaar de bedoeling van de uitdrukking »zonder wet”. En welke troep is: »z ij n e a a d l e r s”?

In het tweede gedeelte van het gedicht klinkt de toon der s a t y r e; al de kracht van het Nederlandsch, al de stoutheid van onze schoone moedertaal wordt door zulk een dichter van pas aangewend om de trouwelooze stad ten bloede te geeselen, ook om haar te doen gevoelen, hoe misdadig zij handelde, door weer haar poorten te openen voor »de Zegekar van den Afgod”, tevens om haar te wijzen op haar dwaasheid en zelfbegoocheling. De dichter zegt:

25. Zoo huldt ge dan van nieuws, tot overheer
Den Afgod, die zijn wagentroon weleer
Zag voortgesleept, door een ontzinde schaar,
Toen Dweepzucht in heur bloed smoorde, achter haar;
Toen, omgevoerd op alverplettende as,
30. De wreefle Grijs een schrik der Menschheid was? —
Europa staarde weér dien gruwel aan? —
Dit hoop gij? — 't Zal den Afgod nederslaan!
Zijn Priesterdom, van 't vet der offren zat,
Met Hem! en deelen zijner Tempelen schat!

Tot goed begrip van de allegorie in het eerste gedeelte van dit couplet teekent de dichter aan, dat hij gedacht heeft aan den Wagen van J a g g e r n a u t, afgebeeld in de Berichten van het Zendelingsgenootschap voor 1820. — De aardrijkskunde leert, dat Jaggernaut een bedevaartplaats is, in de provincie Orissa, aan de Golf van Bengalen. In de pagode (tempel) aldaar wordt het prachtig versierde beeld van K r i s h n a bewaard, dat op een triomfwagen, ter hoogte van nagenoeg 15 Meter, eens per jaar door de straten der stad wordt rondgereden. Algemeen wordt verteld, dat de Hindoes zich in hun opgewondenheid en dweepzucht onder de raderen werpen, en zich aldus laten verpletteren.

Uit deze mededeelingen zal den lezer duidelijk worden,

wat de dichter bedoelt met: den afgod, de wagentroon, ontzinde schaar, dweepzucht, smoorde achter haar, de wreevle Grijs (=*afgodsbeeld met zijn grijnsgelaat*). — Pas dit nu alles toe op Napoleon, en er blijkt u uit, hoe diep Staring dezen overweldigere verfoeide. Maak ook goed duidelijk aan u zelf, wat Parijs hoopt, doch wat Europa volgens den dichter zal doen, alsmede, wie hier het priesterschap is, wat het vet der offers, en wat der tempelenschat beteekent. *Tracht daarna alles in eigen taal weer te geven.*

Het slotcouplet luidt aldus:

35. Droom' vrij een Onverlaat, die redding vond,
 Waar — (boven Moskows puin!) — Gods Engel stond,
 En tot het zwerk en tot de waatren sprak:
 »Verdelgt!» Waar angst, noch smart, noch dood ontbrak,
 Al zwierf de lans ver af, al sliep de kling;
40. En minst rampzalig scheen, wie vroegst verging!
 Hij droome, daar hij 's Regters wraak belacht,
 Van meerder zegepronk, u toegedacht,
 Lutetia! Zie ginds — zie rondom uit; —
 Wat vindt uw oog, als 'taan den grenskring stuit? —
45. Geen LEGERS — neen! 't zijn VOLKEN! opgestaan
 Van d'eenen tot den andren oceaen.
 Zie duizend duizenden! hun schrikbaar tal!
 En.... 'tis de HEER, die hen geleiden zal!

A. C. W. STARING.

Dit zesde couplet is ongetwijfeld het moeielijkste, om het verband. Ge dient, om dit te vatten, regel 35, 41. en 42 samen te schakelen; — en regel 36 en 38 (waar angst, noch smart, noch dood ontbrak) en 40 — op ééne lijn te stellen. — Hoe deze zinnen benoemd worden, en welken dienst waar verricht, maakt ge u zelf vooraf goed duidelijk. Begrijp dan ook in welk verband regel 43: Zie ginds — zie rondom uit enz. tot aan het slot, — tot het voorafgaande (35—43) staat.

Hoe noemt de dichter Napoleon thans weer? Wat is de bedoeling van dit woord, geef synoniemen.

Welke Engel Gods wordt door den dichter boven Moskows puin gesteld? Waarom (historisch!) laat Staring den Engel spreken tot het zwerk en tot de wateren? —

Napoleon vond nog redding, zegt de dichter, waar angst, noch smart, noch dood ontbrak, al zwierf de lans ver af, al sliep de kling... waarop doelt dit nu?

Hoe heet de zin in regel 41: daar hij 's Regters wraak belacht, en op welke wraak heeft Staring hier het oog? En waarom het werkwoord belachen?

Merkt ge wel, hoe de dichter het geheele gedicht door voet bij stuk weet te houden — en de stad Parijs ook aan het slot niet uit het oog verliest?

Tracht nu het zesde couplet ook in eigen taal over te brengen, zoodat ieder u begrijpt en ieder deskundige moet erkennen, dat gij den dichter hebt begrepen.

22. Beproof nog eens uw krachten aan de zinsontleding (met aanduiding van het zinsverband) van het zangerige:

ADELINE VERBEID.

Schooner prale uw milde lentezegen,
Bloemrijk oord, langs Adelines wegen,
Nachtgalen, juicht haar „welkom!“ toe,
Als zij nadert, wie ik hulde doe.

5. Paart uw lied aan 't lied der filomeelen,
Minder zangkoor, uit de hooge abeelen,
Laat het meigroen met het beekkristal
Samenruischen, bij den waterval.
Moge uw schaar, gij zefirs in de hagen,
10. Balsemgeur haar offrend tegendragen.
Toeft niet langer! Adeline komt!
Zwevend naakt zij, en mijn zang verstomt. (STARING).

OPGAVE. Ontleed redekundig: regel 3, regel 7 en 8, regel 9 en 10. Taalkundig: haar (regel 3), wie (regel 4), laat (regel 7), moge (regel 9), offerend (regel 10), zwevend (regel 12).

VRAGEN. 1°. Schooner (regel 1) is bijwoord van hoedanigheid, — hebben alleen de bijw. van hoedanigheid trappen van vergelijking?

2°. Waarom bezigt de dichter in regel 1 de aanvoegende wijs?

3°. Blijkt u alleen uit den eersten regel, dat de dichter hier de lente schildert of de heerlijkheden der ontwaakte natuur beschrijft?

4°. Hebt ge ook iets aan te merken op de uitdrukking hulde doen (regel 4)?

5°. Wat is de beteekenis van uit in regel 6?

6°. Weet ge goed, welke zinnen de dichter in elk der drie coupletten als weet te streelen?

7°. Wat is de beteekenis van met in regel 7?

8°. Waarom bezigt Staring balsemgeur in regel 10?

9°. Uit hoeveel voeten bestaat elk der verzen. Deel een paar verzen op de bekende wijze in.

10. Waar valt bij elken voet de hoofdtoon, is het dus voorlange of achterlange voetmaat?

OPMERKING. 1°. Trocheïsche verzen van één voet zijn zeldzaam (zie blz. 29), die van 2, tot 5 voeten komen veel voor, die van 6 voeten zijn zeldzaam, die van 8 voeten zeer zeldzaam, 7-voetige schijnen niet voor te komen. Nog minder dan de jambische verzen hebben de trocheeën een eigenlijk karakter: Vondel gebruikt ze zoowel voor psalmvertalingen als voor hekeldichten en bruiloftsliederen.

23. De Punt dichten van Staring zijn 113 in getal en behooren tot drie perioden. De eerste periode (17... tot 1820) geeft er 40; de tweede (1820—1827) geeft er 32, en de derde periode (1827—1835) geeft er 41. Hoe Staring over het Puntdicht dacht, blijkt ons uit zijn motto, aan Huygens ontleend:

Een kleinen Hamer, snel gedreven, heeft meer macht

Dan een zwaer IJzer, dat maer op den bout gelegt werdt.

Het valt moeielijk, een keus te doen uit zooveel; bovendien hangt de inhoud van sommige dezer puntdichten samen met

omstandigheden of voorvallen uit 's dichters leven, zoodat de verklaring, afgescheiden van ophelderende aantekeningen, niet wel mogelijk is. Soms bevat het puntdicht een snaaksch gezegde, dan weer houdt het een woordspel in, als:

Filip heeft er, voor grof geld, den regter VLEUGEL staan;

Nu moet er links een dito aan:

Thans VLEUGELS aan zijn Huis — laatst VLEUGELS aan zijn Stal!

Hoe schoon dat alles VLIEGEN ¹⁾ zal!

Nu eens wordt het bitter en sarcastisch, als:

OP EENE KWAADSPREEKSTER.

Met oogen, die als kolen branden,

Sluipt Gudel rond, en spuwt venijn.

Niets faalt haar, om een Slang te zijn,

Dan gladder vel, en nieuwe tanden.

Ook bevat het een anekdote, als: Het vroege kievitsei, Het kanon te Lima, Het Hondengevecht, Aangebrand; — meermalen bevat het een wijze raadgeving aan kunstbroeders, als in: Polijsten; soms verheft het zich in hooger steer, als in: Opschriften voor Begraafplaatsen. En zóó zou men aan 't sorteeren kunnen blijven. Ten slotte kiezen wij N°. 40, het is een Bijschrift voor Starings gedichten, in 1820 uitgegeven.

BIJSCHRIFT.

't Is weinig Dichterloofs, wat ik tesaam mogt gaären,

Gij Velden om mij heen (bedwongen Woestenij!)

Vlecht pijngroen in den krans, en Ceres gouden aren;

Dat hij mijn Vaderland een waardig offer zij.

De dichter is zeer bescheiden; hij wijst op andere diensten, aan 't vaderland bewezen in zijn hoedanigheid van landhuis-houdkundige; de velden en gronden van het riddersgoed Den Wildenborch zijn aanmerkelijk door hem verbeterd, poelen

¹⁾ Voor schuld.

en vennen zijn gedempt, heidevelden ontgonnen: de gouden korenaar wiegelt nu, waar vroeger woeste gronden werden gevonden. Dat rekt Staring zich tot eer; deze arbeid en zijn dichterlijk werk samen — kunnen een offer zijn, — het Vaderland waardig.

OPGAVE. De lezer make de zinsontleding en de redekundige ontleding van dit puntgedicht. Evenzoo die van:

AAN EEN TE ZEDIGEN SCHRIJVER.

Waarom uw Boek aan 't licht onttoegen?
't Verschijn' gerust, al is 't niet groot:
Wordt Eikenschors bij 't pond gewogen,
Men weegt Kaneel bij 't lood.

Dit epigram kan gerust op den geheelen dichtbundel van Staring toegepast worden: zijn gedichten zijn fijn en keurig. Hij vertegenwoordigt in onze letterkunde de richting van het *Non multa sed multum* d. i. niet het vele maar het goede; niet velerlei maar veel!

24. Hebt ge, uit een taalkundig oogpunt, ook iets aan te merken op de volgende zinnen:
Het is ontegensprekelijk, dat vele dames eene slechte gezondheid danken aan te nauwe kleeding.

In 1812 had Napoleon het hoogste toppunt van macht en roem bereikt.

Wij hebben ons aller geluk aan uwe goede zorgen dank te wijten.

Verspil niet nutteloos uw vaders erfdeel.

De heer G., na twintig jaar op Java vertoefd te hebben, had zijne moedertaal vergeten.

Studeer in uwe jeugd! Wie zegt u, dat gij daartoe nog in staat zult kunnen zijn, als de ernst des levens is gekomen?

Menig jongeling kwam ten val, omdat hij behagen schiep in ijdele vreugd en in onmatig spel.

Jongen, waag u niet te ver in den stroom, gij hebt dan kans te verdrinken.

25. In: lezer, tapper, Velperweg, gouden, kanten, noordenwind, koudee, woedee, rechtss, linkss, vindt ge de achtervoegsels **er**, **en**, **e**, **s**; in: grooter, (des) vorsten, (den) lande, (des) zoons vindt ge dezelfde aanhechtsels, doch nu heeten zij buigingsletters of buigingsuitgangen; — in: menschen, kamers vindt ge **en** en **s** als meervoudsuitgangen. — Behand. naar aanleiding van deze en dergelijke voorbeelden, het verschil tusschen

- a. afleiding door achtervoegsels,
- b. verbuiging van naamwoorden,
- c. meervoudsvorming van zelfst. nw.,

en wijs op het verschil.

26. Het aanwijzend voornaamwoord dat kan vele diensten verrichten. Maak dit duidelijk door middel van voorbeelden.

27. Hoe zou men gekomen zijn tot het figuurlijke gebruik en de fig. beteekenis van: zijn zegel drukken op. Bezig deze uitdrukking in voorbeelden, en verwar haar niet met: zijn zegel hechten aan.

28. Op welke verschillende wijzen wordt de betrekking van inwilliging uitgedrukt?

29. Wat is het kenmerk van beknopte zinnen?

- a. In welken vorm komt het werkwoordelijk gezegde voor?
- b. Mag ooit het onderwerp zijn uitgedrukt?
- c. En wordt het voegwoord (of ander betrekkingwoord) in den regel wel uitgedrukt?
- d. Keurt gij zinnen goed, als:
De Burgemeester binnentredende, stonden alle Raadsleden op. Alexander gestorven zijnde, werden zijn veldheeren koningen.

e. En hoe verklaart ge, dat de volgende zinnen foutief zijn:
 Gevierd en gevleid in hare jeugd, verliepen de eerste dagen
 van haar huwelijk.

Nauwelijks vijftien jaar oud aan Willem III uitgehuwelijkt,
 was bij dat huwelijk koele berekening in 't spel.

f. Kan elke beknopte zin worden uitgewerkt of ontwikkeld,
 als: Hij weet te zwijgen?

30. Maak mondeling de zinsontleding van het tweede
 couplet van het schoone gedicht:

BIJ EEN KIND.

O, laat me een kus op 't mollig knietje geven,
 In argeloosheid en eenvoud blootgewoeld;
 Gij zult toch niet ontwaken, als gij 't voelt?
 De slaap is vast in 't derde jaar van 't leven.
 5. Daar komt een tijd, als geen vermoedheid baat
 Om 't brandend hoofd in sluimering te sussen,
 Wanneer de rust de valsche peluw haat....
 Maar gij slaapt zacht op 't blauw satijnen kussen.

NICOLAAS BEETS. ¹⁾

OPGAVEN. 1°. Het werkwoord laten (regel 1) is hier
 hulpw.w. van de gebiedende wijs, de bet. van: Laat mij
 geven = Sta toe, dat ik geve; de gedachte drukt een
 verzoek uit; vergelijk: Laat mij leeren, laat hem
 werken = Laat toe, dat ik leere, dat hij werke.
 Ontleed nu dezen regel verder redekundig, — en zeg duidelijk,
 waarvan een kus afhangt.

2°. Kan laten ook hulpwerkwoord zijn van de aanvoegende
 wijs? Verklaar bijv.: Laat ik leeren, laten wij leeren,
 laat zij leeren.

3°. Kan laten ook een begripswerkwoord zijn, — wat

¹⁾ Gezamenlijke gedichten in vier prächbanden, uitgegeven te
 Amsterdam bij W. H. Kirberger. Ook is een kleine Bloemlezing
 aldaar verkrijgbaar.

bet. bijv. laten in: Hij liet het leven; hij liet eenen zucht; laat hem meer vrijheid; ik heb in die zaak veel geld gelaten; ergens een veer (pluim) laten, enz.

4°. Kan laten ook hulpw.w. zijn van oorzaak (causaal hulpw.w.) met de bet. van doen, als: De koning liet hem het hoofd afslaan; hij liet het hoofd hangen?

5°. Welke bet. kan de zin hebben: Laat de koe toch drinken? En van welken invloed is die bet. op de benoeming van laten?

6°. Waarom noemt ge 't ('t voelt) in regel 3 een persoonlijk voornaamw.?

7°. Is zullen (regel 3) een hulpw.w.? Welk een? Kan zullen ook zijn een hulpw.w. van wijze; welke wijzen kan het dan zoo al omschrijven? Hoe noemt ge zullen in: Ik hoop maar, dat hij nu komen zal?

8°. Geef naar aanleiding van als (regel 5) en wanneer (regel 7) een beschouwing over de middelen, waardoor een bijv. bijzin aan zijn antecedent wordt verbonden. Kan het bijv. ook zijn door de voegwoorden dat en of?

9°. Het onderschikkend voegwoord of speelt bij zinsverbinding een groote rol; — maak, van voorbeelden uitgaande, eens duidelijk, welke diensten het zoo al kan bewijzen, als inleider van zelfst., bijvoeglijke en bijwoordelijke zinnen.

10°. Omschrijf de beteekenis en bepaal den dienst van de verschillende voorzetsels, die in het couplet voorkomen.

31. Behandel, van voorbeelden uitgaande, dienst en beteekenis van het achtervoegsel -baar.

Idem van het voorvoegsel ver-.

32. Vergelijk de beteekenis der synoniemen:

ongelegen — onwelkom,
hartig — hartelijk,
aardsch — wereldsch.

33. Schrijf 12 vdzinnen, waarin de aanvoegende wijs voorkomt, en verklaar telkens waarom. Verklaar het gebruik der wijsen in het volgende fraaie gedicht van STARING.

AAN DE MAAN.

Toon ons uw luister, o zilveren Maan!

Rijs uit het meer.

Lach den zwerpenden scheeping aan.

Straal, op 's wandelaars donkere baan,

In uw lieflijkheid neêr.

Waar zonder hoop de Verlatene smacht,

Schemere uw gloor.

Waar, na troostlooze afscheidsklagt,

Blij hereenen de Minnenden wacht,

Breke uw glinstering door.

Schoon is de Dag, als zijn purpere gloed

Vorstelijk stijgt; —

Als hij ZINGEND de ontwaakten groet!

Maar UW KOMST is den PEINZENDEN zoet,

Gij, die FLONKERT — en ZWIJGT!

34. Verklaar de beteekenis van het achtervoegsel in:

a. voogdij, kleedij, abdiij, ruitelij, bedriegerij, woestelij, schilderij, snuisterij, maatschappij.

b. rekenschap, beterschap, landschap, graafschap, gezelschap, genootschap, nalatenschap.

35. Behandel de synoniemen:

geestig — geestelijk,

onmeetbaar — onmetelijk,

buigbaar — buigzaam.

36. Bezig niettegenstaande als voegwoord (welke betrekking!) en als voorzetsel. Kan ondanks ook voegwoord zijn?

Bezig evenzoo het partikel naar als voorzetsel, voegwoord (betrekking?), bijwoord.

37. Bewijs uit voorbeelden, dat het voegwoord dat zowel zelfstandige, bijvoeglijke als bijwoordelijke zinnen kan inleiden?

38. Zeg iets over vorming en beteekenis van de woorden: onbèwimpeld, lijnwaad, hartsvanger, maarschalk, onverholen, oogluikend, schrijnwerker, leenman, ingeland, ongeluksvogel, zwanezing, kerfstok, doodverven, doodzwijgen, ontluisteren, verklaren, ontzegelen, haveloos, ontwrichten, leefstocht, nooddrift.

39. Schrijf 12 zinnen, waarin de zoogenaamde voorwaardelijke wijs voorkomt. Is het bestaan van den conditionalis te verdedigen, als men uitgaat van het beginsel, dat wijzen de vormen zijn, waardoor de spreker aanduidt, hoe hij de gedachte wil opgevat hebben in betrekking tot de werkelijkheid?

Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.

Een ander groot dichter van onzen tijd is Dr. SCHAEPMAN (Herman Johan Aloysius Marie), geboren te Tubbergen in 1844, eerst student, later professor aan het R. C. Seminarie te Rijsenburg, sedert 1880 lid van de Tweede Kamer. Zijn gedichten ademen alle een R. C. geest; Aya Sofia wordt gehouden voor zijn meesterwerk. Men noemt dezen dichter wel den Katholieken Da Costa, om de verwantschap van beider Muze. Het is een eigenaardig genot bijv. eerst bij

Da Costa de beschrijving van Mahommed in Hagar te lezen en daarna te lezen, wat Dr. Schaepman geeft over dezen Koreischiet, in het laatstgenoemde gedicht. Een enkel fragment kunnen wij slechts opnemen. De dichter spreekt tot Mahommed:

- Geloof gij in het woord, dat werelden van weelde
 Voor 't water speurend oog der moede krijgers teelde,
 Dat door het brandend bloed in 't midden der woestijn
 De Houris hupplen deed bij 't schuimen van den wijn?
5. Geloof gij in de wet, die menschelijke daden
 Durft met den vloek des doods, de onvruchtbaarheid, beløden.
 En die als pleisterbeeld der menschen leven kneedt?
 Geloof gij in uw zelf, gij, heerscher en profet?
 Wat vragen! Duizenden, ontelbaar als de vruchten,
10. Bij 't rijpen van den palm geschud door zoete lichten,
 Staan juichende om uw troon, of, springende in den zaal,
 Doen flikkren door de lucht het scherpgetwete staal
 En slingeren hun kreet door alle wereldkringen:
 »Voor God en zijn profet!» — Zoover die tonen dringen,
15. Dringt ook, o Koreischiet, op roode wiek uw faam.

OPMERKING. Het woord, bedoeld in regel 1—4, doelt op de leer van Mahommed: »een druppel bloeds voor de zaak van God vergoten, een nacht in de wapenen doorgebracht, is meer waard dan twee maanden vasten en bidden. Wie in den strijd d. i. in den heiligen krijg sneuvelt, diens zonden zijn vergeven. Ten dage des gericht's zullen zijn wonden blinken als lichtkevers en rieken als muskus. Hem ontvangen de eeuwig schoone tuinen van het paradijs. Aldaar rust hij op zijden, met goud doorwerkte kussens; stroomen van honig, wijn en melk omgeven hem. Jonkvrouwen (houris), schoon als robijnen en paarden, bedienen hem. — Zulk een woord »teelde werelden van weelde» voor het oog der moede strijders. Dat woord tooverde door middel van hun verhitte verbeelding (brandend bloed) in 't midden der woestijn zulke weelden: hun door fanatisme overspannen geestesoog zag voor zich uit in die schroeiende vlakke de Houris reeds huppelen bij den schuimenden wijn (van het Paradijs).

De wet, bedoeld in regel 5—7, is de leer van het Noodlot (fatalisme). Gods wil regelt alles: wie geboren is om eeuwig gelukkig te zijn in het Paradijs, — die is het ondanks zich zelve. Wie niet bestemd is,

om in den krijg te vallen, die kan zich werpen tusschen de zwaarden en lansen der vijanden, — en de wapenen zullen hem niet wonden.

In regel 8 vraagt de dichter, of Mahommed in zich zelf geloofd, d. i. of hij er in zijn geweten van overtuigd is, dat hij is de profeet, door God gezonden.

In regel 9—14 vestigt de dichter de aandacht op de duizenden, die in Mah. gelooven en »een Paradijs in 't oog" hun leven willen geven: Voor God en zijn profeet. —

In regel 14 en 15 wordt er op gewezen, hoe ver de faam de roem van Mahommed heeft verbreid.

OPGAVE. Het bovenstaand fragment dient in eigen taal te worden omgezet.

VRAGEN. 1°. Is er verschil tusschen: gelooven, gelooven aan, gelooven in?

2°. Wat is de bet. van voor, van teelde in regel 2?

3°. De Houris (regel 4) zijn wezens van Mahommeds paradijs, aan wie eeuwige jeugd wordt toegekend. — Hoe kunnen die nu »in 't midden der woestijn" gaan huppelen? En wat is in regel 3 de bet. van: brandend bloed?

4°. Welke onvruchtbaarheid wordt bedoeld in regel 6, en wat is dan de vloek des doods?

5°. Waarom kneden als een pleisterbeeld?

6°. Wilt ge regel 8 eens redekundig ontleden?

7°. Ontleed eveneens redekundig regel 9—14.

8°. Ontleed taalkundig: duizenden, ontelbaar, geschud, juichende, zoover.

9°. Wat is de beteekenis van: als (regel 9), bij (regel 10), door (regel 10), om (regel 11), door (regel 12), door (regel 13), voor (regel 14)?

ISAËC DA COSTA. (1798—1860.)

41. Tot de grootste dichters van den nieuweren tijd behoort DA COSTA. De studie van een of twee zijner werken is dringend noodig. Te Amsterdam in 1798 uit een deftig geslacht geboren, dat tot de Portugeesch-Israëlietische kerk behoorde, kwam hij daar op zijn 15e jaar (door zijn gedicht *Lof der dichtkunst*, 1812) reeds in aanraking met den grooten dichter Bilderdijk. Deze kennismaking was beslissend voor Da Costa's leven: hij werd Bilderdijks leerling, aanhanger, medestander, medestrijder. Beiden voerden strijd tegen den geest der tijden. Ook op godsdienstig gebied bleek B.'s overwegenden invloed: in 1823 ging D. C. over tot den Hervormden godsdienst. Het dichterlijk leven van D. C. bevat drie tijdperken en een tijdperk van rust (1830—1840). Het eerste is de jongelingstijd en gaf slechts bloesems (vertaling van Grieksche modellen); het tweede 1821—1830 was dat, waarin hij als dichter ontwaakte (vooral gedichten op godsdienstig gebied, als: *Paasch- en Pinksterzangen*, *God met ons*, *Kerstzangen* enz.); na het tijdperk van rust ontwaakt de Muze des dichters voor goed en geeft D. C. ons zijn beroemde Politieke zangen en Geschiedzangen (*Hagar en De slag bij Nieuwpoort*). Tot de eerste behooren: *Vijf en twintig jaren*, een lied in 1840, een gedicht, waarnaar het land met verrukking luisterde: het behandelt de geschiedenis der verloopene eeuw, ook in tegenstelling met het verleden; het houdt als 't ware *Wapenschouw* over het verleden om een juister begrip te geven van het standpunt, waarop het heden gekomen is. Men leze vooral den *Voorzang*. Van gelijke waarde zijn: *Wachter, wat is er van den nacht?* vooral geprezen om zijn meerdere eenheid alsmede 1648—1848. De geschiedzangen winnen het van deze door de beteekenis van hun inhoud, die zich

minder verliest in microscopische feiten en feitjes: H a g a r vooral geeft in groote lijnen den reuzenstrijd te aanschouwen tusschen Arabieren en Christenen. In den Slag bij N i e u w p o o r t (lees vooral vers 1—112 en vers 533—570) zijn heerlijke épisoden, doch het gedicht mist een middelpunt: de slag zelf wordt niet veraanschouwelijkt.

Da Costa's taal is vol kracht en gloed: zij kan bruisen, meesleepen. Uit een spraakkunstig oogpunt is zij niet altijd even zuiver, ook is de samenstelling der zinnen meermalen moeielijk, ja, soms gewrongen. Vandaar, dat die taal een afzonderlijke studie vereischt, en dat de ontleding soms moeielijkheden oplevert.

Wij raden den lezer aan, zich het werkje van den heer B. S. Van Kloosterhuis, getiteld *DA COSTA'S MEESTERWERKEN*, met Inleiding en Aanteekeningen (Leiden, Sijthoff) aan te schaffen. Deze uitgave bevat veel goeds. — Wij kiezen uit dezen bundel de beroemde 25-jaren, een lied in 1840, met den *VOORZANG*; de lezer sla daartoe op het eerste deeltje, blz. 1—3.

De *Voorzang* der 25-jaren is in andere maat geschreven, dan het overige. Het zijn vierregelige strophen van vier voeten, die aldus worden aangeduid:

∨ ∨ —	∨ ∨ —	∨ ∨ —	∨ ∨ —
Kan het zijn,	dat de lier,	die sinds lang	niet meer ruischte
Die sinds lang	tot geen har	ten in dicht	mu-ziek sprak . . .

Een dergelijke voetmaat, waarin twee toonlooze en één betoonde lettergreep in elken voet voorkomen, noemt men *anapest*.

De *anapestische* voetmaat komt voor met een, twee, drie en vier voeten; deze laatste zijn dan vrij lang en tellen twaalf lettergrepen, evenals de alexandrijn. De *anapest* behoort tot de *trippelmaat* d. i. een maat, die in tegenstelling van jamben en trocheeën bestaat uit versvoeten van drie lettergrepen. — Deze maat heeft iets vurigs en opgewekts en vormt met het statige en ernstige van de jamben een tastbare tegenstelling: vandaar, dat de dichter haar bezigt, als hij, bezielde door zijn onderwerp, aan zijn hartstocht, aan zijn hooggestemd gevoel, lucht zoekt te geven.

Staat de betoonde lettergreep vooraan, als in:

Nijverheid | woont in uw | kunstige | vingeren,
 IJver beveugelt uw voetjen op 't rad;
 Vlug als ge uw draden aan een weet te slingeren,
 Wint gij uit nietige pluizen een schat. (Hasebroek).

dan heet de viervoet dactylus (— √ √). Ook van deze trippelmaat heeft men één-, twee-, drie-, vier-, vijf- ja zelfs zes- en zevenvoetige verzen: twee- en viervoetige komen het meest voor; de overige zijn zeldzaam; de éénvoetige en zevenvoetige hoogst zeldzaam. De meeste dactylische verzen zijn viervoetig, wel ontmoet men eens vijf- en zesvoetige, naar antiek model. De vijfvoetige heet dan pentameter (penta = vijf), en de zesvoetige hexameter (hexa = zes).

Elke strophe van den Voorzang bestaat uit vier verzen. Een strophe (van een Grieksch w.w., dat verbinden beteekent), of ook wel couplet (van een Latijnsch w.w. copulare = verbinden) is een evenmatig deel van een gedicht; elk couplet bestaat uit de verbinding van twee, drie, vier of meer verzen (versregels), die in den regel samen een op zich zelf staand geheel vormen, zoowel uit een oogpunt van vorm als van inhoud. Naar het aantal versregels noemt men ze tweeregelige, drieregelige, enz. Coupletten of strophen van meer dan tien regels komen zelden voor. De lezer kan in zijn letterkundig leerboek zelf de voorbeelden zoeken. Dat de coupletten niet altijd een afgesloten geheel vormen blijkt uit Elius, zang I, couplet 1 tot 5; en bij Tollens uit *Jan van Schaffelaar*, couplet 1 tot 4.

De Voorzang treft door melodie, overigens een zeldzaamheid in Da Costa's verzen. Naar men wil, heeft de dichter deze melodie afgehuisterd aan D. J. van Lennep's *Hollands Duinzang* (1826), waarvan de aanhef is:

Kan het zijn, dat een sprank van den vorigen gloed,
 die in jeugdige stonden mij blaakte,
 dat een vonk, in 't geheim nog bewaard en gevoed,
 nu zoo snel weer tot dichtvuur ontwaakte?

Tot goed begrip van den Voorzang dient men niet te vergeten, dat de dichter eerst spreekt over de Israëlitische dichtkunst (couplet 5—9) en dan over zich zelve (couplet 10—16). De aanhef in de vier eerste coupletten doelt op zijn zwijgen als dichter van 1831—1840.

In dit jaar brak de stroom zijner dichtkunst zich onweerstaanbaar baan: vandaar in nog hooger mate dan in een zijner vorige gedichten, het dichtvuur, dat hem als zoon van het Oosten zoo zeer kenmerkt. In couplet 2 is de ader een metonymia, als aanduidend de oorzaak in plaats van het gevolg. Da Costa schreef: Hetgeen mij in jaren niet gebeurd is, noch misschien gebeuren kan, is een oogenblikkelijke opwelling van de dichtsterlijke ader, en had kort te voren (1836) nog gezegd aan de dichter Calisch:

O Calisch! zoo mijn krachten zonken,
 mijn ader stolde vóór den tijd;
 mijn allerlaatste levensvonken
 zijn aan een hooger zucht gewijd!

In het derde couplet (regel 2) slaat haar terug op ader; merk tevens op, dat de derde en vierde regel niet zijn te verdedigen uit een oogpunt van duidelijkheid.

In het zesde couplet is de dochter van Sion de stad Jeruzalem: in Oostersche beeldspraak heeten de steden de dochters van het land. — Haar koning = de God der dochter Sions.

In het zevende couplet, doelend op de Babylonische gevangenschap, bet. de uitdrukking: het speeltuig in de wilgen hangen zooveel als: de poëzie laten varen. De harp aan de wilgen hangen of liever de citer (want de harp was daartoe te groot), is ontleend aan Ps. 137: 2, waar de Israëlieten verklaren, dat zij nog als ballingen in Babylon verkeerende, de harp (citer) aan de wilgen hebben gehangen: vroolijke liederen konden zij niet aanheffen, evenmin hun oude lofzangen, gebogen als zij gingen onder het juk der slavernij. De wilgen van den Eufraat waren getuigen van hun leed; de treurwilg, in Babylon inheemsch, was een beeld van hun gemoedsgesteldheid. Doch ook nog in Babylon had het volk zijn profeten. ¹⁾ Ontsnard in regel 2 zou gemist kunnen worden.

In couplet acht bet. daar (regel 1) terwijl; de staf is de staf des pelgrims; regel 2 bevat een alliteratie; — talentvolle Joden stonden bij de kalifen in eere, zij onderscheidten zich als rechters, raadsheeren, schrijvers, sterrenkundigen. Waar in regel 3 en 4 is telkens voegwoord. — De goudkorrels: letterlijk het stofgoud, dat de rivier opleverde: fig. de handel, die rijk maakt.

In couplet negen leze men voor zich (regel 2) elkander; huwen

¹⁾ Naar C. F. Zeeman, blz. 264.

= vereenigen. Na 1492 breekt er een droeve tijd aan voor de Joden in Spanje en Portugal; alle Joden worden uit Spanje gebannen; eerst vluchten er 80 duizend naar Portugal, doch hier worden ze ook uitgebannen, en nu trekken ze naar Nederland (couplet 11, regel 4).

In couplet 10 begint Da Costa van eigen kunst te spreken, als een voortzetting van de Israëlietische dichtkunst in 't algemeen. Men lette er op, dat in regel 2 staat: op den toon van uw Vondel, uws Bilderdijks stem, d. i. op de stem uws Bilderdijks: d. i. volgens de lessen, het woord van Bilderdijk.

In couplet 11 doelt de tweede regel op den minderen gloed van Da Costa's poëzie, vergeleken met dien van het Oosten, alliteratie regel 1.

Couplet 12. Da Costa heeft den strijd aangebonden en ten einde toegestreden tegen den geest der 19e eeuw. Die afgoon zijn nader aangeduid in zijn Prozaschrift: Bezwaren tegen den geest der eeuw (1823). Ziehier enkele van die afgoon of gedrochten: Verdraagzaamheid, Constitutie, Vrijheid, Verlichting, Publieke opinie! — Let op de alliteratie in regel 4. Emmanuel = God met ons, hier Christus; alles doelt op zijn overgang tot het Christendom in 1823.

Couplet 13, de deining der eeuw: de deining gaat den storm vooraf op zee; hier wordt de storm der revolutie bedoeld, door Da Costa voorzien. — De Adem (regel 3) is de geest Gods, een inspiratie van boven: evenzoo in den slotzang:

Gij wetenschappen en gij kunsten!
door d' Adem Gods in ons verwekt!

Couplet 14. Let in regel 3 op de schoone metaphoor. Regel 4 bet.: De eene dag is al rijker aan gebeurtenissen dan de andere: de eene dag doet zijn gebeurtenissen over aan den onmiddellijk volgenden. — Het woord verliezen (regel 3) bet., dat men zijn hoofd er bij verliezen zou, zoo overstelpend groot is de massa feiten.

Couplet 15: In 1812 schreef Da Costa zijn eerste gedicht: Lof der dichtkunst, en dit vers bracht hem in aanraking met Bilderdijk. In regel 4 is de bedoeling: geef mij de stof voor mijn gedicht (maatgezag).

Couplet 16: Regel 3 en 4 doelen op het Duizendjarig Rijk, hetwelk volgens Da Costa zal komen v'ór den ondergang der wereld. Het zal een rijk zijn van licht en waarheid, van Christendom en liefde (zie ook Hagar, vers 183—196 en vers 301—318). Alleen door aanneming van deze leer kan volgens D. C. de loop der geschiedenis begrepen worden.

Na al het vorige zal het wel niet te veel geëischt zijn, dat de lezer den VOORZANG ineens of in twee gedeelten in eigen taal weergeve.

Na den Voorzang, in vurige anapesten geschreven, komen de deftige alexandrijnen als soldaten in slagorde aanrukken, en houdt de dichter wapenschouw over het heden, tevens het verleden als tegenstelling en verscherping bezigend. Het gedicht geeft een Bloemlezing uit de voorvallen der reeks van 25 jongste jaren (tot 1840) en voert geleidelijk tot het standpunt van dit heden. Behalve de Voorzang verdienen als schoone fragmenten de aandacht: Napoleon (vers 181—204), de Drukkunst (vers 205—248), de Wetenschappen en haar vruchten (vers 327—378).

42. Wij kiezen uit de 25-jaren, als fragment:

NAPOLEON.

- Gij waart een Morgenster, Napoleon! Uw blik
 straalde èn de Omwent'ling èn haar vijanden ten schrik!
 O! Eenmaal stondt Gij groot. Onsterfelijke glansen
 ontglommen bliksemend aan Uwer helden lansen!
5. en Gij, bewelkomd door een gloriedronken Volk,
 zweeft, Aadlaar, over hen, — als op een donderwolk
 van rook, een zee van licht, den golvenden helmetten
 en borstkurassen uitgestraald, en bajonetten,
 ter brijzeling geveld van wat ook weerstand bied',
10. naar 't vast berekend punt, waar Gij de zege ziet!
 Ja, eenmaal stondt Gij dáár, een beeld van alvermogen!
 De koningen der aard omkringden U, en bogen.
 De wil van Frankrijk was Euroop de wet, Uw wil
 aan Frankrijk! Op uw wenk vloog alles of stond stil. —
15. Maar neen! Gij waart de man van God niet, Werelddwinger!
 gij werdt het speeltuig van dat Lot, dat aan den vinger
 der hooge Godheid drijft, toen Ge in uw hoogheid tradt,
 en een verdwaasd geslacht U als een God aanbad! —
 Gij vielt! — Gij sterft! De rij der Aartsveroveraren,
20. die eenmaal, als Gij-zelf, des werelds geessels waren,

ontmoet U met dees taal in 't vale doodenrijk:

»o Zoon des dageraads! hoe werdt Gij ons gelijk!

»Gij vielt! — Rust eindelijk, rust in 't verre grafgesteente!

»zoo rusten mogelijk is zelfs aan uw koud gebeente."

OPGAVE. Na studie en ontleding van dit fragment, vooral van vers 5—10, het geheel in eigen taal weer te geven.

AANSTIPPINGEN. Morgenster (regel 1): want gij kondigt den naderenden dag aan, na den nacht der revolutie. — O, eenmaal stondt gij groot (regel 3): staan = zijn (zie ook Hagar, vers 39); de persoon Napoleon treedt hier in alle majesteit en hoogheid voor ons oog op. — Over hen (regel 6) = boven of over hen heen. — Naar 't vast berekend punt (regel 10) is bepaling van plaats van zweeft (regel 6). Rook (regel 7) is kruitdamp. — Omkringden u (regel 12) = vormden een kring om u heen, het woord is meer beeldrijk dan omringden. — Een speeltuig van dat Lot (regel 16): Het lot drijft willoos, als een stukken hout op 't water, doch de vinger Gods bestuurt het en regelt zijn vaart. (D. C.) — Aartsveroveraren (regel 19), noemer. — Ontmoet u (regel 21) = treedt u te gemoet. O zoon des Dageraads, hoe werdt gij ons gelijk! (regel 22), taal van den profeet Jesaia. Waarom des Dageraads? — Regel 23 en 24 drukken den wensch uit, dat Napoleons heerschzucht in 't graf toch eindelijk rust moge vinden.

43. Onder al de gedichten van Da Costa spant HAGAR de kroon. De groote strijd tusschen de Christenen, als afstammelingen naar den geest van den grooten aartsvader Abraham, en de Arabieren, het nakroost van den wilden woestijnjager Ismaël, — is het eigenlijke onderwerp. In niet één zijner Bijbelstoffen is de dichter zoo zeer zich zelf geweest: noch Elisabeth, de dochter Arons, noch David, noch Ezechiël, de balling, kunnen met Hagar op ééne lijn gesteld worden. Inderdaad, de stof, in dit gedicht behandeld, is grootsch: het loopt minder over Hagar dan over Hagars kroost, en de

grootste persoonlijkheid onder al die miljoenen van nakomelingen, de Koreischiet Mahommed, treedt op als de kracht, die het raderwerk zal drijven; hij is de fakkel:

die wijd en zijd de stammen
in lichterlaaien gloed vermogend (is) te ontvlammen.

Waar de stof zoo rijk is, behoeft de dichter niet, als in den Voorzang der 25-jaren, te smeeken om een grond voor zijn voeten; zijn genie verheft zich in hooger sfeer, om van dáár uit als in vogelperspectief het grootste drama der wereldgeschiedenis te doen overzien, in den loop der eeuwen. In Hagar bereikt Da Costa zijn hoogtepunt als beeldend kunstenaar: in dit gedicht is, naar den smaak van Potgieter, gestreefd naar beeldende kunst. Het is, alsof wij een beweegbaar panorama voor onzen blik zien voorbijtrekken. En wat al tafereelen! Elk tafereel is op zich zelf een afgerond geheel en elk volgend de voortzetting van het voorgaande, alle samen worden door den dichter aangeduid met den naam van haar, om wie hij het kunstwerk ontwierp: Hagar, de moeder Ismaëls. Zij vormt het begin en het einde, zij is de band, die zooveel schoons en verhevens tot ééne eenheid verbindt.

Evenals van de Overwintering, zullen wij ook van Hagar de tafereelen benoemen, om den lezer den weg te wijzen bij het ontleden van een gedicht van langeren adem.

Hagar bestaat uit XII tafereelen.

I. In het eerste tafereel (vers 1—20) toont ons de dichter, niet Hagar, maar de woestijn. De woestijn van Sur, het westelijkste deel van Arabië noemt, hij »de woestijnvorstin van 't Oosten», zij is de koningin onder de woestijnen, niet om haar uitgestrektheid, maar om de onzaglijke wereldgebeurtenissen, waarvan zij het tooneel of het uitgangspunt was. Vandaar slechts een korte aanstipping van de verschrikkingen dier woestijn, van die »onoverzienbre, die waterlooze zee, van golven, steen en rots», van dat »tooneel van schrik en wee, verlatenheid en dorst en zonder laafnis sterven.» Doch na deze korte topographische aanduiding, de breedere lijnen der historie!

De woestijnstorm »waarvoor de reiziger 't gelaat verbergt in de aarde», zij is het juiste beeld van den veroveringsstorm, die in later eeuw zal opsteken en zal woeden over half de wereld! Doch als tegenstelling merkt het oog aan de noordergrens nu reeds het uitverkoren volk, dat »omstuw'd van teekenen Gods, naar 't Erfland op en neer trekt.»

II. Het tweede tafereel geeft Hagar, de moeder Ismaëls. Zij wordt ons voorgesteld eenzaam te midden van de grootste stilte. Alle licht moet vallen op haar beeld, op haar toestand. Beschouw den nood der arme vluchtelingen, »wie het brood reeds ontbrak,» overweeg de gesteltenis van haar gemoed: In gezegende omstandigheden, bijna aan den eindpaal harer wenschen . . . in zulk een toestand! Zie die vrouw, »met fierheid, diep verneerd, in 'toog, met nabrouw en kommer in de ziel!» Wat blijft haar over, zal zij niet te gronde gaan met hare hoop, dan zich, naar het woord des Engels, te vernederen onder de handen harer meesteres? Op den achtergrond der schilderij zien we, in het dal van Mamre, onder de schaduw der eiken, de tenten van Abraham! Hagar keert terug en vernedert zich.

III. Het derde tafereel schildert ons den vijftienjarigen Ismaël en zijn ijverzucht ten opzichte van »het weenend kindeke.» In den blik van Ismaël lezen we wrevel en spot, en tevens hoogmoed, de zonde zijner moeder! Op den achtergrond rijst het achtbare beeld van Sara, die recht en bescherming vraagt voor den wettigen zoon: »Drijf deze dienstmaagd en haren zoon uit: want de zoon dezer dienstmaagd zal met mijnen zoon, met Izaäk, niet erven.»

IV. In het vierde tafereel vinden we Hagar en haar zoon Ismaël uitgedreven en zwervend in de woestijn Ber-seba. De nood is hoog gestegen: de waterflesch is leeg, de dorst schroeit den knaap de keel. Neen, Hagar kan het niet aanzien, die marteling! Zij legt het kind onder een van de struiken, en begeeft zich op den afstand van een boogscheut, zij snikt: Ik kan het kind niet zien sterven! Zij weeklaagt en schreit. Doch ziet ge daar den Engel Gods, die haar gaat toeroepen: »Wat is u, Hagar? vrees niet. Sta op, hef den jongen op en houd hem vast met uw hand, want ik zal hem tot een groot volk maken.» En God opent haar de oogen, dat zij een waterput ziet, en zij gaat en vult de flesch met water en geeft den jongen te drinken. En Ismaël wordt groot, en hij woont in de woestijn. En hij is een woudezel van een mensch, zijn hand is tegen allen, en de hand van allen is tegen hem: kemel en ros zijn zijn vrienden.

V. De kemel! Prachtige teekening, vol gloed en kleur. Dit beeld dient om het Oostersche van het onderwerp te meer in het oog te doen springen. De kemel is het schip der woestijn, dat den pelgrim

van het Oosten rustig voert langs het eindelooze dorre pad, dat de karavaan in behouden haven doet landen.

VI. Het ros! het strijdpvaard, de vriend van den Arabier! Het paard is zijn metgezel en oorlogsmakker. Zonder het edele ros was de Arabier tenondergegaan in den strijd om het bestaan, in de voortdurende oorlogen met allen, die om hem wonen en die allen tegen hem zijn.

VII. In dit tafereel (vers 103—147) wordt ons de vermenigvuldiging, de aanwassende macht en tevens de dweepzucht der Arabieren veraanschouwt. Zij overstroomden de halve wereld, niet ongelijk aan de zwellende wateren van den Nijl, of aan die van den Oceaan, als zij door dammen en dijken breken. Hun aantal is gelijk aan dat der hagelsteenen, die aan de donderwolk ontperst worden! Zij dringen in hun wilden, onstuimigen moed steeds voorwaarts, kennen geen gevaren, vreezen geen dood — Zij veroveren en bezetten alle beschaafde landen van Azië en Afrika. Zelfs Spanje moet buigen! Op den achtergrond de reuzenfiguur van Karel Martel, met zijn Franken, alsmede de slag van Poitiers.

VIII. De Koreischiet, met zijn Oostersche natuurliefde, met zijn bezielend krijgsgenie, met de betooverende dichtergave: Mohammed! Zijn leven, zijn waan, zijn godsdienst.

IX. Macht, luister, geleerdheid, kunstzin van de zonen Ismaëls, aan wie honderd tronen ten buit geleverd zijn. Op den voorgrond de hoofdsteden Caïro, Balsora, Granada! Wetenschap en dichtkunst bloeien in de schaduw van die tronen. Alraschid, Bagdads Charlemagne; Abderahman, de roem van het Westersch kalifaat. De Halvemaan met haar sterren wappert met volle banen. 't Is voor de Christenheid de tijd der Middeleeuwen.

X. Dit tafereel (vers 233—281) maakt ons de kentering aanschouwelijk en herinnert ons aan de Beloften Gods voor Izaäk. De Christenvolken ontwaken, en al falen de negen kruistochten, de wereldheerschappij zal niet blijvend zijn voor Hagars kroost. Opkomst der Christenrijken. Worsteling: Constantinopel, Weenen. Ontaarding der zonen Ismaëls. De zeeslag bij Navarino in 't verschiet. Ondergang der Halvemaan.

XI. Dit tafereel is vol gloed, echt Da-Costiaansch van aanleg en verf. De dag der Verzoening als allegorie. Ismaël zal zich onderwerpen. Apotheose van het Duizendjarig rijk. Alle volken der aarde juichen in het Godsrijk en belijden het Evangelie.

XII. Terugblik op de Zwervelingen in de Woestijn. Zij gaat zich ook vernederen voor haar wettige meesteres. (Zie tweede tafereel).

44. Als proeve van paraphrase van Da Costa's verzen geven wij hier de omschrijvende verklaring van vers 1—37 van dit geroemde meesterstuk van den grooten dichter (zie blz. 23—24 van den Bundel).

PARAPHRASE.

De vorstin onder de woestijnen van het Oosten, zag binnen de grenzen van haar gebied buitengewoon veel wonderen geschieden, welke haar grond voor eeuwig beroemd maakten in de heugenis der menschen. Diezelfde grond is door de felle stralen der zon zóó geblakerd en geschroeid, dat er een onmetelijke zee van zand ontstond, waar men tevergeefs een druppel water zal zoeken; die zee heeft ook haar golven, doch deze bestaan uit vlottend zand of harde rotsgronden, en hierdoor wordt zij een plaats van verschrikking en ellende, een toneel, waarop reeds zoo menig treurspel van verlatenheid en dorst, en sterven zonder verkwikking of vertroosting, is afgespeeld.

In de lucht van die woestijn kan op den duur geen levend schepsel ademen, mensch en dier en plant zijn er tot sterven gedoemd. Dikwijls gaat de storm er het hoofd opsteken, de reus, die zich eerst met ontembare kracht aan zijn ketenen moet ontrukken. Dan, als de Samoen giert en raast als een bezetene en het stofzand van den bodem al wielend en wervelend tot kolommen opvoert, is er voor den armen reiziger geen ander middel tot redding over, dan het aangezicht diep in de aarde te drukken, tot deze verdelger, loeiend en bulderend, is voorbijgehald.

Doch het waren niet enkel dergelijke verschrikkingen, welke de dorre zandzee zoo gevreesd maakten, maar nog heviger stormen hebben er den grond doen trillen. De stormen der geschiedenis zijn ook over dit gebied heengestreken en hebben legioenen van veroveraars uit het hart der woestijn doen te voorschijn komen. Aan den noordkant zag men, in 't grijs verleden, Mozes veertig jaar lang op en neer trekken met het volk van Israël; Gods hand leidde en verzorgde hen op wonderbare wijze en deed allerlei teekenen om hun moed in te boezemen op den langen tocht naar 't beloofde Land. Aan de westzijde zag men de Arabische horden zich vertoonen, rinkelend met de wapenen en den oorlogskreet aanheffend, brandend van dweepzucht, om de leer van den Profet uit te breiden tot de uiterste grenzen van het aardrijk, en als zij slagen in hun pogen, als de volken hun halfslachtigen godsdienst zullen hebben omhelsd, dan zal er tevens een omkeer zijn gebracht in 't lot van geheel de oude wereld.

Doch in de ure, voor het oog van mijn geest herroepèn (bij 't beschouwen van de fraaie gravure! ¹⁾) heerscht er doodsche stilte in deze wildernis, de stormen liggen als aan banden, een drukkende eenzaamheid heerscht alom. Ik bespeur slechts één levend wezen midden in die groote vlakte, het is een vrouw, fier van houding, maar met iets in den blik, waaruit blijkt, dat zij zich vernederd gevoelt; zij beweegt zich langzaam en aarzelend voort op het droevige, ongebaande pad. In haar ziel spreekt berouw, ook is het kommer, wat haar drukt; doch telkens, wanneer deze de overhand dreigen te verkrijgen, verheft zich de hoogmoed in haar hart, en in dit hart wordt dan een hevige kamp gevoerd. En hoe deerniswaard is de uiterlijke toestand der arme zwerfeling! De waterflesch, wiegeland op haar borst, bevat nog slechts enkele druppelen en zal binnenkort geheel ledig zijn, alle voedsel ontbreekt haar reeds, en in de gezegende omstandigheden, waarin zij verkeert, valt zulk een bittere nood haar dubbel smartelijk: haar blijde hoop zal niet verwezenlijkt worden, haar dood zal een einde maken aan alles. En toch, die blijde verwachting is deels de oorzaak van al haar leed, van haar deerniswaardigen toestand. Hoogmoed op haar staat deed haar vergeten, wie zij was; zij, de dienstmaagd dorst onbedacht haar meesteres met blikken van minachting bejegenen, zich verheffend op haar toestand. En waarheen leidt nu uw zwerftocht, beklagenswaardige en vermetele vrouw, die zóó geene blijde moeder zult worden? Nu Abraham u, om Sara's wil, uit zijn tenten dreef, o Hagar, om uw dwazen hoogmoed te tuchtigen, blijft u niets over dan de dood! Neen, richt uw schreden niet naar uw geboorte grond, Egypteland kunt ge toch niet bereiken, er schiet voor u niets over dan onderwerping, dan terugkeer naar de tenten, die gij eerst onlangs zijt ontvlucht. Keer naar Hebron terug, naar het dal Mamre, in de schaduw der u bekende eiken. Gods Engel vermaant u tot onderwerping; verneder u diep voor uw meesteres, die gij met uw kouden spot zoo diep hebt gekrenkt. Daar, in die tenten vindt ge alles, waar uw hart naar smacht; daar is voedsel en drank, redding en troost en de bescherming Gods, ook over uwe blijde hoop. Als gij nederig wilt zijn, zooals 't een dienstmaagd voegt, zal u kroost gered zijn en leven, en uw nakomelingschap zal tot een groot volk gemaakt worden, mede volgens de Belofte van God. Op Abraham en zijn huis rust de heilbelofte van

¹⁾ Zooals men weet, werd het gedicht gemaakt op verzoek van den uitgever Kruseman, en wel bij een staalgravure, uit den bundel *Bijbelsche Vrouwen*.

den Heer, ook vóór u; en uw nakomelingen zullen eens als koningen regeeren, omdat zij den eersten aartsvader als hun stamvader mogen huldigen. Gij wordt dan de blijde moeder Ismaëls!

45. Ongetwijfeld bevat tafereel VIII, voorstellende Mahommed en eindigende met een bede om de komst van het 1000-jarig rijk — ook naast de beschrijving van den dichter Schaepman — zooveel schoons, dat wij den lezer verzoeken vers 150—196 eerst met eenige aandacht te lezen om er daarna een paraphrase van te schrijven en die te vergelijken met de onderstaande, welke wij als tweede proeve laten volgen.

»Wie is de man, die in één zelfden stond het oorlogsvuur heeft doen opvlammen in de harten van al die zonen Ismaëls? Wie is het, die al die zwaarden uit de scheeden heeft doen rukken, die klingen heeft doen wetten om al de volken der aarde den oorlog aan te doen? Wie is het, die zooveel duizenden krijgers heeft doen opkomen uit de eenzaamheid der woestenij of uit ommuurde steden, vóór dien tijd nauwelijks bij name bekend? Wie is de man, die dat nomadenvolk uit de schamele en armelijke herderstent gevoerd heeft in de paleizen der koningen? Wie is het, die dát volk het beheer heeft gegeven over de toekomst en het leven van alle volken der aarde?

Het is Mahommed! Een man uit de vergetelheid te vorschijn tredend als heerscher en veroveraar! Het is Mohammed, wiens karakter evenzeer vol tegenstrijdigheden en raadselen is als zijn geheele levensloop: Eerst herder, later handelaar, dan krijgsman, nog later stichter van een nieuw koninkrijk, van een nieuwen godsdienst! Het is een man zonder studie, maar in den grond zijner ziel een dichterlijke natuur, met een ziel blakend en gloeiend voor godsdienst, doch koud voor de rechten der waarheid en van het gezond verstand; als zoon van Abraham en Hagar, als afstammeling van Ismaël, vol eerbied en ontzag voor de profeten van het uitverkoren volk, vooral voor de leer van Christus met diep ontzag,

met grooten eerbied vervuld, maar evenals zijn stammoeder met een hart vol hoogmoed, dat van geen buigen wil weten voor goddelijke openbaringen. — Een man, zich zelf verheffend en aankondigend als den grootsten van alle profeten en godsgezanten, hervormer van het volk, waaronder hij is geboren, voorbereider van betere tijden dan dat volk nu beleeft maar door zijn waan op den doolweg gevoerd en aldus zich zelf misleidend en zijn stamgenooten tevens, nu eens zich zelve vleierend, dan weer door duizenden geleid en gehuldigd als profeet, en door de verblinde scharen ten laatste beschouwd en begroet als de Trooster (door Issa beloofd), gezonden om alle waarheid te leeren.

O Mahommed, gewaand profeet! waarin school toch uw groote kracht, uw gevierde wijsheid? Hierin waren zij gelegen: Gij wist een waarheid, die uit God is, innig te verbinden met de logen, die een telg was van uw hoogmoed, en uit die vereeniging van 't goddelijke en menschelijke gelukte het u een leer te doen ontstaan, monsterachtig in haar dogma's, wel streelend voor het zinnelijk hart, maar zonder troost en laving voor de nooden van het gemoed. Gij wist met bedrieglijke sluwheid één waarheid, schitterend van hemelschen glans en zoo klaar als de Godheid zelf, dienstbaar te maken aan een heirleger van eigen vonden en dwaze leerstellingen; gij wist uw volgelingen in zoover te beteugelen in hun zinnelijkheid, dat ge het gebruik van wijn en sterke dranken verboodt, op straf van de ongenade des Hemels, terwijl gij de inwilliging van alle overige hartstochten, in de ruimste mate, veroorloofdet doch in dit alles lag toch nog geenszins het zwaartepunt van uw overweldigende macht.

Het geheim van uw macht, o Koreischiet, lag enkel in uw persoonlijkheid. 't Was uw Oostersche natuur, uw krijgsgenie, uw dichtvuur, dat u als een fakkel deed zijn, waardoor gij de harten van alle zonen der woestijn in gloed vermocht te zetten, in lichter laaie wist te doen ontbranden. Die gloed

is thans, in onze dagen, nog niet gedooft, want in millioenen harten werkt nog het vuur van uw leer, die gloed zal blijven, en uw godsdienst zal blijven bestaan, totdat de Zon des hemels d. i. Christus komen zal om door zijn Licht al de dwaal- en slikerlichten van uw leer te doen verbleeken, want Christus is het licht, dat bij den zondeval van Adam reeds als een glanzig gesternte zijn wondervollen loop aanving.

O God, laat dat uur van Christus' komst spoedig daar zijn! Moge in alle oorden der wereld, totdat die ure gekomen is, het heilige woord des Evangelies, zoo klaar en helder als het bazuingschal, dat de feesten van uw uitverkoren volk placht aan te kondigen, het geheele menschdom doen weten, wat op zooveel duisternis, als Mahommed heeft verspreid, zal volgen. Ja, vergewis het menschdom van uw Koninkrijk, dat eens zich zal uitbreiden over geheel de aarde, wat ook moge dreigen, wat ook moge weerstaan, Gij, o Christus, zult zegevieren, niet door toe te geven aan menschelijke leugenvonden, noch door U te verbinden met de machtigen der aarde, uw Rijk zal niet zijn een verovering door het Zwaard als dat van Mahommed, maar het zal zijn kracht hebben in enkel Waarheid, enkel Leven, enkel Licht; uw (tweede) Rijk blijft als het eerste gesticht op den grondslag van kruis en lijden, van innerlijken strijd en zelfverloochening.

46. Na deze paraphrasen zullen we enkele taalkundige aanstippingen ten beste geven, de 150 eerste verzen betreffende, terwijl wij den lezer uitnoodigen de overige 178 verzen evenzoo van aantekeningen te voorzien.

1. ¹⁾ Over de bet. van woestijnvorstin is getwist. Naar het mij voorkomt, ten onrechte. Zeer juist wijst m. i. de heer B. S. Van Kloosterhuis er in zijn aantekeningen op, dat deze samenstelling op ééne lijn moet gesteld worden met die van schutterkoning,

¹⁾ Deze cijfers wijzen de versregels aan van het gedicht.

dichtervorst: die woestijn is de vorstin onder al de woestijnen, vooral om haar historische beteekenis.

2. **Wat wondren zaagt ge al niet een' grond vereeuwigen....** Ziedaar een constructie, die niet van stroefheid is vrij te pleiten, evenmin als wat volgt in vers 3—5. Da Costa's taal streeft niet naar zoetvloeiendheid, zij wil kracht en gespierdheid. De ontleding valt het best uit, als men den zin ontwikkelt, aldus: Gij zaagt, dat tal van wondren een grond vereeuwigen. Uit deze verklaring blijkt tevens, dat wat bijvoeglijk is gebezigd in den zin van een onbepaald telwoord, onz. meerv. 4 nvl.

Het zou verkeerd zijn wat onbepaald voornaamw. te noemen, als in: wat moois, wat vreemds, — daar het niet kan vervangen worden door iets. De examenvraag, of wondren een bepaling is van wat, dient dus ontkennend beantwoord te worden. Het werkwoord vereeuwigen bet. hier voor altijd in de heugenis der menschen doen leven, of voor de eeuwigheid beroemd maken. Naar de letter opgevat is: Wat wondren het voorwerp van zaagt, een grond het voorwerp van vereeuwigen en vereeuwigen (= vereeuwigend) zou als bepaling kunnen dienen van wat wondren. Doch deze wijze van ontleden valt niet aan te bevelen, omdat zij allen wezenlijken grond mist. De constructie (evenals die met hooren, voelen, doen en laten (toelaten) is een nabootsing van de Latijnsche, en heet daar infinitief met den accusatief; zij heeft dit eigenaardige, dat deze accusatief niet een lijdend voorwerp aanduidt (vergelijk: een koe slachten, een appel schillen), maar wel den werker, als: Ik zie het paard trekken; paard is hier 4e naamval en is toch de verrichter van de werking trekken. Vergelijk ook: Ik hoor den jongen (4e nv.) zingen. Ik voel het hart (4e nv.) kloppen. Ik doe het kind (4e nv.) leeren. Vergelijk ook: Ik zie de kar trekken. Ik hoor het lied zingen.

3. **Onoverzienbre bet. hier onmetelijke, grenzenlooze, wijd uitgestrekte.**

4. **Golven steen en rots: rots bet. hier als stofnaam rotsgrond; de bedoeling is, dat de golven uit steen en rots bestaan.** Die zandzee is een tooneel van verschrikking en lijden voor den armen reiziger, die, van allen verlaten en smachtend van dorst, zonder lafenis of verkwikking omkomt.

8. **Niet slechts dien doet natuurlijk een: maar ook verwachten, doch Da Costa houdt dit maar ook in de pen.** Wie de regels der Spraakkunst op de taal van dezen grooten dichter wil toepassen, komt soms bedrogen uit.

6. Wat, aan 't begin van dezen regel, is een bijwoord van graad, ter bepaling van vaak (regel 7); wat in regel 7 is een onbepaald voornaamw., beteekenend iets, dat. Anderen stellen wat = datgene, dat en noemen het bij voorkeur betr. voornw. naar zijn dienst. In elk geval blijkt, dat dit wat de drager is van twee begrippen, en ieder is verplicht het te benoemen naar den hoofddienst, dien hij meent, dat het verricht.

13. De zin: 't Zijn zulken, die de scharen opdreven, uit uw schoot, van landveroveraren is verre van fraai gebouwd. Van landveroveraren is een bepaling van scharen. Dat uit uw schoot tusschen komma's is geplaatst bevordert de duidelijkheid.

16. Omstuwde van teekenen Gods. Kan men zeggen: Gods teekenen omstuwden het volk? Omstuwden bet. stuwend (opdringend) omringen, een opdringenden drom vormen om iemand heen, bijv.: De vorst was omstuwde door zijn edelen. De dichter bezigt omstuwden op dichterlijke of hoogst fig. wijze in den zin van: in menigte omgeven, van nabij gevolgd, omringd. Dit gebruik kan intusschen alleen van het verleden deelwoord gemaakt worden, en men heeft dan steeds: omstuwde door, omstuwde van, omstuwde met.

18. Saraceen, Saracenen is een naam, dien de Christenen in de Middeleeuwen aan alle Mahomedanen gaven. Het vreemde woord beteekent: bewoner(s) van het Morgenland. (Van Kloosterhuis).

21. Dit hachelijk uur. De bet. van hachelijk is gevaarlijk, netelig. De stam van 't woord nl. hach is nog niet verklaard. Naar het ons voorkomt bet. hachelijk hier droevig, treurig.

23. Let op het fraaie effect van dit uit het verband losgewikkelde: eenzaam. Er valt nu het volle licht op.

23. In: slechts ééne vrouw, is het bijwoord slechts een bepaling van het telwoord één.

25. Diep in die ziel bestreden. Men denke er bij: door den hoogmoed. Naberouw, de spijt over 't verlies van haar positie in de tent van Abraham; kommer (angst, nood) doelt op den toestand, waarin zij nu verkeert: beide worden tot zwijgen gebracht in het diepst van haar ziel, door de stem van den hoogmoed. — Deze hoogmoed is ook een trek in het karakter van Ismaël (vers 49) en verder in dat van alle Ismaëlieten, vandaar hun zucht naar grootheid en roem, schittering en praal.

26. Een sombere weg. Het woord somber is hier fig. gebezigd, in den zin van: droevig, treurig. Het woord zelf is uit het Fransch overgenomen en hangt in deze taal samen met 't Latijnsche

u m b r a = schaduw. O n g e w i s s e schreden = weifelende, onvaste, omdat Hagar zelf niet weet, waarheen zich te wenden.

31. Verwatene! De oude bet. van dit woord (in het Mnl. bijv.) is vervloekte. De etymologisten brengen het in verband met een sterk w.w. *verwaten* (verwiet, verwaten) = in den ban doen, ook met een stam, die aanklagen, beschuldigen bet. Hoe het zij, de tegenwoordige bet. heeft zich nog al ver van de oorspronkelijke verwijderd; ze is: *vermete*, *roekelooze*, *trotseerende*. De oude bet. voert wel tot het begrip *ellendige*, *uitgeworpene*, *uitgebannene* enz., maar dan blijft er nog een heele gaping.

31. De tent wierp tuchtigend uw uit. Deze metonymia is zeer fraai: de tentbewoner nl. Abraham wierp u uit. De Bijbel leert echter, dat Hager de vlucht nam voor Sara, omdat zij zich niet wilde onderwerpen. Tuchtigend is hier bijwoord van omstandigheid.

36. Wees dienstmaagd, en uw kroost zal groot zijn. Naar den vorm bestaat hier een betr. van aaneenschakeling; naar de beteekenis bestaat er een betr. van voorwaarde. De zin is: Indien gij dienstmaagd wilt zijn, zal uw kroost groot zijn. — Zie ook vers 135 en 136 van de 25-jaren. — Goddelijke trouw = trouw van God; vergelijk: het vorstelijk paleis enz. De bedoeling is: God zal ook voor u zijn beloften houden.

39. Maar Sara mede staat de moeder van een zaad enz. Hier heeft het werkwoord staan de bet. van *zijn* evenals in: Dat staat te bezien. De dichter wil dus zeggen: Sara is de moeder van een zoon op den tijd, door God vastgesteld.

45. In dit vers leest men het aan Vondels taal ontleende *gehengen* (= gedoogen, dulden), zeer fraai gebruikt. In vers 47: *Gelijk den pijl zijn boog* enz. vindt men een omzetting; de bet. is: *Gelijk zijn boog den pijl afschiet*, zoo schiet zijn oog blikken van wrevel en spot af op Izaäk, den jonggeborene. In vers 56 dient men te lezen: *den herder en den held, het lam en den woudstier*. In vers 58 en 59 trekken drie woorden de aandacht: *verwarrende*, *ster* en *wanneer*. Het eerste bet., dat Hagar en Ismaël, gedachtig aan Gods groote beloften, de leiding Gods niet meer begrijpen, nu zij zich in zulk een ellende gedompeld zien; de *ster* is de *gelukster*, zij herinnert aan de *sterrenwichelarij*, een zoogenaamde wetenschap, die uit den stand der sterren geluk of ongeluk wist te voorspellen; de *gelukster* is dan de *planeet*, onder welke iemand geboren is; het woord heeft zich in fig. zin gehandhaafd in de bet. van 't geluk, dat iemand vriendelijk toelacht; wanneer in de bet. van toen

vindt men nog wel bij Staring (Hoofdige Boer) en bij Bilderdijk, doch is thans verouderd.

61. In dit vers leest men: reeds ten grave als uitgestrekt, beter: reeds als ten grave uitgestrekt. Als bet. hier een vergelijking en is natuurlijk voegwoord als altijd; de verklaring is: de jongeling is uitgestrekt, alsof het ware ten grave; — alsof hij ware uitgestrekt ten grave.

62. In dit vers bet. deernis medelijden, mededoogen, van het w.w. deren en dit van dere = kommer, jammer. Het trans. deren bet. thans: leed doen, hinderen (Zoo zegt Heye: Wie zou het (vogeltje) willen deren?). De bedoeling is: Uit den Hoogen wordt u door den mond des Engels mededoogen betuigd; God laat u weten, dat hij deernis met uw toestand heeft; de dichter herhaalt in vers 64—69, in eigen woorden, de beloften Gods aan Hagar gedaan. De volzin: De woestijn heeft zich een oogenblik uw graf gewaand te zijn, is verre van fraai gebouwd. Bij ontwikkeling wordt hij: De woestijn heeft een oogenblik gewaand, dat zij uw graf zou zijn. Vergelijk: Hij gelooft, dat hij de vriend is van het volk (= Hij gelooft zich den vriend (te zijn) van 't volk. Naar de letter is nu den vriend als bep. van zich 4e nvl. Doch prof. Brill merkt terecht op, dat het in strijd is met ons taalgevoel, bij het w.w. zijn een 4en nvl. te laten hooren. Het is daarom beter, dergelijke constructies te vermijden en bijv. een brief niet te eindigen met: Geloof mij te zijn uw vriend. — Strikt genomen is graf ook 4e nvl. als bep. van zich. —

Vers 71: lees: Het dier slechts in zijn dienst is hem een bondgenoot. In vers 75 is gewrocht een verleden deelw. van het oude werken (werken), vergelijk zoeken — gezocht, brengen (brangen) — gebracht, denken (danken) — gedacht. De metathesis, die van geworcht, gewrocht maakte, behoeft geen verklaring. — Uit den stam wrocht heeft zich een nieuw werkwoord ontwikkeld n.l. wrochten — wrochte — gewrocht, dat bij Vlaamsche schrijvers wel voorkomt.

In vers 82 vindt men den ouden dactief van tred, 't gebruik er van geeft iets ongemeens aan de uitdrukking. De bet. van kloknaald in vers 83 wordt verschillend opgevat: sommigen denken aan den slinger van 't uurwerk, anderen aan den grooten wijzer. De laatsten blijven ongetwijfeld 't dichtst bij de bet. van kloknaald (fr. aiguille). In vers 85 en 86 zijn klaagzang en lofzang bijstellingen van lied. In vers 88 had men een andere stad verwacht dan Jeruzalem bijv. een of andere heilige stad der Muzelmannen,

vooral in 't verband van 't geheel. Men bedenke echter, dat Jerusalem in het Oosten nog steeds als een beroemde en heilige stad wordt beschouwd. De Idumeër of Edomiet is de heilige man Job.

In vers 94 bet. bliksemen en flikkerend, in 95 bet. rootelend (een woord uit den Staten-Bijbel) hetzelfde als ratelend, rammelend. In vers 98 bet. verslinden natuurlijk niet opslokken, maar in den kortst mogelijken tijd (er over heen) rennen; in vers 99 maakt harnas een vreemd figuur: het schakelt den riddertijd aan de dagen der oudheid. In vers 100 bet. krijgsdrift zooveel als vuur tot strijden, krijgsmoed, en bloedend is een bijv. bepaling van hij; het koelen is niet bloedend.

In het zevende tafereel (vers 103—148) leest men in vers 103: Hoe schudt en schokt die schoot! Hier staan wij weer voor een betwist punt: de een brengt schoot in verband met schoot in vers 14, en denken aan den schoot der woestijn, die trilt en schudt onder 't daveren en stampen der duizenden voeten, — anderen denken aan Hagar, dië door Ismaël de stammoeder is van die allen. In verband met vers 103 en 107 lijkt ons de eerste opvatting de beste. In 105 is: een paradijs in 't oog bijw. bepaling van omstandigheid bij verbeiden: den Muzelman, die in den heiligen oorlog valt want men zeker van zijn Paradijs. Met waanzins lust bet. met den lust, het genoegen van den waanzin; zij stellen zich aan als waanzinnigen in hun verrukking over hun naderend einde. In 106: Zij dagen den dood uit, tarten den dood, zoeken hem overal, zelfs tot de grenzen der bekende oude wereld. In 107 is: het schiereiland = Arabië; Egyptes Zevenmond is de Nijl met zijn zeven monden, die al het water van Egypteland in zee uitspuwen. In vers 108 is als weer voegwoord: de bet. is: wen (dit is een germanisme voor wanneer, doch komt bij dichters meer voor, bijv. bij Bilderdijk) de Nijl doet, alsof hij zijn bedding opheft. In 109 staat bezijken metonymisch voor wegzinken. Het beeld van den alles overstromenden Nijl is in verband met vers 104 zeer schoon. Voor vers 110 dient men aan te vullen: 't Schiereiland goot hen uit, zoo (= zooals)... In vers 111 bet. uitbijt met zijn zout: het zeewater overstromt de landen, of wel het knabbelt aan de kusten der hooger gelegen vlakten, het bijt alzoo met zijn zout water brokken van het hooger gelegen land weg, het slaat stukken van dat hooger land met den golfslag weg. In vers 112 gaat de dichter hyperbolisch verder: Hij zegt: Geen hoogte kan op den duur aan den vloed weerstand bieden, geen glooiing (= schuin oplopende helling, ook terrasvormig land) kan het water keeren. In vers 113 denkt de dichter

weer aan de Muzelmannen: Geen zeeën of wateren, geen wallen of forten houden hen tegen, en worden zij gewond door de lans, geen nood, voor ieder gesneuvelden krijger staat terstond een gezond en manhaft strijder in de plaats. Het gaat er mee, als met de Noormannen in Engeland ten tijde van Alfred den Grooten, van wie de geschiedschrijver Asser verhaalt: »Als er soms op één dag dertig duizend sneuvelden, terstond was hun getal dubbel aangevuld.» In vers 116 en volgende schetst de dichter de gevolgen van al dien ontembaren oorlogsmoed. Het derde beeld nl. dat der hagelsteen en is even fraai als de twee vorige; let ook op de vorming van het woord H a g a r e n e n; de drie werelddelen vormen de oude wereld; hun breedten (vers 120) = oppervlakte, gebied.

In vers 120 tot vers 137 bezigt Da Costa herhaaldelijk de gebiedende wijs, het is naar den trant der profeten, als om aan te kondigen, wat groote dingen zullen gaan geschieden. — In vers 123 geeft de dichter weer eens lucht aan zijn gevoel van wrevel tegen de Moederkerk; hij vindt dat zulke Christenen, als die van het O. R. rijk, den naam van Christen zelfs langer niet meer waard zijn. 't Vervolg komt dan in vers 125—131. Overmogen in vers 130 is een verouderd woord (archaïsme), de afleidingen overmacht, overmachtig lichten zijn bet. voldoende toe: Van Dale zegt: overmogen = door grooter vermogen (lees kracht) overwinnen, te boven gaan in rang en macht. Weiland zegt: ik overmocht, heb overmocht. Door grooter vermogen overwinnen: dan zullen wij hem overmogen. Bijbelvertaling. Oulings werd het ook met een scheidb. voorz. gebezigd: en mochten over hem. Bijbel 1477. — Het gespatieerde moest bedoelt een natuurlijk gevolg, een noodzakelijkheid, die uit den aard der dingen vanzelf volgt: zulk een vermolmd Christendom is tegen de innerlijke kracht van den Koran onmogelijk bestand. Lees in vers 130 en 131: Christendom (= de Chr. leer) werd een vorm (zonder leven of bezieling), het werd een schijn (een schaduw), het was geen zijn (geen werkelijkheid) meer. — Egypte moet de wet ontvangen, d. i. zich de wet laten voorschrijven als overwonnene, en wel zijn het weer Nomaden, die het doen; 1800 v. C. waren het herdersstammen uit het zuiden (de Hyksos), nu zijn het de zwervende Arabieren.

In vers 139 bet. Calpes rotsen, de rotsen van Calpe, de oude naam van een vooruitspringende punt van het rotsgebergte, waarop Tarik later de stad Gibraltar (= Gebel al Tarik, berg van Tarik) bouwde. — In vers 142 leest men den eb (dichterlijke vrijheid voor de eb), deze metonymia doelt op den stroom van vers 104—112, en wel op het verminderen der Moorsche macht; eerst in 1492 treedt

die eb voorgoed in. — In vers 144 is gieren een metaphoor voor roovers; van een metonymia voor leger.

Vers 145 met zijn Noordenwind en sprinkhaanzwermen is één beeld en al: het is een fraaie metaphoor, die in alle deelen op waarheid rust en haar grond heeft in de natuur en de geschiedenis. — In vers 147 zinspeelt de dichter met het woord hamer op den bijnaam Martel (= kleine hamer), en in regel 148 eischt hij, dat men in gedachten: die vóór wat invult. Kruis en Mekka's dwang zijn weer metonymia's.

WILLEM BILDERDIJK. (1756—1831.)

Van den leerling tot den meester is de stap niet groot. Mr. W. BILDERDIJK is als dichter een reus, die ver uitsteekt boven al wat hem op 't veld der letterkunde omringt; — hij is de evenknie van Vondel. In elke letterkundige geschiedenis vindt men zijn levensloop in grooter of kleiner trekken geschetst: vooral dient men te lezen, wat Simon Gorter in zijn Letterkundige Studiën over hem heeft geschreven. — Hier volsta een Chronologisch Overzicht:

1774. Invloed der Dichtkunst op het Staatsbestuur. Prijsvraag, bekroond met de gouden medaille van het Leidsche genootschap.
1775. De ware liefde tot het Vaderland. Prijsvraag, beantwoord in twee gedichten, — één bekroond met goud, en één met zilver.
1779. Vertaling van een Grieksch treurspel.
1780. Student in de rechten te Leiden.
1782. Hij vestigt zich als advocaat in Den Haag. Een ware Oranjeklant.
1784. Huwelijk met Rebecca Catharina Woesthoven.

1785. Hij werkt met Feith O. Z. v. Haren's Geuzen om.
 1786. Elius, miniatuur-epos in zeven zangen.
 1789. Vertaling van een Grieksch treurspel. (Dood van Edipus van Sofokles).
 1795. Verbanning, over Groningen en Hamburg naar Londen. Uit Hamburg zendt hij: Urzijn en Valentijn, met eene Toewijding, aan zijn eegade.
 1797. Geheim huwelijk, met Katharina Wilhelmina Schweickhart (18 Mei). — In Juni naar Brunswijk.
 1797—1806. Verblijf te Brunswijk. Privaat-docent in allerlei vakken van wetenschap en kunst.
 1797. Mengelpoëzy, Vertellingen, Romances. } bevattende:
 1803—1807. Poëzy, in vier deelen, }
 Floris IV; Lierzang op den moord van den Hertog van Enghien, het Pensioen, De Waarheid en Esopus, De Apostelen in den nacht des Verraads; Oden, als: Dichtkunst, Het Geweten, 's Levens Beker, enz. enz. Het Buitenleven (vertaling naar Delille's l'Homme des Champs). De Mensch (vertaling naar 't Engelsch van Pope).
 1806. Hij viert zijn 50^{en} Verjaardag in Holland. Willem V ontsloeg hem van zijn eed van trouw. Hij vestigt zich in Leiden, later in Amsterdam.
 1806. Ziekte der Geleerden, leerdicht.
 1808. Treurspelen: Floris V, Willem van Holland.
 1809. Ondergang der Eerste Wared, heldendicht (onvoltooid gebleven).
 1810. Na 't vertrek van Koning Lodewijk, geldelijke nood. Levenspijn.
 1811. De Geestenwereld, leerdicht.
 1812. Het Waarachtig goed, leerdicht.

Van 1813—1831 verschijnen tal van bundels onder allerlei titels, meestal doelend op 't naderend einde van den

dichter, als: Affodillen (grafbloemen), Navonkeling, Oprakeling, Naklank, Avondschemering, Schemerschijs, enz.

In 't geheel heeft dit verbazend genie 150 boekdeelen uitgegeven, deels gevuld met oorspronkelijke verzen, deels met vertalingen uit een 20-tal vreemde talen. Hij moest nu eenmaal dichten, de rijmdrift wies tot een ziekte aan. De verzenbundels, vooral na 1813 geheel in strijd met den geest der eeuw, lieten echter het groote publiek koud, en ternauwernood vonden zij een uitgever.

Ja, die onverschilligheid sloeg niet zelden tot onwil, bitterheid en gramschap over, vooral toen men vreesde, dat Bilderdijk te Leiden, waar hij zich in 1817 (na zijn mislukte sollicitatie naar het professoraat aan het Atheneum te Amsterdam) had gevestigd, door zijn lessen denkbeelden zou verbreiden, die men voor Staat en Kerk gevaarlijk achtte (Jacob van Lennep, Da Costa, Groen van Prinsterer zijn zijn leerlingen).

Vrienden telde hij zeer weinig, daar hij de meesten van zich vervreemde, en de dood voor en na menig trouw vriend aan hem ontrukte had; zoo stond hij ten laatste bijna geheel alleen!

De wetenschappelijke werken, als: Verhandelingen over de geslachten en het Letterschrift, Taal- en dichtkundige verscheidenheden, Nederlandsche Spraakkunst, de Beginsels der woordvorsching, Geschiedenis des Vaderlands zijn min of meer verouderd, en als zoodanig worden zij weinig meer geraadpleegd.

47. Uit zijn heldendicht *Ondergang der Eerste Wereld* kiezen wij nu het volgende fragment uit den derden zang.

DE HIEL.

In 't middelpunt der aard, in onverstoorbre nacht
 Van tastbre dampen, die, uit gisting voortgebracht,
 Met stinkend luchtmoeras haar holle buik doordringen,
 De borst benaauwen; en den gorgel samenwringen,

5. En vlammen scheppen, maar verschroeiend, zonder schijn,
Doch blaakrend voor 't gevoel met onverdraagbre pijn,
Daar 't oog by eigen licht, in 't duister uitgeschoten,
De jamm'ren scheemrend raamt, hier stroomende uitgegoten,
Daar, in dat ijslijk hol, heeft 's aardrijks dwingeland,
10. Hier neêrgebliksemd, zijn afgrijsbren thron geplant.
Hier is zijn Hofgezin, zijn tuig en wapensmisse.
Hier wordt de pijl gesmeed voor 't dolende Gewisse,
Hier, de angel van de lust, die in de boezems haakt,
Die meêsleept, en verscheurt, en oprijt, wat zy raakt,
15. En wonden achterlaat, die door geen hand te heelen,
De ziel verpesten, en de dood in de aadren telen.
Hier wringt men koorden voor de geessels van 't gemoed;
En 't scherpend vlijmsnoer, dat, vertaaid in menschenbloed,
En in de onzichtbre vuist der Wroeging opgeheven,
20. De beenders brijzelt, en om 't lichaam vast blijft kleven.
Hier eindlijk scheidt men gift en zwadder voor den beet
Der slangen, en verscherpt de doornen van het leed
Voor 't zuchtend menschdom, van zijn God en plicht vervallen.
De dienaars van zijn macht, bij honderd duizenttallen,
25. Omzwerfen rusteloos zijn waggelenden stoel,
Die zonder steunpunt hangt in 't midden van den poel.
Hy zendt ze als bliksems uit. Zy rijzen uit de kolken,
En kruipen over de aard, of zwieren door de wolken;
Besluipen listig, of doorbreken met geweld
30. De zwakke boezems. Hun wanschappen klaauw omknelt .
Een pesttoorts, rookende van Helsche folterdampen,
Die in de lucht ontvlamt, en gruwlen spat en rampen;
Of, draagt het lokaas bloot dat aantergt tot de schuld,
Maar de ijsselijke roè met zacht gebloemt' omhuld.

AANSTIPPINGEN. Maak u zelf duidelijk, wat men verstaat door: een onverstoorbre nacht van tastbre dampen; waarom er staat: haar holle buik; wat het onderwerp is van scheppen (regel 5), wat daar bet. (regel 7), is het dewijl of terwijl? ook wat bet. raamt (regel 8), wat de dichter bedoelt met stroomende uitgegoten; wat hij bedoelt met: de dood in de aadren telen, reg. 16, (welke dood?); ook wat de dichter veraanschouwelijken wil door regel 17—20; — denk na over de bedoeling van: gift en zwadder voor den beet der slangen (reg. 21); over de bet. van vervallen (regel 23), over de bet. van zwakke boezems

(regel 30). Ontleed verder regel 30—34: wat is het onderwerp van draagt (regel 33); waarbij behoort de ijsselijke roè (regel 34).

OPGAVE. *Geef daarna de beschrijving des dichters in eigen taal weer, en zorg vooral, dat uw zinnen niet te lang worden.*

48. Thans enkele bijschriften, waaruit wij Bilderdijs oordeel leeren kennen over den stand der letteren in zijn eerste tijdperk n.l. vóór 1795. Men merke op, hoe hij den geesel der satyre weet te hanteeren.

HOOFT EN VONDEL.

Uw val genaakt, roemruchte VONDEL!
 En de uwe, nog doorluchter HOOFT!
 Door ieder nieuwen dichterbondel
 Wordt iets van uwen roem verdoofd. —

5. Verdoofd? door zulke letterlichten?
 Ja, mannen! lacht niet onbedacht:
 Hoe meer men afwijkt van uw dichten,
 Hoe meer men zich uw meester acht.
 Haast zijn we tot dat punt vervallen,
 10. Dat niets van 't onze naar u zweemt;
 En hoe dan als Poëet te brallen,
 Ten zij men u de kroon ontnemt?

OPGAVE. De zinsontleding wordt gevraagd van dit gedicht.

VRAAG. *Leert u de geschiedenis der letterkunde ook, op welke dichters Bilderdijs hier doelt?*

49. Hoe Bilderdijs over de verdiensten van HOOFT dacht, leert ons ook het volgende bijschrift:

HOOFT.

- Het meestbegaafd vernuft, dat Hollands bodem teelde,
 De bestgevormde smaak, en 't oordeelrijkst verstand,
 Dat zedige eenvoud paarde aan onbekrompen weelde,
 En Romes grootheid toonde aan 't kruipend Nederland.
 5. Geboren Hoofdpoëet, wiens onuitputlijke ader
 Met onbedwongen loop en onberoerbaar vliet;
 Die meer dan Vondel was, en Vondels voedstervader;
 Wien Vondel overtrof, doch nimmer achterliet.

Dit dichtstukje treft door bondigheid van stijl en kracht van tegenstellingen. —

Wat bedoelt de dichter met: onbekrompen weelde (regel 3), ziet dit soms op de levenswijze van Hooft? En hoe heeft Hooft Romes grootheid getoond aan 't kruipend Nederland? Is dit kruipend op te vatten in den zin van: slaafsch, laaghartig? Waarop zinspeelt de term: Hoofdpoëet; wat is een geboren dichter, wat een geboren hoofdpoëet? Heeft Bilderdijk wel reden om te spreken van: de onuitputtelijke ader van Hooft? In welke dichtsoort heeft Hooft uitgemunt? Kent gij bovendien eenige van zijn tooneelspelen? Is het woord vliet (regel 6) een zelfst. nw.? Hoe kan de dichter zeggen: Hooft was meer dan Vondel, hij was Vondels voedstervader; — en is dit nu niet in strijd met den inhoud van regel 8?

OPGAVE. *Het zal te moeielijk vallen dit bijschrift in eigen taal weer te geven; daarom: Werk de verschillende elliptische zinnen uit, en zorg enkel, dat gij het verband goed laat gevoelen.*

50. Als aanvulling en tegenhanger:

VONDEL.

Een ruwe diamant, maar van het eerste water;

Die door zich-zelven blonk, ontleende kunst ten spijt:

Rechtschapen Filomeel, bij 't schaatrend spreekwgeschater,

En Orfeus, bij de Pans van onzer Vaadren tijd.

5. Roemruchtig Nederland, door Vondels geest verheven!

Waar Vondel slechts altijd uw Vondel niet gebleven!

VRAGEN: 1°. Wat is een diamant van het eerste water, en waarom wordt Vondel een ruwe diamant genoemd?

2°. Waarom: ontleende kunst (welke?) ten spijt (regel 2)?

In welke zijner scheppingen volgde Vondel andere modellen?

Bewijs dit eens uit Gijsbrecht, uit Palamedes enz.

3°. Wat duidt de tegenstelling van Filomeel en spreekw

hier aan? En waarom rechtschapen? Dit woord vormt toch geen tegenstelling met *schaatrend*?

4°. Kent gij uit de fabelleer *Orfeus*? Kent gij de geschiedenis van *Pan*, *Apollo* en koning *Midas*?

5°. Is de slotregel een wensch? Of wat bedoelt *Bilderdijk*?

51. Nog een medaillon voor onzen grootsten dichter uit de eerste helft der 18^e eeuw:

P O O T.

Een teer en zacht gemoed, den fijnen smaak nabij;

Een flikkerende geest, die zonder woestheid blaakte,

En echter 't kenmerk droeg van 't vuur der poëzij:

Zie daar, wat wakkren Poot zijn lauwer waardig maakte;

5. Doch, had geen valsche kunst zijn dorperheid beschaafd,

Geen dichter waar zoo stout den Pindus opgedraafd.

OPMERKING. Als ge in Potgieters Proza het opstel over den *Folio-Bijbel* met zorg hebt gelezen, zal u een licht kunnen opgaan over menige plaats in dit bijschrift. — Het kenmerkende van *Poots* poëzie is: liefde voor de natuur: »zijn open zin voor Hollandsche natuur, Hollandsch veldschoon!» — *Geef een omschrijvende of ophelderende verklaring van Bilderdijs versregels.*

JOOST VAN DEN VONDEL. (1587—1679.)

52. Onder de dichters der 17^e eeuw draagt *Vondel* de kroon. Het is daarom oorbaar, dezen dichtervorst te plaatsen naast *Bilderdijk*, onzen eersten dichter van den nieuweren tijd. Zijn groote gaven brachten hem, den burgerman, in aanraking en verkeer met mannen van stand of vernuft, als eerst met *Roemer Visscher* en *Spieghele* — later met *Hooft*, *Coster*, *Reaal*, *Hugo de Groot*, *Van Baarle* e. a.; bovendien had hij vereerders en beschermers onder de regenten zijner woonplaats (*Amsterdam*). Het opschrift op zijn standbeeld

in het Vondelspark roemt als zijn gaven: adel van karakter, rijkdom van genie, gloed en liefelijkheid van dichtgave, scherp vernuft, degelijke wetenschap, het talent te kunnen tooveren met de Nederlandsche taal! — Voeg hier nog bij een diep gevoel van waarheid, dat zich uit, zonder te letten op eigen voordeel; de dichter zegt het zelf zoo juist:

Wat op 's herten gront leit, dat weltme naer de keel.

De wijsheid der voorzichtigheid is, waar het recht en waarheid geldt, dan ook niet de zijne; hij »raest van ongedult», als hij denkt aan dwingelandij, in welken vorm ook. De moed, door Da Costa als een der drie eischen in een dichter gesteld, blaakt in hem als een heilig vuur:

Moed, die waar recht of waarheid spreekt,
Tyrannen vreesst noch schandschavotten...

ook heeft hij den moed, om te gelooven in eigen talent, waar hij zoo weinig waardeering ondervindt van de meeste zijner tijdgenooten, die, als de Aartsbisschop van Mechelen, (wien Vondel zijn Altaergeheimenissen had opgedragen), Vader Cats boven zijn Muze stellen. »Wat zal ik u zeggen, heer Vondel, van uw werk en rijmerij? 't Gaat al wel, doch gij zijt op verre na zoo goed niet als Cats.»

Een andere gave in Vondel is zijn zucht voor vrijheid. Deze zucht geeft hem Palamedes, Batavische Gebroeders en zoo menig hekeldicht in de pen; vrijheid van geweten is hem boven alles dierbaar.

Daarom eert hij de Oranjevorsten, vooral Frederik Hendrik, wien hij zoo menig schoon lied heeft gewijd. Men leze o. a. zijn Zegezang ter eere van Frederik Hendrik; de verovering van stad bij stad wordt op treffende wijze bezongen, — doch

Dit nam zijn oorsprong niet uit vleilusts ijdelheên,
Der dichtren erfgebrek....

aan het slot van het gedicht drukt hij het den geliefden

Stadhouder op het hart, dat vrijheid van geweten boven alles dient te gaan :

Prins Welhem heeft den grond geheid,
Zijn nazaat vrijdoms muur geleid
In rood ciment van 't bloed der helden;
Maar Fredrik heeft het werk volwrocht,
En d'opperoverwinningskroone
Gezet voor Kristenrijk ten toone,
Op 't spits der vrijheid, 't oorlogswit.

En wat verder :

Men onderdrukk' geen vroom gewisse
Met boeten en gevangnisse;
Maar laat' God rechter van 't gemoed;
Uw vader stortt' hierom zijn bloed...

Het is, als wilde de dichter zeggen: Laat de christelijke godsdienst geen dekmantel zijn voor het plegen van geweld; laat God alleen rechter zijn over het gemoed,

Zoo zult ge voelen 's Hemels zegen...

Deze zucht naar vrijheid deed hem mede die hekeldichten schrijven, als: Harpoen, Rommelpot van 't Hanekot, waarin hij dwingelandij, in zaken van 't geweten, zoo ten bloede geeselt.

Vondel is de man, die zijn tijd ver vooruit is: hij streeft den geest zijner eeuw voorbij, ook in zijn taal; vandaar, dat wij de meeste zijner werken nog met voldoening kunnen lezen. Er ligt nóg een waas van frischheid over die meesterwerken: wij kunnen nog immer ons laven aan die eeuwig wellende bron van zijn genie. Ten volle waar is het, wat Nicolaas Beets zegt in zijn Hymne op Vondel:

Wat snaar heeft hij niet aangeslagen?
Wat toon haar niet ontruikt?
Wat anderen vermetel wagen,
Aan Vondel is 't gelukt.
De Davidsharp heeft hij gedragen,
De Grieksche luit gedrukt.

Hij is ten hemel opgestegen,
 Ten afgrond neergedaald;
 Hij heeft op on-bezochte wegen,
 Steeds nieuwen roem behaald;
 Nooit is hij machtloos neergezegen;
 Nooit heeft zijn greep gefaald.

In menig opzicht vormt Vondels vooruitstrevende geest — meestal blijmoedig berustend, ook te midden van de rampen en zorgen des levens — een schrille tegenstelling met den reactionairen Bilderdijk, die naar de woorden van Da Costa (zijn geestverwant en leerling): Met reuzenovermacht den geest der eeuw heeft willen doen terugtreden,” en vol booze luim zijn pen doopte in gal, toen hij moest ondervinden, dat de golven van den tijdstroom hem over het hoofd gingen. Inderdaad, Bilderdijk en Vondel zijn twee groote mannen, vorsten op 't gebied der dichtkunst, bezittende zeldzame gaven en den tooverstaf van het genie — doch in den grond der zaak geen geestverwanten maar contrasten in vele opzichten, als: in inzicht, in streven, ook in aard! Waar Bilderdijk, de hand opheft naar de wapenborden van Teisterband en Kleef, daar bukt Vondel voor zijn lot en torst hij meer dan tien jaar het juk als suppoost aan de bank van leening. Waar Bilderdijk zijn »levenspijn” telkens en telkens weer schriller — soms op aangrijpende wijze zelfs — den volke kond doet, daar sluit Vondel zijn leed op in zijn hart, en in zijn groote werken, na 1658, merkt men niets van zooveel leed, als hem den ouderdom zoo heeft vergald. — De studie van zulk een leven als dat van Vondel en van de gedichten van zulk een grooten geest kan niet anders dan verheffend wezen. Enkele aanstippen:

Vondel werd in 1587 uit Nederlandsche ouders geboren. — Deze trekken in 1596 over Frankfort en Bremen naar Utrecht en later naar Amsterdam. — In 1608, bij zijn vaders dood, treedt Joost van den Vondel zelf als koopman op. — In 1610, huwelijk met Maaïke de Wolff. — In 1620 bedankt hij als diaken der Doopsgezinde gemeente. —

In 1635 sterft zijn echtgenoot; Joost en Anna. — In 1640 gaat hij tot de Moederkerk over. — In 1657 betaalt hij de schulden van zijn zoon Joost (40 duizend gulden!). — Hij wordt in 1658 boekhouder of schrijver aan de bank van leening, op voorspraak der familie van Vlooswijk (wedde = f650). — In 1668 (Augustus) op 81-jarigen leeftijd ontslag, met behoud van wedde. — Hij sterft in 1679.

Het grootste sieraad van Vondels Muze is eenvoud; tegenstelling met Bilderdijk. — Evenals deze bouwde hij aan den tempel van het Nederlandsch: »de landlieden vragde hij, hoe zij spraken over landbouw, omtrent den huisbouw timmerlui en metselaars enz.» Zoo wist hij eigen taalschat te vergrooten en tevens dien der letterkunde. — Op zijn 26e of 27e jaar begint hij de studie van het Latijn. — Op zijn 40e jaar vat hij de studie van het Grieksch op. — Zijn studie op 't gebied van mythologie, geschiedenis, en volkenkunde is verbazend. Hugo de Groot (zie Odracht van Gijsbrecht) was veelmaals zijn raadsman en voorlichter.

Vondel is lid geweest van twee Rederijkerskamers; zijn oudste gedicht (dat nog bestaat), een schriftuurlijk Bruiloftsreferein, is geheel naar den trant der Rederijkers. De Witte Lavendelbloem of Brabantsche kamer, onder de zinspreuk *Uit levender Jonst*, speelde in 1612 zijn *Pascha* ofte de *Verlossinghe der kind'ren Israëls*, zijn eerste treurspel, bestemd om de »Vrijwordinghe der Vereenichde Nederlantsche Provinciën" te verheerlijken. Hierdoor werd het talent des dichters den volke geopenbaard, en toen kort daarna zijn *Hymnus* ofte *Lof-Ghezangh* over de *Wijdberoemde scheepvaart der Vereenigde Nederlanden* het licht zag, was de naam des dichters voorgoed bekend.

Sedert 1608 was Vondel lid van de oude kamer »*In liefd' bloeiende*, en na 't herstel van zijn zwaarmoedigheid (omstreeks 1610) vinden wij hem meer dan eens te Muiden, in den kring der letterkundigen en talenten van die dagen. Welke vorderingen in de jaren na 1610 door Vondel dan ook gemaakt zijn, blijkt het best uit zijn *Hierusalem* verwoest; (1620) treurspel opgedragen aan den Burgemeester C. P. Hooft, Leicesters welbekenden tegenstander (zie Roskam,

vers 25—31). Dit spel is geheel geschoeid op de bekende leest van Vondels meesterstukken, het telt vijf bedrijven en mist de reizangen niet achter elk der eerste vier. Een beoordeelaar zegt er van: »Inderdaad, zoo dit gewrocht al de groote fout heeft, geen eigenlijken dramatischen knoop te bezitten, en daarom eer een dramatisch lierdicht is dan een treurspel; de stijl er van is oneindig veel zuiverder en vloeiender, de vlucht der gedachten veel hooger en treffender dan die van Vondels vroegere werken.” En verder: »men begrijpt toch, bij het lezen van dit werk, hoe de dichter zelf al het voorgaande heeft willen vernietigen, om dit als 'teerste zijner waardig gedicht te behouden”.

Een voorname trek in Vondels karakter is zelfstandigheid; deze toonde hij o. a. in zijn standpunt op godsdienstig en staatkundig gebied. In de twisten tusschen de volgelingen van Arminius en die van Gomarus had hij de partij der Arminianen gekozen: zijn hekeldichten: Op de Waegschael van Holland, en vooral zijn Decretum Horribile (gruwelijk besluit), doelende op de leer der Praedestinatie, doen ons dit blijken. Toen het hoofd van Oldenbarnevelt door beulshanden was gevallen, is zijn pen ijverig in de weer om de nagedachtenis van den man, die Holland onder 't hart had gedragen, te rechtvaardigen. Zijn Geuse-Vesper, zijn Jaer-getijde, zijn Echodicht, zijn gedicht op Het Stockske van Joan van Oldenbarnevelt, en vooral zijn Palamedes (1625) kunnen dit bewijzen. Ook Roskam (1630) bevat in dit opzicht nog verzen, die vlijmen, als:

Of isser niet een beul in 't gansche land te vinden?
 Men vonder eer wel drie, doen bittre beulsgezinden....
 En vraecht men, wat ik segh, dat segh ick, en 't is waer,
 Sijn twee nog niet genoegh, soo neemt 'er twalefpaer ¹⁾.

¹⁾ Ten tijde, toen Oldenbarnevelt werd onthoofd, had men drie beulen bij der handt, en de beul van Utrecht deedt het werck. (Brandt). De dichter steekt op de vier-en-twintig rechtters des Advocaets. (Br.)

Het treurspel *Palamedes of Vermoorde Onnoozelheit* geeft onder een vrij doorzichtigen sluier en, onder Grieksche namen de geheele geschiedenis van den — volgens Vondel — gerechtelijken moord, aan Oldenbarnevelt gepleegd. Vondel zat op zijn studeervertrek aan dit gedicht te werken, toen zijn vrouw hem toeriep, zoo even vernomen te hebben, dat de Prins op zijn uiterste lag. »Goed,» antwoordde de dichter, »ik ben al bezig met hem te beluiden.» Vondel werd ter oorzake van dit hekeldicht voor de rechtbank van 's-Gravenhage gedaagd om zich te verantwoorden wegens sommige uitdrukkingen, o. a. over de volgende aan Oldenbarnevelt ontleende woorden, welke hij den Griekschen Palamedes in den mond legt:

ô mannen, die met onrecht zijt gebeeten
Op mijne onnooselheit, wat is dit voor een wijs,
Dat veertigjaerghe dienst, en zoo veel slavernijs
Met storten van mijn bloet vergolden most in 't ende?

Vondel, het ergste vreezende, verborg zich eerst bij zijn zwager, later vluchtte hij naar het Buitenverblijf van de familie Baeck. De Amsterdamsche regenten wilden intusschen een poorter hunner stad niet uitleveren, en Vondel kwam met een scherpe vermaning en een boete van 300 gulden vrij. Sommige der schepenen hadden erger in 't zin; o. a. zei een hunner, Jan Gijsbrechts zoon, dat, als hij hier met het recht mocht begaan, Vondel 't niet meer zou doen. Toen dit gezegde den dichter ter oore kwam, maakte hij terstond het volgende grafschrift:

Hier leit Jan Gijsbrechts zoon. Treê zagt, je soudt hem seer doen;
Mogt hij met 't recht begaen, Van Vondel sou 't niet meer doen.

Onder al de hekeldichten spant Roskam de kroon; deze satyre op de hebzucht en oneerlijkheid der Regenten is opgedragen aan den dichter P. C. Hooft en geeft als tegenstelling het beeld van den Burgemeester Hooft, door Vondel geroemd:

een spiegel van de deugd, een voorbeeld zonder vlekken! Het volk wordt er allegorisch voorgesteld door een pakezel, die maar gewillig alle lasten heeft te torsen. — Vondel noemt overdadige weelde als de naaste oorzaak van al het onrecht:

Overdaet stopt d'ooren voor de Reden,
 En kromt des vromen recht, deelt ampten uit om loon;
 En stiert den vyant 't geen op halsstraf is verboèn,
 Luyck 't oog voor sluyckerije, en onderkruypt de pachten,
 Besteelt het lant aan waer, aen scheepstuygh en aan vrachten,
 Neemt giften voor octroy, of maect den geldsack t'soeck
 En eischt men rekening, men mist den sack en 't boeck...

In twee andere groote hekeldichten Harpoen en Rommelpot van 't Hanekot stelt hij de onverdraagzaamheid op godsdienstig gebied deerlijk aan de kaak. Het eerste gedicht is eveneens van 1630 en geeft onder het beeld van Godefried en van Wolfaert twee typen, één van een vroom en verdraagzaam en het andere van een onverdraagzaam en slecht predikant. Het tweede is eenige jaren ouder, en werd geschreven in Amsterdamsch dialect; het verbeeldt een straatdeuntje, dat met begeleiding van den Rommelpot (in Overijsel ook foekopot geheeten, waar hij op vastenavond nog wel dienst doet) door Marten, den uitgever en boekverkooper der Gommaristische predikanten, langs de deuren moet gezongen worden. In dit liedje haalt Vondel den Amsterdamschen kerkeraad deerlijk over den hekel, omdat deze den predikant Hanekop schorste, die het omverhalen van het huis (Paaschmaandag 1626), waarin eenige Remonstrantsche juffrouwen vergaderden, openlijk durfde afkeuren. De overige predikanten worden voorgesteld als Hanen, die dan Hanekop uit het hok bijten; vooral Trigland en Smout zijn hier de kemp-hanen. — Gaarne mocht Vondel de heerszuchtige predikanten en kerkvoogden berispen; dan werd, zooals hij zich uitdrukte, zijn geest bijzonder vlug en levendig.

In 1637 was de eerste schouwburg van Amsterdam voltooid;

de bouw van dien tempel der Muzen gaf Vondel aanleiding tot het schrijven van zijn Gysbrecht van Aemstel, een zijner populairste dramatische gedichten:

De trotsche Schouburg heft syn spitse kap
Nu op, en gaet de starren naderen ...

heet het in het Voorspel, waarin hij tevens op treffende wijzen parallellen trekt tusschen den brand van Troye, vermaard in de geheele Oudheid, vooral door den onsterfelijken Homerus — en dien van Amsterdam; want volgens de opdracht aan den Heere Huygh de Groot was Vondels streven er op gericht »om eens (waer het mogelijk) den schoonen brand van Troye t'Amsterdam, in het gesicht sijner ingesetenen, te stichten.» — Dit treurspel, met zijn beroemden rei op de huwelijksrouw, werd eerst den 3^{en} Januari van 1638 gespeeld, omdat kerkelijke invloeden wisten te verhinderen, dat het tijdens de Kerstdagen werd opgevoerd; het heeft zich sedert op het Amsterdamsch tooneel gehandhaafd. —

In dezen tijd liet Vondel zijn gedachten gaan over een heldendicht: Constantijn de Groote, voor hetwelk Hugo de Groot hem de stoffe en de details had aangewezen. De dood zijner vrouw in 1635 benam hem moed en lust om de opgevatte taak af te werken, ja hij gaf, wat er reeds voltooid van was, aan de vlammen prijs. — Was zijn overhellen tot de leer der R. C. kerk reeds eenigermate blijkbaar geweest in zijn Gysbrecht en vooral in zijn treurspel Maeghden (1639), — in 1640 gelukte het »den schranderen pastoor en overste van het Bagijnhof, Leonardus Marius,» hem in de Moederkerk op te nemen.

De overgang tot het Katholicisme is een keerpunt in het leven des dichters. Zeker is het, dat hij dezen gewichtigen stap zelfstandig en met volle overtuiging heeft gedaan; — hij bleef de nieuw omhelsde leer tot zijn einde toe getrouw en heeft de volgende 40 jaren zijns levens »buiten opspraak

naar de leer der Roomsche kerk geleefd." Intusschen vervreemdde deze overgang velen — zelfs een man als Hooft, (die hem zijn tafel weigerde) — van den grooten dichter.

De zaken, na den dood zijner vrouw, door zijn zoon Joost gedreven, waren gaandeweg in de war geraakt; er waren groote schulden, en de dichter zag zich in 1657 genoodzaakt, zijn geheele vermogen, nagenoeg 40 duizend gulden, te offeren om de eer der familie te redden. De buitensporigheden van dien zoon Joost zijn door onkundigen vaak Vondel zelf aangewreven, en hij leed daaronder zeer; men legt hem de woorden in den mond: »Noemt geen kindren naar uw naam, want die wordt gebrandmerkt, als zij niet deugen." En wellicht doelt op dien eenigen zoon ook de weemoedige klacht aan het slot van het treurspel Jozef in Dothan (1640):

Och, d' ouders teelen 't kint, en maecken 't groot met smart;
Het kleene treedt op 't kleet, de groote treën op 't hart!

Toen alles uit de voeten was, zond de dichter Joost naar Indië, doch de dood maakte nog onder weg een eind aan het leven van dezen onwaardigen zoon.

Met deze financieële ramp was de 70-jarige grijsaard — die met zijn eenige dochter Anna samenwoonde — geheel aan lager wal. In Januari 1658 werd hem op voorspraak van een aanzienlijke dame en van vrienden een stadspostje gegeven, hij werd suppoost (pandjes-opschrijver) aan de Bank van Leening, op een jaarwedde van 650 gulden. En zoo stond Neerlands grootste dichter elken dag trouw op zijn post in een Lombard, — de man, die stad en land zoo dikwijls verheerlijkt had door zijn onsterfelijke verzen! Ruim tien jaar droeg hij nederig zijn kruis, totdat in Augustus 1668 »op de requeste van Joost van den Vondel, . . . versoekende, vermits zijn hooge jaren van in de tachtigh, dat, behoudens sijn tractement, Emeritus soude worden verclaert, waerop sijnde gedelibereert, is goetgevonden aan Vondel sijn versoeck

toe te staan ende hem *E m e r i t u s* te verclaeren." — Met behoud van wedde, dus! Schoon heeft Potgieter deze episode in zijn doorwrocht proza vereeuwigd.

In de lijst van werken, door ons hieronder naar tijdsorde opgemaakt, ziet men, hoeveel en hoe velerlei de groote dichter boven het hier door ons aangestipte nog heeft gegeven. Wij wilden enkel eenige omstandigheden uit zijn leven herinneren, in zooverre die van invloed zijn geweest op zijn levenslot. Op Woensdag, den 8^{en} Februari 1679 werd Joost van den Vondel, »out 92 jaren, woonachtigh op de Cingel, over de Warmoesgracht, om half drien precijs," door veertien dichters en beoefenaars der dichtkunst, naar zijn laatste woning in de Nieuwe Kerk gedragen. — Den 18^{en} October 1867 heeft Nederland zich »van een lang verzuimden plicht gekweten"; de groote romanschrijver Jacob van Lennep sprak bij de onthulling van Vondels standbeeld, in het Vondelspark te Amsterdam, de feestrede uit, en de keurigen van Alberdingk Thijm stelde het opschrift, dat de groote gaven van den dichter recht doet wedervaren.

Vondels letterkundig leven laat zich in drieën verdeelen:

1612—1640. Voortdurende ontwikkeling.

1640—1675. Glansperiode.

1675—1679. Avondschemering.

Zijn taalkundige studiën (met Hooft) zijn oorzaak, dat het jaar 1625 in dit opzicht zeer belangrijk is; van 1605—1625 zijn spelling en schrijfwijze niet vast, na 1625 gaat alles met meer vasten gang.

TJDREKENKUNDIG OVERZICHT.

I. 1612—1640.

1605. Bruiloftsrefereyn, en 1607 Nieuwjaarsliedt.

1612. Het Pascha, gespeeld door de Lavendelbloem.

1613. Bijschriften: de Gulden Winckel der konstlievende Nederlanders.
1617. Vertaling van de tweede week der schepping uit het Fransch van Du Bartas.
1620. Hierusalem verwoest.
1625. Palamedes. Groot hekeldicht, in den vorm van een drama, over de gebeurtenissen van 1618 (Oldenbarneveld).
1626. Rommelpot van 't Hanekot — hekeldicht, over kerkelijke toestanden in Amsterdam.
Geboortklock van Willem van Nassau (Willem II) — een lierdicht.
Uitvaert van mijn dochterken.
1627. Reyntje de Vos, hekeldicht, tegen Reinier Pauw. Verovering van Groll door Frederick Hendrick.
1628. Amsteldams Wellekomst aan zijne Hoogheid (Fred. Hendrik).
1629. Zegezang ter eere van Frederick Hendrick, Boschwinger, Weselwinner.
1630. Roskam en Harpoen, groote hekeldichten.
Een Otter in 't Bolwerck, hekeldicht.
1632. Olijftak aan Gustaaf Adolf, om zijne Majesteit te bewegen, dat ze Keulen, mijn geboortestad verschoone.
1637. Gijsbrecht van Aemstel, tot inwijding van den nieuwen Schouwburg.
1639. Maagden, treurspel.
De Gebroeders, treurspel.
- II. 1640—1675.
1641. Peter en Pauwels, treurspel (Bijbelstof).
1645. Altaargeheimenissen, leerdicht.
1646. Maria Stuart of Gemartelde Majesteit, treurdicht.
1648. Leeuwendalers, landspel op den Munsterschen Vrede.
1650. Aenleidinghe ter Nederduitsche dichtkunste, proza.

1654. Lucifer, treurspel.
 1656. Koning Davids Harpzangen.
 1659. Jephtha of Offerbelofte, treurspel.
 1660. Koning David in Ballingschap, treurspel.
 Koning David herstelt, treurspel.
 1662. Johannes, de Boetgezant, heldendicht in zes boeken.
 1662. Batavische gebroeders, treurspel.
 1663. Faëton of Reukelooze Stoutheid, treurspel.
 1664. Adam in Ballingschap, of Aller treurspelen treurspel.
 1667. Noah, of Ondergang der eerste weerelt,
 treurspel.
 De Zeeleeuw op den Theems, hekeldicht.

Vertalingen.

1639. Electra, van Sophocles.
 1646. Prozavertaling van Virgilius' werken.
 1640. Koning Edipus, uit Sophocles.
 1666. Ifigenie in Tauren, uit Euripides.
 1668. Hercules in Trachin, van Sophocles.
 1671. Metamorphosen (Gedaanteverwisselingen), van Ovidius.

De oorspronkelijkheid van Vondel maakte hem minder geschikt voor het vertalen.

VONDEL achtte zich treurspeldichter geboren; bijna al zijn treurspelen zijn op Grieksche leest geschoeid. Er bestaan niet minder dan 32 tooneelspelen van hem, 24 oorspronkelijke (meestal Bijbelstoffen), 7 uit oude talen en 1 landspel. VONDEL is groot als lierdichter; verder: hekeldichten, tooneelspelen, één episch werk, drie uitgebreide leerdichten en verder vertalingen.

OPMERKING. Het ligt voor de hand, dat al de boven aangestipte werken niet gelezen behoeven te worden. — Tot goed begrip van Vondels lyrische kracht leze men: Reizangen uit Gysbrecht van Aemstel, uit Lucifer, uit Palamedes en o. m. het fraaie gedicht Rijnstroom, geschreven in 1629 of '30. — Van zijn tooneelwerken leze men Gysbrecht of Lucifer; van zijn Hekeldichten Roskam (satyre op de hebzucht der Regenten) en Harpoen (satyre op de heerschzucht der predikanten). —

53. Het treurspel *Gysbrecht van Aemstel* heeft vooraf een gedicht »Op den Nieuwen Schouburg, aen den Raedsheer, Nikolaes van Kampen.» Het luidt als volgt:

OP DEN NIEUWEN SCHOUBURG,

AEN DEN RAEDSHEER

NIKOLAES VAN KAMPEN.

- Wy bootsen 't groote Rome na in 't klein,
 Nu Kampen besigh is met bouwen,
 En na den hemel vaert met hout en steen.
 Geschut nocht donders van kartouwen
5. Versteuren hem, terwijl Spinola
 Van boven siet zijn maenden krimpen
 In 's Princen weecken, en hoort in Breda
 Ons kort zijn langh beleg beschimpen.
 De Boukunst bloeyt in 't midden van 't gevecht
10. En opent Schouburgh en tooneelen:
 Daer strijckt de grijse Raed het voorhoofd slecht,
 En werd door droeve en blijde spelen
 Verquickt; daer groeyt onse Amsterdamsche jeughd
 Die, in haer schick, den bouheer prijsen:
15. Soodat sijn naem, op 't schaetren van haer vreughd,
 Tot in den boogh omhoogh kooft rijsen,
 En stuyt er op, en barst ten venstren uyt.
 Pompejus sou sijn eer benijden,
 En Scaurus self, vernamen sy 't geluyd,
20. Dat na 't verloop der eerste tijden
 Hun faem verdooft; mits 't Oude Rome vlack
 Ter aerde plofte met sijn wallen,
 En 't eisselijck gevaerte kreegh een krack,
 In puyt begraeven of vervallen.
25. De krijgh siet heyligh nocht onheyligh aen:
 Wat kan er tegens staen? —

Over dit gedicht stellen wij nu eenige

VRAGEN. 1°. Is na bootsen (regel 1) hetzelfde als na-

volgen? Ligt er ook eene tegenstelling in dezen regel?

2°. Wat is de bet. van na den hemel varen in regel 3?

3°. Kartouwen zijn kanonnen van klein kaliber, schietende kogels van 25 pond; — wie wordt niet verstoord (lees gestoord) in zijn werk, en waar dreunt het geschut?

4°. Spinola (overleden 1630) is boven (= in de eeuwigheid), wat ziet hij van daar? Op welk geschiedkundig feit doelt de dichter? En wat hoort Spinola?

5°. Is gevecht (regel 9) goed gebezigd?

6°. Wat leert u het gebruik van slecht in regel 11? En wat bet. »de grijze Raad”?

7°. Is prijzen (regel 14) taalkundig te verdedigen?

8°. De boog = het half-cirkelvormig gewelf, — wat stijgt daar in omhoog? — wat barst ten vensteren uit?

9°. Pompejus was stichter van den oud-Romeinschen schouwburg en Scaurus, de bouwmeester van een schouwburg, die al de vorige in pracht overtrof; — welke stijlfiguur wendt Vondel hier aan, ge weet toch wel, dat de Amsterdamsche schouwburg zulk een kunstgewrocht niet is. Welk geluid wordt bedoeld in regel 19?

10°. Hoe wordt nu de faam verdoofd van de Romeinsche bouwmeesters? En wat is het »eisselijck” gevaarte in regel 23? Wat is »in puyn begraven” of vervallen? Wat bedoelt de dichter dan met de eerste tijden in regel 20?

11°. Wat is de bet. van »heiligh en onheiligh”, in regel 25?

12°. Wat bet. staen in regel 26?

OPGAVE. *Geef nu den inhoud in eigen woorden zoo weer, dat een ieder kan zien, dat gij den dichter hebt begrepen.*

54. Dit gedicht wordt gevolgd door het Voorspel, aan Schout, Burgemeesters, Schepenen, en Raad van Amsterdam.

Van dat Voorspel geven wij hier een paraphrase van een onzer leerlingen.

VOORSPEL

VAN

GYSBRECHT VAN AEMSTEL;

AEN

SCHOUT, BURGEMEESTERS, SCHEPENS, EN RAED VAN AMSTERDAM.

- De trotsche Schouburg heft zijn spitse kap
 Nu op, en gaet de starren naderen,
 En wellekoomt met dartzel handgeklap,
 Al 't Raedhuis, en ons wijze Vadersen.
5. Het heilig Raedhuis wijd den Schouburg in,
 En wacht met zijn aendachtighe ooren,
 Soo vyerig, als Kartagoos Koningin,
 Belust het droef verslagh ¹⁾ te hooren,
 Hoe Ilium van Argos wierd verplet,
10. En door de torts in d' assche raeckte;
 Dat, soeter dan al 't Afrikaensch bancket
 De tong, haer leckre sinnen smaecte.
 Het nieu tooneel drie eeuwen springt te rugh,
 Om Aemstels vesten te verstooren,
15. En bout de wreedheyd eene breede brugh.
 't Aeloude Troje werd herboren,
 En gaet te gronde in 't gloeyende Amsterdam.
 Onse Aemstel sal een Xanthus strecken,
 Geverft van bloed; de Kermerlandsche vlam,
20. Als 't Grieksche vyer, de daecken lecken;
 't Bestormt stadhuis dat sweemt ²⁾ na Priams hof.
 Hoe kort kan 's weerelds pracht veranderen!
 Hoe stuyftse wegh voor wind in roock en stof!
 Kristijnen strecken hier Kassandren,
25. Bij 't hair gesleurt. De bisschop Gosewijn
 Besprengkelt, als Priaem, d' autaaeren:
 Daer Pyrrhus woed en moord in Haemsteès schijn,
 En geen Klaeris nocht grijse hairen

¹⁾ Later: verhael.

²⁾ Later: Hier sweemt 't bestormt Stadhuis.

- Verschoont. De helsche en goddeloose Vries
30. Geen snoode Ulysses wijckt in boosheyd.
 Noyt leed Heleen door 't schaecken dit verlies,
 Dat door des schenners trouweloosheyd
 Vrouw Machteld deè ¹⁾. De schalcke Vossemeer
 Bootst Sinons aerd na in 't stoffeeren.
35. Het swanger paerd van Troje baert'er weër
 De krijghsliên, die de kans doen keeren.
 Heer Gysbrecht draeght sich als Anchises' soon,
 En werd door tegenspoed niet slapper:
 Sijn deughden staen in top voor elck ten toon,
40. Niet min godvruchtelyck als dapper.
 Proost Willem stort in 't priesterlyck gewaed,
 Als Panthus, Febus priester, neder.
 Vrou Badeloch, die op Kreüse slaet,
 Verbeeld ons, hoe getrou en teder
45. Oprechte liefde in rampen is belaèn
 Met haer beminde wedergade.
 In Veenerick herleeft de kleene Askaen,
 Waermeë de held, op Gods genade,
 Sich schein begeeft, en op een beter wacht,
50. Dat wy ter goeder uur beleven,
 Nu Amsterdam en 't Aemstelers geslacht
 Sijn kroon ten Hemel heeft geheven.
 Soo eens de vreë ons scheinrijck Y bestrael,
 En 't oorlooghs onweër rust van ruyschen,
55. Kiest gants Euroop dees stad tot Amiraal,
 En 'k sie eerlang ons silvre kruysen
 Besayt met goud van starren, eerst ontdeekt,
 En 't wapen, tot een Hemelsch teeken,
 Omhoogh, van mist nocht aerdschen damp bevelekt,
60. Den Zeeheld hart en moed in spreekken,
 Daer hy, beducht om 't gieren van de naeld,
 In d' ijszee drijft en ²⁾ dwaelt.

Voltooid is de trotsche schouwburg, hoog verheft hij zich
 in de lucht, en de wijze Raadsleden, die het nieuwe gebouw
 inwijden, worden er luide verwelkomd. Daar wachten de

¹⁾ Later: lijd t. — ²⁾ Later: Door 't ijs naer Indus.

vroede Vaderen met evenveel belangstelling de opvoering van het treurspel, als weleer Dido, koningin van Karthago, aandachtig luisterde, toen Aeneas haar het droeve verhaal deed van Troje's inneming en verwoesting door de Grieken, — een verhaal, dat haren geest aangener was, dan al 't Afrikaansch banket aan hare tong.

Het nieuwe treurspel verplaatst ons in gedachten drie eeuwen terug in 't verleden; het behandelt nl. de inneming van Amsterdam en toont ons, hoe de wreedheid der vijanden het middel vond, om de vesting binnen te dringen. Beide gebeurtenissen bieden punten van overeenkomst. Amsterdam gelijk in opkomst en ondergang het oude Troje; de Amstel — de Xanthus, rood geverfd door 't bloed, en 't Grieksche vuur zal hier geëvenaard worden door den brand, dien de Kennemers in de stad stichten. Het bestormd stadhuis stelt Priams hof voor: kort duurt de pracht der wereld; gelijk rook en stof verstuiven door den wind, zoo vergaat ze in het niet. Het lot van Cassandra zien we voorgesteld in dat der Kristijnen, die bij 't haar gesleurd worden; en evenals weleer Priam, zoo vindt ook bisschop Gozewijn den dood voor 't altaar. Haamstede, die noch Klarisse, noch den grijzen Bisschop spaart, gelijk in zijn woeden en moorden op Pyrrhus. Blijkt bij Troje's ondergang de snoodheid van Ulysses, — de helsche en goddelooze Grobber doet voor hem niet onder, en vrouwe Machteld leed door de trouwelooze schending veel grooter verlies dan Helena door de schaking. De sluwe Vossemeer bootst Sinons kunst van liegen en verdichten na. Ook het Trojaansche paard, dat de krijgslieden in de stad bracht, vindt hier zijne afbeelding in het rijsschip »HET ZEEPAERD'', dat het troepje vijandelijke legerknechten verbergt, die de oorlogskans doen keeren.

Heer Gijsbrecht van Aemstel heeft in zijn edel en waardig optreden treffende overeenkomst met Aeneas, Anchises' zoon; de tegenspoed vermag hem niet ter neer te slaan; hoog staat

hij om zijne deugd, zijne dapperheid en godsvrucht, die allen bewonderen. Evenals Phebus' priester — Panthus —, wordt proost Willem van Aemstel in 't priesterlijk gewaad vermoord, en de op Kreūze gelijkende vrouwe Badeloch doet ons zien, hoe de oprecht minnende gade lijdt en deelneemt in 't lot van haar door rampen overstelpten echtgenoot. De kleine Askaen vindt zijn evenbeeld in Veenerick, waarmee held Gijsbrecht zich op Gods genade inscheept, zijne stad verlatende, in afwachting van betere dagen.

Wij beleven die betere tijden, nu Amsterdam zich verheugt in buitengewonen bloei. Nog hooger zal die welvaart stijgen, als eens de vrede gesloten en het aantal schepen op het IJ nog aanzienlijker zal geworden zijn; dan zal de stad Europa's voornaamste handelsplaats zijn. Eerlang zal zelfs het Amsterdamsche wapen, 't veld met de zilveren kruisen (volgens de belofte van Willem Blaau) in het beeld van gouden sterren aan den hemel prijken en in 't hooge Noorden den zeeman bemoedigen, als deze vol vrees rond dwaalt in de IJzee, omdat de kompasnaald is gaan bezwijmen.

55. De Rei van Klaerissen na het 3^e bedrijf van Gysbr. van Aemstel luidt aldus:

- O Kersnacht, schooner dan de daegen!
 Hoe kan Herodes 't licht verdraegen,
 Dat in uw duysternisse blinckt,
 En word geviert en aengebden.
5. Sijn hooghmoed luystert na geen reden;
 Hoe schel die in sijn ooren klinckt.
 Hy pooght d' Onnoosle te vernielen,
 Door 't moorden van onnoosle sielen,
 En weckt een stad- en landgeschrey,
10. In Bethlehem, en op den acker,
 En maeckt den geest van Rachel wacker,
 Die waeren gaet door beemd en wey:
 Dan na het Westen, dan na 't Oosten.
 Wie sal die droeve moeder troosten,

15. Nu sy haer lieve kinders derft?
 Nu sy hen siet in 't bloed versmooren,
 Vergaen, die ¹⁾ naulijcks sijn geboren,
 En sooveel swaerden rood geverft?
 Sy siet de melleck op de tippen
20. Van die bestorve en bleecke lippen,
 Geruckt noch versch van moeders borst;
 Sy siet de teëre traentjes hangen,
 Als dau, aen druppels op de wangen:
 Sy sietse vuyl van bloed bemorst.
25. De winckbrau dect nu, met sijn booghjes,
 Geloken en geen lachende ooghjes,
 Die straelden tot in 't moeders hart,
 Als starren, die, met haer gewemel,
 Het aenschijn schiepen tot een' hemel,
30. Eer 't met een' mist betrokken werd,
 Wie kan d' ellende en jammer noemen,
 En tellen soo veel jonge bloemen,
 Die vroeg ²⁾ verwelckten, eerse noch
 Haer frissche bladeren ontloken,
35. En liefelijck voor yeder roken,
 En 's morgens droncken 't eerste sogh?
 Soo velt de zeyn ³⁾ de korenayren.
 Soo schud een buy de groene blaëren,
 Wanneer het stormt in 't wilde woud.
40. Wat kan de blinde staetsucht brouwen,
 Wanneer se raest uyt misvertrouwen!
 Wat luyd soo schendigh, dat haer rout!
 Bedruckte Rachel, staeck ⁴⁾ dit waeren:
 Uw kinders sterven martelaeren,
45. En eerstelingen van het saed,
 Dat uyt uw bloed begint te groeyen,
 En heerlijck tot Gods eer sal bloeyen,
 En door geen wreedheyd en ⁵⁾ vergaet.

OPMERKINGEN. Let op de fraaie tegenstelling in de vier eerste regels. — In regel 11 wordt de geest van Rachel wakker: dit kan zien op Rachel, de vrouw van Jacob, die in de nabijheid van Bethlehem begraven

¹⁾ Eerst: a leer se. — ²⁾ Eerst: doen. — ³⁾ Later: zicht. —

⁴⁾ Eerst: schort. — ⁵⁾ Later: tyranny.

werd. — Het a a n s c h i j n (regel 29) bet. aangezicht, gelaat. — Zeijn (regel 37) werd later z i c h t. — Brouwen (regel 40) bet. veroorzaken, in ongunstigen zin. Eerstelingen enz. (regel 45) bet. eerste martelaren, wier bloed was als het zaad der christenkerk. En (regel 48) vergaet = niet vergaet, niet te niet gaat (dubbele ontkenning), later: En door geen tyranny vergaet.

OPGAVE. Geef den inhoud van den REI nu in eigen woorden weer, zóodat alles te zamen een goed geheel vormt.

56. Het groote hekeldicht *Roskam* was opgedragen aan den heer P. C. Hooft, Drost van Muiden. Hier volgt de aanhef, d. i. 31 regels van de 178.

ROSKAM

AEN DEN HEER P. C. HOOFT, DROST VAN MUIDEN.

- Hoe komt, doorluchte Drost, dat elck van Godtsdienst roemt,
 En onrecht en geweld met desen naem verbloemt,
 Als waer die saeck in schijn en tongeklanck geleghen?
 Of sou 't geen Godtsdienst sijn, rechtvaerdigheyd te pleghen,
5. Maer slinx en rechts te staen na alderhande goed?
 God voeren in den mond, de valschheyd in 't gemoed?
 De Waerheyt greep wel eer die menschen by de slippen
 En sprack: »uw hart is verr': ghy naecktme met de lippen.»
 De waerheyt eyscht het hart, en niet soo seer 't gebaer;
10. Dit laetste sonder 't eerst, dat maeckt een' huichelaer,
 Die by een cierlijk graf seer aerdigh wort geleecken,
 Vol rottings binnen, en van buyten schoon bestreecken.
 Soo was uw vader niet, die burghervader, neen:
 Van binnen was hy juist, gelijk hy buyten scheen.
15. 'k Geloof, men had geen gal in desen man gevonden,
 Indien, na dat de dood sijn leven had verslonden,
 Sijn lijck waer opgesneên. Hoe was hy soo gelijk
 Dien Burgemeestren, die wel eertijds 't Roomsche rijk
 Door hunne oprechtigheyd opbouden van der aerde
20. Ten top, doen d' ackerbou in achtung was en waerde;
 Toen deege deeglijkheyd niet speelde raep en schraep,
 En 's vyands gout min golt dan een gebrade raep.
 Hoe heeft hem Amsteldam ervaeren wijs en simpel,
 Een hoofd vol kreucken, een geweten sonder rimpel.

25. O beste Bestevaër! wat waert ghy Hollant nut,
Een stijl des Raets, doen 'tlijf van 'tstocxken wert gestut.
Op dat ick ga voorby ons Catilinaes tijen ¹⁾,
Doen 't Vaderland in last, door twist der burgheryen,
Ghy 't leven waert getroost te heilighen den staet ²⁾,
30. En doen, uw hoofd gedoemt door 't hoofd van eigenbaet,
Ghy geen gedachten had van wijcken of van wancken.

VRAGEN. 1°. Wat is de beteekenis van doorluchte, en wat is de beteekenis van drost?

2°. Wat bet. hier roemen van, en is de bet. dezelfde als die van: roemen op, roemen in?

3°. Wat bet. verbloemen, en wat wordt hier verbloemd en hoe? Vergelijk: verzilveren, vergulden, enz.

4°. Wat is de bet. van tongeklink (tonge-klink)? Vergelijk: rugge-spraak, wiege-lied, nachte-gaal, enz.

5°. Wordt plegen nog zoo gebruikt, als in regel 4.

6°. Verklaar de beteekenissen van plegen, als zwak werkwoord.

7°. Wat bet. staan naar allerhande goed?

8°. Is Waarheid (regel 7) en waarheid (regel 9) hetzelfde begrip?

9°. Wat is in regel 10 dit laetste, wat 't eerst?

10°. Wat is de bet. van geleen in regel 11? En is het beeld in dezen regel eene vinding van Vondel?

11°. Wat is de bet. van gal in regel 15?

12°. Had men in Rome (regel 18) dan ook burgemeesters?

¹⁾ De tijt van de Leycestersche factie en burgertwist. BRANDT.

²⁾ De dichter wil seggen, dat de Heer Cornelis Pieterszoon Hooft, des Drossaerts vader, dien hy hier aanspreekt, door Leicester, „het hoofd van Eygenbaet”, was gedoemt. Ziet P. Cz. Hoofts Historiën, in 't 26e boeck, pag. 1200 en 1201, daer hy verhaelt, dat aan Leicester veertien van de vroomste voorstanderen der vryheyten en getrouwste aankleeveren van 't huys Nassau, onder welke oock de naem sijns Vaders gestelt stont, op een lyst geleverd waren, en dat hy se meinde een smadige doot te doen sterven. BR.

13°. Kent gij de geschiedenis van Curius Dentatus, op wien de regels 17—22 doelen?

14°. »Deege deeglijkheid'' — hier bestaat tautologie om den rijmklank. Wat is hier deeglijkheid?

15°. Wat bedoelt de dichter met: raap en schraap spelen?

16°. Wat beteekent ervaren in regel 23, en waarvan is hoe eene bepaling?

17°. Wat schoons merkt gij op in regel 24 en 26? Heelt deze schoonheid (stijlfiguur) ook een naam?

18°. Hoe werd Bestevaer in Vondels dagen bedoeld, en waarvan is wat eene bepaling?

19°. Op dat in regel 27 beteekent? — Kent ge Katilina, en waarom noemt Vondel Leicesters tijd aldus?

20°. Wat bedoelt men met: in last (regel 28)?

21°. Tracht regel 29 redekundig te ontleden?

22°. Op welk feit doelt de dichter in regel 30, — als ge weet, dat het hoofd van eigenbaat = Leicester?

23°. Wat bet.: geen gedachten hebben van iets. En welke bijzonderheid vindt ge nog in dezen regel (31)?

OPGAVE. *Tracht nu wederom met eigen woorden te zeggen, wat gij leest in de verzen van Vondel.*

57. Onder de meer kunstmatige dichtvormen, destijds ook beoefend door de Rederijkers en thans nog niet geheel in 't vergeetboek geraakt, behoort het Sonnet. Het is het Klinkdicht, dat o. a. ook door meesters als Vondel niet is versmaad en thans in 't bijzonder weer in de mode schijnt te komen, — zoodat het ook bij examens nu en dan ter sprake wordt gebracht. De kunstbeoordeelaar A. Pels gewaagt in zijn in 1667 in 't licht verschenen berijmde bewerking van Horatius' *De Arte poëtica*:

Van Rikkerakken, én Sonnetten én Simpletten,
Van Bagenauwen én Kreeftdichten én Doebletten.

Behalve het Sonnet hebben geen van deze vormen zich staande gehouden. Deze — alsmede het Echodicht, door Vondel gebezigd voor zijn gesprek, op het Graf van Oldenbarneveld, tusschen een Wandelaar en den galm der Hofkerk:

**GESPREK TUSSCHEN EENEN WANDELAAR EN
DEN GALM DER HOFKERCKE.**

- Wie luystren in 't gewelf om na mijn klacht te hooren?
Ooren.
- Wie druckt hier Barneveld tyrannigh met dien steen?
Een.
- Wat kon den Veltheer dus als een tyran verstoren?
Toren.
- Is hem om Lantverraet het hoofd ook afgesneen?
Neen.
- Was 't om de Vryheid dan met kracht op 't hart te treden?
Reden.
- Wat werckt dit, nu men voelt hoeveel sijn dood ons schaeft?
Haet.
- Wat schond men boven 't recht der vry gekochte steden?
Eeden.
- Wat soeckt de boosheit, nu dit wraeck roept op de straat?
Raet
- Wat moet men doen die met den Prins te samen sweeren?
Weeren.
- Sou dan de Bloetraet haest verwelcken als het gras?
Ras.
- Wat sal men doen die 't juck met goet en bloet wou keeren?
Eeren.
- Wat wordt de Dwingelant, die 't recht te machtigh was?
As.

en het referein of keerrijm, waarvan de Antwerpensche dichteres Anna Byns bij voorkeur zich bediende — getuige haar Gheestelijk Refereyn-Boeck, verclarende die mogentheydt Gods ende Christus ghenade over die sondighe menschen (uitgave 1602) — zijn alle overgenomen van de Provençaalsche of van Italiaansche dichters.

Het Sonnet telt steeds veertien regels met slechts vier of vijf rijmklanken, die echter niet steeds op dezelfde wijze worden geplaatst, intusschen altijd zóó, dat de twee eerste coupletten, die vierregelig zijn, gescheiden blijven van de twee laatste. — Ziehier het Klinckdicht, door Vondel geplaatst vóór zijn beroemden Palamedes.

58.

KLINCKDICHT.

Het leedt geen zeven jaer, of Palamedes schaeu
Gingh 's nachts de tenten van zijn rechteren doorwaeren,
Die, rijzende verbaest met opgherezen haeren,
Een schim vernamen, straf mishandelt, bont en blaeu.

5. De baert hingh dick van bloet: de keel gingh schor, en flaeu,
Zy riepen: Och, wie komt ons met een toorts vervaeren?
Hy sprack: ick ben 't, en lees uw vonnis uit dees blaeren,
Die mijne onnoozelheit ten rove gaeft aan 't graeu.

Zy sidderden van schrick: zy vloden niet, maar vloghen,

10. Dan ginder heen, dan hier, voor 't branden van zijne ooghen. .
Hy staptze na, en liet een bloetvleck waer hij tradt;

Tot dat het schemerlicht, in 't oosten opheloocken,
d' Angstvalligheid verdreef van 't naer en yslijck spoocken,

14. De vadermoorders vond van 't knaeghen afghemat.

OPMERKING. Regel 1. In 1625 verscheen het treurspel, en in 1619 werd Oldenb. onthoofd; — schaeu (schaduw) = schim. — reg. 2: doorwaeren = door (met de bet. voor beweging als in doorloopen) en waren = dolen, trekken, zich bewegen. — reg. 3: opgherezen haeren = de haren te berge gerezen (van schrik, van ontzetting). — reg. 4: straf = erg, in hooge mate; thans streng, ernstig. — reg. 6: vervaeren van vaar = vrees. — reg. 8: Deze regel is een bepaling van 't verzwegen gij (lees gij). — reg. 8: graeu = gemeen (aldus benoemd naar het onoogelijk uiterlijk). — reg. 10: branden = flikkeren, schitteren, gloeien. — reg. 12: opgeloken van opluiken = opengaan, aanbreken, dagen. Thans vooral oprisschen, er beter beginnen uit te zien. En 'k luik weer als een arend op (Staring, Hoofdige boer). — reg. 13: Angstvalligheid. Angstvalligheid bet. hier angst, vrees; evenzoo bij Hooft (Wij trekken in een ommering, angstvallig, zelf, enz. Rey der Juffrouwen uit Baeto). Thans is hij angstvallig die wat angstig valt of angstig is van nature, dus: geneigd tot angst,

angstig gestemd, vreesachtig is. — reg. 14: van = door, vergelijk: van angst, van schrik, enz.

Zooals blijkt, is het Sonnet een lyrische dichtsoort, bestaande uit vier coupletten of strophen en veertien jambische regels, van welke de eerste acht en de laatste zes met elkaar rijmen, zóó dat de eerste acht slechts twee verschillende eindrijmen hebben, terwijl meestal de regels 1 en 4, 5 en 8 op elkaar rijmen, en evenzoo 2, 3, 6 en 7. De laatste twee coupletten hebben hier twee eindrijmen, soms zijn er ook drie. Het geheele Sonnet moet slechts ééne hoofdgedachte hebben, echter zoo, dat bij den aanvang van elk der vier coupletten, de gedachte telkens een nieuwe wending erlangt. — Het eerste deel van acht regels, en het laatste van zes regels, dienen een soort van tegenstelling te vormen; — of wel, zij dienen tot elkaar te staan, als de voorzin tot den nazin in een periode. —

De lezer, die Vondels zienswijze uit het bovenstaande echodicht heeft leeren kennen — al wist hij het niet van elders — beproeve dit Klinkdicht in eigen taal weer te geven.

AANTEEKENING. Tot opheldering diene, dat Vondel in dit Sonnet het zelfverwijt en de gewetensknaging der 24 rechters aanschouwelijk maakt. Algemeen toch was de overtuiging, dat drukkend naberouw menig hart onder de 24 angstig deed kloppen. Men wist fluisterend te verhalen, dat Prins Maurits, wanneer hij in de laatste maanden van zijn leven in koortsige sluimering aan zijn eenzamen haard zat, bij het ontwaken den dienstdoende page herhaaldelijk had toegeroepen: »Otez-moi cette tête grise!» Soortgelijke geruchten liepen van hen, die als rechters in het strafgeding hadden gezeten. Vondel hechte aan die verhalen onvoorwaardelijk geloof.

Dat folterend naberouw in den boezem van allen, die zich van eenige schuld aan de terechtstelling bewust waren, is de grondtoon van zijn beste gedichten over den dood van Oldenbarneveldt. Hij beschimpt de rechters niet, hij doet hun geen verwijten, maar hij laat hen, om zoo te zeggen, alleen met hun gewetenswroeging. Hij stelt hen ten toon, geknaagd door naberouw, als voorwerpen van schrik en medelijden. Zoo is het in bovenstaand Sonnet, vóór den Palamedes gedrukt; — de schim van Palamedes-Oldenbarneveldt verontrust de »rechters» in de eenzaamheid van den nacht; deze »vadermoorders» kennen geen rust en kwijnen weg van wroeging en zielesmart, als voorwerpen van diepste medelijden. Nog sterker, nog minder bewimpeld, stelt Vondel de 24 als »door wroeging afgemat» voor in zijn

59. GEUSE- VESPER OF KRANKEN-TROOST,
VOOR DE VIER-EN-TWINTIG.

I.

- Had hij Hollant dan gedragen,
Onder 't hart,
Tot zijn afgeleefde dagen,
Met veel smart,
5. Om 't meenedig swaert te laven
Met zijn bloet,
En te mesten kraey en raven
Op zijn goet?

II.

- Maer, waerom den hals gekorven?
10. Want zyn bloet
Was in d' aders schier verstorven.
In zijn goet
Vondt men nooit de Pistoletten
Van 't verraet,
15. Uitgestrooit, om scharp te wetten
't Volleks haet.

III.

- Gierigheid en wreetheid beide,
Die het swaert
Grimmig rukten uit de scheidē,
20. Nu bedaert,
Zuchten: Wat kan ons vernoegen
Goet en bloet?
Och, hoe knaegt een eeuwig wroegen
Ons gemoet!

IV.

25. Weest te vreên, haelt Predikanten
West en Oost:
Gaet en zoekt bij Dortsche Santen
Heil en troost:
't Is vergeefs, de Heer komt kloppen,
30. Met Zijn Woort.
Niemand kan de wellen stoppen
Van die Moort.

BESLUIT.

Spiegelt, spiegelt u dan echter,

Wie gy sijt:

35. Vreest den worm, die desen rechter
't Hart afbijt.

Schent uw handen aen geen Vaders,
Dol van haet;

- Schelt geen Vromen voor verraders
40. Van den Staet!

AANTEEKENING. Over maat en rijm zal de lezer zelf het noodige wel aanstippen, alleen dit: De bedoeling van het ietwat vreemde opschrift is deze: De 24 gevoelen diepe wroeging over het vonnis. Vondel zal hen eens troosten; hij treedt op als ziekentrooster, doch laat hen het vreeselijk vergriep nog dieper beseffen. Hij luidt als 't ware de Vesperklok (des Zondags vóór den namiddagsdienst in de R. C. kerk), om hun geweten, als 't mocht zijn ingedommeld, wakker te schudden. Doch dit is ook niet dan satyre, want Vondel onderstelt en neemt als vast aan, dat geen der 24 een oogenblik rust of duur kan vinden. —

Couplet I. Onder het hart dragen als een moeder haar kind; 't meinedig swaert = 't zwaard der meinedigen, der verraders; — kraai en raven te mesten: de zwart getabberde predikanten, die uit de verbeurdverklarde goederen wilden beschonken worden; de buitengewone toelagen der 24 waren ook uit dat bedrag gekweten. — Couplet II. Pistoletten = goudstukken; pistool (ook bij Staring Marco, vers 257) Spaansch geldstuk van goud; in de 16e eeuw in omloop, ook doblon of dubloen genaamd; waarde ± f9.30. — Versta wel, dat het verraad is uitgestort, uitgestrooid, verspreid, om den haat des volks te wetten. Couplet III. Geld en goed, of eigenbaat en wreedheid waren oorzaken van het vonnis; nu zij voldaan zijn, komt de wroeging, en de onvoldaanheid met »goet en bloet" laat zich akelig gevoelen. — Couplet IV. Ook het bewustzijn, dat zij de rechtzinnigheid der kerk hadden gered, kan den Rechters in hun gewetenswroeging niet tot troost strekken. — Couplet V. Dit couplet bevat de moraal. Wie zich aan een ander spiegelt, spiegelt zich zacht. — 't Hart afbijten = aan 't hart knagen; dezen rechter = het geweten.

OPGAVE. *Tracht het vijftal coupletten in eigen taal over te gieten, zoodat het duidelijk is, dat gij den dichter hebt begrepen.*

60. Ten slotte geven wij eenige coupletten uit den schoonen lierzang: De Rijnstroom, opgedragen (1629) aan Johan Wolfard, Heer te Brederode, Vrijheer te Vianen.

FRAGMENT.

- o Onvermoeide molenaar,
 o Stedenbouwer, schependrager,
 o Rijksgrens, schermheer in gevaar,
 Wijschenker, veerman, oeverknager,
5. Papieremaker, schaf papier,
 Daar ik uw glorie op mag schrijven:
 Uw water dat ontvonkt mijn vier.
 Mijn zinnen in uw wedde drijven,
 En spelen als een dartle zwaan,
10. Verlekkerd op uw wingerdblaân.

 Gij schijnt een aardsche regenboog,
 Gekleed met levendige kleuren,
 En tart den hemelschen omhoog,
 Die hierom nijdig schijnt te treuren.
15. De blauwe en purpre en witte druif.
 Versiert uw stedekroon en lokken,
 En muskadellen wingaardkuif;
 De vlieten staan met wingerdstokken
 Rondom u, druipende van 't nat,
20. En offren elk hun watervat.

 Daar is de Main, een pijnbergs zoon,
 De Moezel met haar appelvlechten,
 De Maas, die met een mijterkroon
 Om de eer met onzen Rijn wil vechten;
25. De Roer, die 't haar met riet vertuit,
 De Necker, met een riem van trossen,
 De Lip, gedost met mos en kruid,
 Van overhangende eikenbosschen,
 En duizend andren min van roem,
30. Bekranst met loof en korenbloem.

 Gij strekt de voeten aan 't gebergt,
 Daar zich de Zwitsers in bescharmén,

- Wanneer men hen om oorlog vergt:
 Gij grijpt de Noordzee met uw armen,
35. Waarin het heldeneiland leit,
 Daar Bato zich ter nederzette,
 En dat, zoo schuw van dienstbaarheid,
 Uitheemsche bekkeneelen plette,
 En deê gevoelen, dat de Rijn
40. Geschapen was om vrij te zijn.
 Gij slingert, als de Grieksche slang,
 Uw blauwe krullen om de struiken,
 En groene bergen, breed en lang,
 En zwellegt in zoovele kruiken
45. Van stroomen, dat uw lichaam zwelt
 Van waterzucht, en parst de planten,
 En schuurt zoo menig vruchtbaar veld,
 En knabbelt aan de ruige kanten,
 Nu tusschen berg en krommen bult,
50. Nu door een dal, met wijn gevuld.
 Al is uw eene keel verzand,
 Die 't huis te Britten placht te schaven,
 Dat nu verdronken leit op strand;
 De Lek en IJsel doorgegraven
55. Vergelden dubbel deze scha,
 En leiden u, met booge dijken
 In zee; opdat uw ongena
 De vlakke beemden niet koom' strijken
 Met macht van regen, en geweld
60. Van sneeuw, dat in de zonne smelt.
 De heldre en starrelichte vliet, ¹⁾
 Die door den hemel vloeit bij duister,
 Is de Italiaansche Padus niet,
 Noch ook de Nijl, Egyptes luister;
65. Neen zeker, 't is de rijke Rijn,
 Wiens visschen, met een wuft gewemel,
 In 't onbevleete kristallijn
 Van eenen onbetrokken hemel,
 Met zilvre schubben zilverklaar
70. Als starren dolen, hier en daar.

¹⁾ De Melkweg.

OPGAVE. Het is de taak des lezers het derde dezer coupletten, alsook de drie laatste, door middel van aanteeke-ningen toe te lichten.

VRAGEN. 1°. Hoe komt de dichter aan al die titels in regel 1—4? en wat treft u in regel 7?

2°. Hoe komt hij aan het beeld van den zwaan in regel 9?

3°. Wordt in het tweede couplet het beeld van den regenboog ook door den dichter uitgewerkt?

4°. Onder welk beeld stelt de dichter den Rijn voor in couplet 4?

5°. Tracht nu den inhoud van het geheele fragment in eigen taal, zoo goed mogelijk, weer te geven.

Bij den Uitgever dezès zijn mede verschenen:

- II. DE RAAF, DE BEGINSELEN DER ZIELKUNDE**, op eene aanschouwelijke wijze ten dienste van het onderwijs verklaard. Twee deelen. Eerste deel, *Vierde, omgewerkte druk* . . . f 0,70
Tweede deel, *Derde, omgewerkte druk* . . . » 0,80
- II. DE RAAF, BEGINSELEN DER OPVOEDKUNDE** voor de lagere school. Een leerboek voor aanstaande Onderwijzers. 2 deeltjes. Eerste deeltje *Algemeene onderwijskunde* . . . f 0,70
Tweede deeltje *Bijzondere methodiek, Schoolregeering, Schooltucht*. Prijs. f 1,—
- H. DE RAAF, GEHEUGEN EN DENKEN**. Eene Ziel- en Onderwijskundige Studie, bewerkt naar Denken und Gedächtnis von F. W. Dörpfeld f 1,50
- A. M. ELGAR, SPREKEN EN ZINGEN**, in verband gebracht met de Nederlandsche Taal. *Tweede druk* f 1,50
- M. II. VAN GESTEL, METHODIEK VAN HET TEEKEN-ONDERWIJS OP DE VOLKSSCHOOL**. Ten dienste van hen, die studeeren voor eene teekenacte. Met 62 tusschen den tekst geplaatste figuren. f 0,80
- J. HOLWERDA, NEDERLAND**. Leerboek ten dienste van Hoogere Burgerscholen, Normaalscholen, enz. f 0,65
- J. HOLWERDA, EUROPA**. Leerboek ten dienste van Hoogere Burgerscholen, Normalessen, enz. f 1,10
- J. HOLWERDA, DE WERELDDEELEN**. Leerboek ten dienste van Hoogere Burgerscholen, Normalessen, enz. f 1,10
- H. A. RIJKENS, SCHETS-ATLAS DER GEHEELE AARDE**. *Tweede druk*. Ingehaaid . f 2,—
Id. Id. Gebonden . f 2,75
- C. N. DE BESTE, WEGWIJZER BIJ DE OPLOSSING VAN REKENKUNDIGE EXAMEN-OPGAVEN**. (Art. 56a) f 0,40
- A. J. M. BROGTROP, ELEMENTAIRE ALGEBRA** voor Lager- en Middelbaar Onderwijs. Handboek ten dienste van allen, die zich aan een examen in de wiskunde wenschen te onderwerpen. *Tweede druk* f 2,—
- G. A. SCHENK AZ., VRAGEN OVER DE THEORIE VAN HET REKENEN**. 2 Stukjes. Prijs per stukje f 0,45
- L. VAN ZANTEN Jz., LEIDDRAAD VOOR DE THEORIE EN DE PRACTIJK VAN HET REKENEN**. *Derde druk* f 1,25
- A. G. E. HOYER, DIERKUNDE** voor den aankomenden Onderwijzer. Voor Kweekelingen, Normalessen enz. Bewerkt onder toezicht van Dr. J. DE LINT, Leeraar in de Natuurlijke Historie te Tiel. Twee deeltjes. Eerste deeltje *Ongewervelde dieren* f 0,75
Tweede deeltje *Gewervelde dieren* f 0,75

B.
Bij den Uitgever dezes. zijn mede verschenen :

- M. J. KOENEN, **WOORDVERKLARING**. Aanteekeningen en beschouwingen, verklaringen en toelichtingen. in twaalf hoofdstukken. Een boek voor studeerende onderwijzers. *Tweede omgewerkte druk van Sprokkelingen*, verschenen met een inleidend woord van Dr. Jan te Winkel te Groningen f 1,50
- M. J. KOENEN, **DICTÉES OVER DE NIEUWE SPELLING**. Met aanteekeningen tot zelfoefening ten dienste van lager en middelbaar onderwijs. *2de druk*. f 0,50
- J. V. HENDRIKS, **HANDWOORDENBOEK VAN NEDERLANDSCHE SYNONIEMEN**. *3de druk*. Met eene voorrede van Prof. J. H. Gallée. f 2,50
Gebonden in linnen band. » 2,90
- TH. J. BOSMAN, **TAAL EN STIJL**. Denk- en steloefeningen voor kweekelingen. leerlingen van Hoogere Burgerscholen en jonge onderwijzers. *Eerste stukje*. f 0,50
- TH. J. BOSMAN, **TAAL EN STIJL**. Denk- en steloefeningen ten dienste van hen, die zich voor het hoofdonderwijzers-examen of voor een vergelijkend examen voorbereiden. *Tweede stukje, 2e druk*. f 0,45
- C. G. KAAKEBEEN, **BEKNÓPTE NEDERLANDSCHE SPRAAKLEER**. f 1,—
- P. KAT PZN., **BILDERDIJKS ELIUS, URZIJN EN VALENTIJN EN ODE AAN NAPOLEON**. Met aanteekeningen. f 0,40
- J. SCHELTENS, **ONZE SYNONIEMEN**. Handleiding en Vragenboek. f 0,90
- J. A. SCHUTTE, **VERSTAAT GIJ UWE TAAL?** Stijl- en taal-oefeningen voornamelijk ten dienste van hen, die zich voor 't examen van onderwijzer bekwamen. f 0,30
- J. A. SCHUTTE, **SCHRIFTELIJK TAALWERK**. Stijl- en Taal-oefeningen, voornamelijk ten dienste van hen, die zich voor 't hoofdonderwijzers-examen voorbereiden. 2 Stukjes. Prijs per stukje f 0,35
- T. J. VONK, **DE GRAMMATISCHE FIGUREN EN DE TROPEN** (voor de Hoofdacte). f 0,60
- F. BERGHUIS LZ., **PERSPECTIEF**. Leerboek voor hen, die studeeren voor de akte Handteekenen lager onderwijs of voor de Hoofdacte, ten dienste van Bouwkundigen en ten gebruike op Teekenscholen. Met 37 tusschen den tekst gedrukte figuren. *2e druk*. f 1,60
- J. KLEEFSTRA, **LEERSTOF EN METHODE**. Practische methode van het Onderwijs en de Opvoeding, ten dienste van onderwijzers f 1,50

